27334

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SŪDĪ-İ BOSNAVĪ'NİN ŞERḤ-İ DĪVĀN-I ḤĀFIẒ'I

Yüksek Lisans Tezi

T-27334

Yasemin (Ertek) MORKOÇ

DANIŞMAN: **Prof. Dr. Tunca KORTANTAMER**

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İZMİR - 1994

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ

I. Devir ve Yazar (şârih)..............................1-15

1. 16. Yüzyılın Siyasi, Kültürel ve Edebî Hayatı..1-6

2. 16. Yüzyılda Metin Şerhi........................6-9

3. Sûdî-i Bosnavî (Hayatı ve Eserleri)............10-15

II. Şerh-i Dîvân-ı Hâfız...............................16-43

1. Nüsha Tanıtımı ve Tavsifi 16-40

2. Eser Hakkında Bilgi ve Eserin Muhtevası........41-43

III. Metin Neşri (Edition Critigue)..................44-139

IV. Bibliyografya.......................................140-141

ÖNSÖZ

İran'ın ünlü şâirlerinden Hâfız-ı Şîrâzî'nin (öl. 1389) Dîvân'ına yapılan şerhlerden bir tanesi de Bosnalı Sûdî'nin Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ıdır. Biz bu çalışmamızda 16. yüzyılda kaleme alınmış olan Sûdî'nin Hâfız Dîvânı Şerhi'ni incelemeye ve tanıtmaya çalıştık.

Bu eser 16. yüzyılda Şem'î ve Sürûrî'nin yazdığı Hâfız Dîvân'ı Şerhleri'nden daha sonra yazılmıştır. Bu nedenle Sûdî, eserinde, Şem'î ve Sürûrî'yi yeri geldikçe eleştirmekte ve onların kendi şerhlerinde yapmış oldukları hatalarını zaman zaman ağır bir dille kınayarak belirtmektedir.

Sûdî'ye ait Hâfız Dîvân'ı Şerhi'nin yazma nüshaları özellikle İstanbul kütüphanelerinde çoğunluktaydı. Amacımız Sûdî'nin elinden çıkmış orjinal ya da orjinale en yakın metni bulmak olduğu için yazma nüshaların büyük bir kısmını bizzat görerek, inceledik ve tavsiflerini verdik. İstanbul'daki çalışmalarım boyunca bana yol gösteren ve yardımcı olan Süleymaniye Kütüphanesi müdürü Sayın Nevzat Kaya'ya teşekkür ederim.

Yazma eserler arasından özenle yazılmış olan ve istinsah tarihi olarak Sûdî'nin ölüm tarihine yakın olan dört nüshayı tespit ederek, edisyon kritik'i bunlara göre yaptık. Transkripsiyonlu metin olarak Fatih Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi 1641 Nüshası'nın ilk otuz yaprağı verildi. Amacımız edisyon kritik'i öğrenmek olduğu için nüshaların karşılaştırılması on yaprak yapılmıştır.

Çalışmamızı üç bölüme ayırdık. İlk bölümde devir ve yazar incelendi. Bu da kendi arasında üçe ayrılır. Burada 16. yüzyılda edebî, kültürel, siyasî hayatla, metin şerhinin durumunu genel hatlarıyla vermeye çalıştık. Yazarla ilgili sınırlı bilgilerle karşılaştığımız için biyografisinin teferruatına inemedik. İkinci bölüm, nüshaların tanıtımı ve tavsifi ile, eser hakkında bilgi ve eserin muhtevası olmak üzere kendi arasında ikiye ayrılır. Son kısımda metnin ilk otuz yaprağının transkripsiyonu verilerek, bunun içinden on yaprağı edisyon kritik yapıldı. Metni hazırlarken Hâfız'a ait Farsça beyitleri Dr. Fares Harîrî kontrol etmiştir. Yardımlarından ötürü kendisine teşekkür ede-

rim. Transkripsiyonlu metni verirken Fatih Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi 1641 yazma nüshasının özelliklerine sâdık kaldık. Ayrıca metnin en başına Süleymaniye Kütüphanesi Damad İbrahim Paşa 972 yazma nüshasındaki mukaddimeyi koyduk. Zira diğer üç nüsha mukaddimesizdi.

Tez çalışmalarım boyunca bana destek olarak, yardımlarını esirgemeyen eşim Ayvaz Morkoç'a teşekkür ederim.

Sûdî-i Bosnavî'nin " Şerh-i Dîvân-ı Hâfız " adlı yüksek lisans tezimizin hazırlanması sırasında bana daima yol gösterici olan ve değerli fikirleriyle katkıda bulunan hocam Sayın Prof. Dr. Tunca Kortantamer'e özellikle teşekkürlerimi bir borç bilirim.

13 Haziran 1994 — Yasemin (Ertek) Morkoç

Bornova - İZMİR

GİRİŞ

I. DEVİR ve YAZAR (ŞÂRİH)

1. 16. Yüzyılın Siyasi, Kültürel ve Edebi Hayatı

a) Siyâsi Hayat :

16. Yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş devresidir. II. Bayezid zamanında Mısır Memlûkleri'ne karşı bazı mağlûbiyetlere uğrayan ve bilhassa Safevî Devleti'nin kudretli kurucusu Şah İsmail'in Anadolu hatta Rumeli'deki dinî-siyâsî propagandalarıyla büyük bir tehlikeye ma'ruz görünen Osmanlı İmparatorluğu, I. Selim'in idârî ve askerî dehâsı sayesinde Safevi tehlikesini kesin surette ortadan kaldırmağa muvaffak olduğu gibi, Memlûkler Devleti'ni de yok ederek Suriye ve Mısır'ın hâkimi oldu. Kânûnî Süleyman, babasının deniz siyâsetini takip ederek oluşturduğu kuvvetli donanma sayesinde, Avrupa'nın karalarda ve denizlerde en kuvvetli hükümdârı olmuştu. Doğuda Doğu Anadolu'nun, Irak-ı Arab'ın, Akdeniz'de Rodos, Sakız, Kıbrıs adalarının, Kuzey Afrika'da Trablus, Cezayir ve Tunus'un zaptı, batıda Macaristan fütûhatı ve daha bu gibi birtakım askerî başarılar, imparatorluğun hudutlarını genişletmiş, Avrupa genel siyâsetinde kuvvetli bir âmil haline gelmişti.[1] Bu başarılara örnek olarak, Tarih-i Selânikî'de anlatılan Kıbrıs fethini verebiliriz : "Fi'l-hakîka ol gün feth ü zafer müyesser oldı. Leşker-i İslâm bu gazâda bir vechile mâl-i ganâ'im ve usârâya mâlik oldılar ki hiçbir tarihte görülmüş ve işidilmiş değildi."

Yine Selânikî Tarihi'nde verilen bilgiye göre III. Murad zamanında Ramazan ayının 11. günü yeniçeriye 110 kese altın dağıtılır. Bundan Osmanlıların maddî açıdan rahat oldukları, devlet hazinesinin güçlü olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Zira devlet adına çalışanlara hizmetlerinin karşılığı fazlasıyla verilir : "Bu rûz- pîrûzda sa'âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri, iç hazîneden kula bahşiş içün bir def'a yetmiş beş kîse altun, ve bir def'a otuz beş kîse altun dahi gön-

---

1. Bkz. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1986, s.377.

derdiler. Her kîse onar bin altun idi. Cümle yüz on kîse oldı ve yetmiş beş kîsesi ellişer filori üzre Yeniçeri'ye verildi.[2]

Önce Lepanto mağlubiyeti, sonra bu asır sonundaki müzmin İran ve Avusturya harbleri, bu büyük siyâsî ve askerî kuvvetin, artık zirveden aşağı düşmeye başladığını gösteren işaretlerdir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın düzenleyip nizâma soktuğu idarî ve askeri müesseselerin bu yüzyılın ikinci yarısında -bilhassa büyük devlet adamı Sokullu'nun ölümünden sonra- daha süratle bozulmağa başladığı, o devrin bazı tarihçileri ve mütefekkirleri tarafından pek iyi görülmüş ve bundan doğacak tehlikeler açıkça gösterilmişti; fakat buna rağmen, Osmanlı cemiyeti, bütün bu yüzyılda azametini muhafaza etmiş, siyâsî ve askerî düşünüşün sosyal ve iktisâdî tesirleri birden bire göze çarpmamıştır.[3]

Ayrıca bu yüzyılda siyâsî gelişmenin yanında Devlet'in bütün meselelerinde de gelişmeler olmuştur. İdârî teşkilatta bazı değişiklikler yapılmış, kanunlar, özellikle Sultan Süleyman devrinde, büyüyen ve meseleleri gittikçe artan ülkenin ve gelişen siyâsî hayatın gereklerine göre yeniden düzenlenmiştir.[4]

b) Kültürel ve Edebi Hayat :

Osmanlı Padişahlarının, ülkeleri dâhilindeki kültür ve sanat hayatını, bilerek ve anlayarak koruyacak şekilde kültürlü ve bizzat sanatkâr olmaları asrın ilim ve sanat hayatını ciddi bir şekilde kalkındırmıştır. Bu asrın Osmanlı kültürü, devlet hudutlarının engin genişliğinden bir kıt'adan diğerine devamlı gidip gelmelerle ve gidilen her yerde birbirinden farklı insan topluluklarını; değişik hayat şekillerini; türlü dilleri, türlü sanat ve kültürleri; Çeşitli medeniyet kalıntılarını yakından görüp tanımalarla görgülü ve tecrübelidir.

Görgü ve tecrübe esasına dayanan böyle bir kültür, yalnız saray ve çevresinde değil, ordu ve halk sınıfları arasında

---

2) Bkz. Selaniki Mustafa Efendi, Tarih-i Selaniki, İstanbul Üni. Edeb. Fak. Yayını, 1989, s.78, 102.
3) Bkz. Fuad Köprülü, T. Edeb. Tar., s:377-378.
4) Bkz. XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatına Toplu Bakış, B. T. Klasikleri, c.3, s.195-196.

da büyük bir halk kültürü, bir şifâhî kültür meydana getirmiştir.[5]

Doğu Anadolu'nun ve Irak-ı Arabın Osmanlıların siyâsî hakimiyetine girmesi de evvelce Âzerî-Türk lehçesini kullanan bu şairlerin, İstanbul sarayının mânevî nüfûzu altında, esasen pek az farklı olan Osmanlı lehçesini kullanmalarına sebep oldu. Kırım Hanlarından Devlet Giray ve bilhassa Gazi Giray Osmanlı Lehçesiyle şiirler yazdıkları gibi, Kırım şehirlerinden birtakım şairler de yetişmiş, Kırım Hanlarının saraylarında, Osmanlı şâir ve münşîleri büyük rağbet görmüştür.[6]

16. asırda Âzerî Edebiyatı gerçekten gelişmiştir. Nesimî, Habîbî ve Hataî ile parlak bir istikbale doğru yükselen bu edebiyat bu asırda bilhassa Fuzûlî ile gelişiminin son haddini bulmuştur. Âzerî edebiyatı ve sanatı bakımından bilhassa Bağdat epeyce ileri bir muhit olmuştur.[7]

Osmanlılarda eksikliği duyulmaya başlanan ilim müesseselerinin geliştirilmesi ve arttırılmasına çalışılmıştır. Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Süleymaniye Medreselerinde matematik, tabii ilimler, ve tıp öğrenimi de yapılmağa başlanmıştır. Bu yüzyıl imâr faaliyetlerinin de yoğunlaştırıldığı bir devir olmuştur. Bütün ülke ve özellikle başkent İstanbul ve Edirne, Mimar Sinan gibi bir dehanın veonun yetiştirdiği usta mimarların yaptığı câmi, medrese, han hamam, köprü gibi ölümsüz eserlerle donanmıştır.[8]

Edebi hayat memleketin büyük şehirlerinde, Bağdat, Diyarbakır, Konya, Kastamonu, Bursa, Edirne, Yenice-i Vardar, Üsküp gibi eski kültür merkezlerinde büyük bir gelişme kazanmıştı. Fakat en büyük faaliyet imparatorluk merkezi olan İstanbul'da idi. Hükümdarın, vezirlerin ve büyük hükümet ricâlinin

---

5) Bkz. XVl Asırda Osmanlı Türkçesi Edebiyatı, Nihad Sami Banarlı, Res. Türk Edeb. Tar, M. E. Bas. İst.,1987,c.1 s.557.
6) Bkz. Fuad Köprülü, T. E. Tarihi, s. 378.
7) Bkz. Abdülkadir Karahan, Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti Kül. Bakanlığı, 1989, s. 62-63.
8) Bkz. XVl yy. D. E. Top. Bak, B. T. Klasikleri, c.3, s.196.

sarayları, şâirlerin buluşma yeri idi.[9]

Birkaçı dışında bütün Osmanlı pâdişâhları şiir ve edebiyatla ilgilenmişler ve Sultan II. Murad'dan başlayarak, çoğu şiir de söylemiştir. Fâtih Sultân Mehmed (Avnî), Sultân II. Bâyezid (Adlî), Yavuz Sultân Selim (Selimi), Kanuni Sultân Süleyman (Muhibbi), Sultân II. Selim (Selîmî), Sultân III. Murâd (Murâdî); şehzadelerden Sultân Cem, Sultân Korkut (Harîmî), Sultân Mustafa (Muhlisî), Sultân Mehmed, Sultân Bâyezid oldukça tanınmış şairlerdir. Bazılarının mürettep divânları da vardır.

İlmin, sanatın ve edebiyatın gelişmesini sağlayan uygun bir zeminde 16. yüzyılda büyük ilim adamları, târihçiler, şâirler ve nesir ustalarının yetişmesi gecikmemiş, Osmanlı Devleti'nin büyüklüğüne lâyık bir Osmanlı-Türk kültür ve edebiyatı meydana getirilmiştir.[10]

İbn Kemâl (Kemâl Paşa-zâde), Ebussûd, Kınalızâde gibi âlimleri yetiştiren bu devir, şiirde Zâtî, Rahmî, Hayâlî gibi kudretli şâirleri ve bilhassa İstanbul'da büyük sanatkâr Bâkî'yi Âzerî lehçesi edebiyatından da ölmez dâhi Fuzûlî'yi yetiştirmiştir. Uzun sürebüyük Acem şâirlerinin izinde giden şâirlerimiz, bu devirde üstün başarı göstermişlerdir. Âheng ve eda bakımından aşağı kalmayan eserler vermişlerdir. İşte bu suretle Acem klâsisizminin yanında bir de Türk klâsisizmi vücuda gelmiş oluyordu.[11]

Târih alanında da bu yüzyılda bir hayli gelişme olmuştur. Resmi vak'anüvislerin eserleri yanında özel târihler, manzum Süleymânnâme Selimnâme ve gazavatnâmeler yazılmıştır. Yüzyılın büyük târihçileri olarak en başta Kemâlpaşazâde, Hoca Sadeddin, Lütfî Paşa, Selânikî, Gelibolulu Âli'yi saymak gerekir.

---

9) Bkz. Fuad Köprülü, T. E. Tarihi, s. 381.
10) Bkz.XVl. yy. D. E. Top. Bak. B. T. Kla. c.3, s.196-197.
11) Bkz. Fuad Köprülü, T. E. Tar. s.382 .

16. yüzyıl biyografi alanında da çok değerli eserlerin yazıldığı bir devirdir. Taşköprülü-zâde'nin tanınmış şeyh ve ilim adamlarını ve şâirleri yazdığı Şakâyık-ı Nu'mâniyye adındaki çok değerli eseri yanında, yalnız şâirlerin hayat ve sanatları hakkında bilgi veren ve "Tezkire-i Şuarâ" adı verilen eserlerin en önemli örneklerini de bu yüzyılda bulmak mümkündür. 16. yüzyılın şuarâ tezkireleri Sehî Beğ, Lâtîfî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Ahdî ve Beyânî'nin eserleridir. Özellikle Lâtîfî, Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi'nin eserleri edebiyat târihimizin en tanınmış tezkireleridir.[12]

Bu yüzyılda bilhassa mesnevicilik ile şöhret kazananlar İstanbullu Kara Fazlî ile Taşlıcalı Yahya Bey'dir. Hakikatte bunlardan evvel Lâmii de mesneviler yazmıştı, fakat Lâmii şöhretini yalnız mesnevilerine değil, bolca yazdığı mensûr ve manzûm eserlerine borçludur.

Rübâileri ve sanatlı kasîdeleri ile tanınmış olan Kara Fazlî bilhassa Gül ve Bülbül ile büyük bir mesnevici sayılmıştı. Mecazlarla, timsallerle dolu, temiz ve âhenkli bir üsluba malik olan bu şairin kıymeti inkar edilemez. Fakat Taşlıcalı Yahya mesnevicilikte ondan çok fazla şöhret kazanmıştır. Sâde, samimî gazelleri, kıymetli kasîdeleri ve bilhassa Şehzâde Mustafa'nın katli münâsebetiyle söylediği meşhur mersiyesiyle pek tanınmış olan bu şâir, Hayâlî'nin en mühim rakibi idi.

Bu asırda mesnevi şeklinde bir çok dinî sûfiyâne eserler Evliyâ menkıbelerine âit kitaplar, çeşitli tarîkatlere mensub adamlar tarafından sülûk âdâbına âit manzumeler, manzum lûgat kitapları yazılmıştır. Bunlardan pek çoğunun bedii hiç bir kıymeti yoktur. Yalnız din tarihi bakımından ehemmiyetleri inkâr olunamaz.[13]

Buraya kadar 16. Yüzyılın siyasî, kültürel ve edebi hayatını başvurduğumuz çeşitli kaynaklar vasıtasıyla pek çok detaya inmeden ana hatlarıyla öz bir biçimde tanıtmaya çalıştık.

---

12) Bkz. XVl.yy. D. E. Top. Bak. B. T. Kla. c.3, s.199-200-201.
13) Bkz. Fuad Köprülü, T. E. Tar. s.388-389.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, 16. Yüzyıla hangi açıdan bakarsak bakalım, Osmanlı İmparatorluğu bir bütün halinde başarılarının doruk noktasına ulaşmıştır. İmparatorluk kuzeyden güneye, doğudan batıya coğrafi ve siyasi bakımdan genişletildiği gibi, ülkenin her yanında yetişen âlimler, şâirler son derece kıymetli, ölmez ilmi, edebi ve mimari eserler meydana getirmişlerdir. Bunda da daha önce belirtildiği gibi, sanata ve ilme değer veren Osmanlı hükümdarlarının etkisi göz ardı edilemez.

2) 16. Yüzyılda Metin Şerhi :

Metin şerhinin 16. Yüzyıldaki durumuna geçmeden önce genel olarak şerh ile ilgili kısa bir bilgi vermeyi uygun görüyoruz.

Şerh, Arapça'da "açma" "açımlama" , "bir yapıtı daha anlaşılır duruma getirmek için kelime kelime irdeleyerek ve deyimleri yorumlayarak kitap yazma"nın genel adıdır. Arap, İran ve Türk edebiyatlarında kullanılan, genelde bir yapıtı anlaşılır duruma getirmeye yönelik çalışmalar olan hâşiye, telhis ve talikat gibi türlerden biridir.

Eski Türk Edebiyatında bazı şerhler kitapların sayfa kenarlarında yer alırdı. Özellikle din ve tarikat büyüklerinin yapıtlarıyla ilgili şerhler büyük önem taşırdı. Bazen tek bir mısra ya da tek bir şiir üzerine de şerhler yazılırdı. Asıl yapıttan çok daha fazla beğenilen ve tanınan şerhler de vardır.[1]

Kur'ân için yapılan açıklamalara da "tefsîr" denir. Şerhin, çeşitli ilim dallarında incelenen bir esere yazılan açıklama olmasının yanında bir anlamı daha vardır. O da şerh kelimesinin, ilk âyeti "göğsünü senin için açıp genişletmedik mi?" olan Kur'ân'ın XCIV. sûresinin ünvânı olmasıdır. Kelimenin aslî mânâsı göz önüne alınarak bu âyet etrafında bir efsâne hâlesi teşekkül etmiştir: Peygamber henüz süt annesinin yanında

---

1) Bkz. Şerh, Ana Britannica, Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopedia Britannica Inc. İst, c.20, s. 266.

bulunurken göğsü iki melek tarafından yarılmış ve bunlar onun kalbini çıkararak yıkamış ve tekrar yerine koymuşlardır. "Göğsün açılması" dedikleri budur.[2]

Türkçe ünlü şerh kitapları arasında Sarı Abdullah Efendi'nin (1584-1660) Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî olarak da bilinen (1870-71, 5 cilt), Bursalı İsmail Hakkı'nın (1653-1725) Şerh-i Pend-i Attar (1834), Sûdî Efendi'nin (öl. 1598'den sonra) Şerh-i Divân-ı Hâfız-ı Şirâzî (1834, 3 cilt) Şerh-i Gülistan (2. bas. 1833) ve Şerh-i Bostan (1871, 2 cilt) günümüzde ise Ali Nihat Tarlan'ın (1898-1978) Fuzûlî Divânı Şerhi (1985, 3 cilt) adlı yapıtları sayılabilir.[3]

Fuad Köprülü'nün belirttiği gibi 16. yüzyılda edebî lisan Arapça ve Acemce'den yeni unsurlar alıyor, Acem edebiyatı manevî nüfûzunu kuvvetle muhafaza ediyordu. Gelibolulu Sürûri, Sûdî gibi şârihler, İbn Kemâl, Riyâzî gibi alimler ve daha bir çokları Acem filolojisi ve edebiyatı ile uğraşıyorlar edebî şerhler, lûğatler, gramer kitapları yazıyorlardı. Bu devirde çeşitli mevzûlara âit Arapça ve Acemce'den tercüme edilmiş kitaplar sayılamayacak kadar çoktur.[4] Bu nedenle 16. asırda şerhle ilgilenmiş yazarlardan belli başlı bir kaç tanesi üzerinde özellikle duracağız. Bunlar: Gelibolulu Sürûri, Mustafa Şem'i ve Lâmii Çelebi'dir.

Sürûrî (1491-1562), 16. asrın tanınmış Türk âlimlerindendir. Hoca Şaban adında zengin bir tâcirin oğlu olup 897 (1491)'de Gelibolu'da doğmuştur. Devrinin büyük âlimleri yanında tahsil görmüştür.

Tefsir, hadîs, fıkıh, mantık, ilm-i nücûm, tıp ve edebiyat gibi çeşitli sahalarda meydana getirdiği 36 eseri ile Sürûrî, devrinin âlimleri içinde ençok eser veren bir şahsiyet olarak üstün gelmektedir. Eserlerinin bir kısmını Arapça ve Farsça olarak kalame alan müellifin eserleri daha çok şerh ve haşiye mahiyetindedir. Sürûrî, şarkın ilmî ve edebî çeşitli klasik eserlerini daha kolay anlaşılır bir hâle getirmeğe ve onlardaki

---

2) Bkz. Carra De Vaux, Şerh, İslam Ansk. M. E. Bas. İst, 1979, c.11, s.429.
3) Bkz. Şerh, Ana Britannica, c.20, s.266.
4) bkz. Fuad Köprülü, T. E. Tar, Ötüken Yay, İst, 1986, s.382.

güçlükleri gidermeğe çalışmıştır.

Mesnevî, Gülistân, Bustân ve Hafız'ın Divanı için yaptığı şerhler edebi sahada en başta gelenlerdir. Mesnevînin 6 cildi üzerindeki büyük şerhi "şârih-i mesnevî" ünvanı ile şöhret bulmasını temin etmiştir.[5]

16. yüzyılda yetişmiş şârihlerden yine Sûdî ve Sürûrî gibi Hâfız Divânı şerhiyle meşhur olan bir diğeri de Şem'îdir. Şem'î hakkında başvurduğumuz kaynaklarda yetersiz bilgilerle karşılaştık. Nev'izâde Atâyî'ye göre 1000 H. (1592) yılında ölmüştür. Mesnevi-i Şerif'e, Hâfız Divânı'na, Bustân ve Gülistân'a şerhleri vardır.[6]

16. yüzyılda şârih olarak karşımıza çıkan bir diğer önemli isim ise Lâmi'î Çelebi'dir. Asıl adı Mahmûd'dur. Şiirde Lâmii mahlasını kullanmakta ve edebiyatımızda bu adla tanınmaktadır. 1472'de Bursa'da doğmuştur. Lâmii Çelebi, sosyal ve kültürel seviyesi yüksek bir aileye mensuptur. Önce medrese öğrenimi görmüşkür. İslâmî ilimlerde öğrenimini tamamladıktan sonra genç yaşta dervişlik yoluna büyük ilgi duyarak Nakşibendî tarikatine intisâb etti. Böylece çağının bir yandan medrese, diğer yandan da tasavvuf yoluyla elde edilen bilgi ve kültürüne sahip bir şahsiyeti durumuna geldi.

Lâmii Çelebi, edebiyatın her dalında eserler vermiş olan şârihlerdendir. Eserleri konu, amaç ve şekil itibariyle çok çeşitlilik gösterir.[7] 1532'de vefât eden Lâmii Çelebi, nesir sahasında ve bilhassa yaptığı tercüme ve te'lif eserleriyle şöhret bulmuştur. Molla Câmi'den yaptığı tercümelerle "Câmî-i Rûm" ünvanını almıştır.

Biz burada Lâmi'i Çelebi'nin eserlerini tek tek saymak yerine, konumuzla ilgili olarak özellikle şerhle ilgili eserlerinin adını vermeyi uygun buluyoruz.

Miftâhu'n-Necât fi-Havassi's-Süver ve'l-Âyât :

Bu eserin adının muhtevasından, şerh-i muamma-i esmâü'l

---

5) Bkz. Ömer Faruk Akün, Süruri, İs. Ans, M. E. Bas, İst,1979, c.11,s.250.
6) Bkz. Nev'izade Atayi, Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmileti'ş-Şakaik, c.2, 332.
7) Bkz. Lami'i Çelebi, T. D. ve Ed. Ans, Dergah Yay, İst, 1986 c.6,s.67-68.

hüsnâ olması mümkündür. Kâtip Çelebi bunları iki ayrı eser olarak gösteriyor.

Mir'atü'l-Esmâ ve Câm-ı Cihân-nümâ :

Mehmet Tahir'e göre, Mîr Hüseyin Nişâburî (öl. 1498)'nin Esmâ-yı Hüsnâ'ya âit olan eserinden 100 beytin ârifâne bir surette genişçe tercüme ve şerhidir.

Şerh-i Dîbâce-i Gülistân :

Şeyh Sa'dî'nin Gülistân'ının dîbâcesinin şerhidir.[8]

Neticede diyebiliriz ki 16. yüzyıl şerh alanında da verimli bir asır olmuştur. Arapça, Farsça pek çok esere Türk yazarları tarafından şerhler yapılmıştır. Böylece Türkçe şerhler sayesinde Arap dili ve Fars dili ile yazılan bu eserlerin daha iyi anlaşılması sağlanmış, edebiyatımıza özellikle bu açıdan katkıları olmuştur.

---

8) Bkz. Yard. Doç. Dr. H. Bilen Burmaoğlu, "Bursalı Lâmi'i Çelebi Divânı'ndan Seçmeler, Kültür Bak,1989, s.7,19,21.

3. Sûdî-i Bosnavî (Hayatı ve Eserleri)

Sûdî, 16. asırda yetişmiş, çok iyi derecede Farsça bilen şârihlerdendir. Ancak hayatına yönelik olarak bilgi edinmek amacıyla başvurduğumuz pekçok kaynakta - ansiklopedi, tezkire, tezkire niteliğindeki eserler, edebiyat tarihleri v.b. - ismine rastlamadığımız gibi bulduklarımızda da sınırlı ve yetersiz açıklamalar ile karşılaştık. Dolayısıyla biyografisinin teferruatına inemedik.

Sûdî'nin doğum tarihi belli değildir. Araştırdığımız kaynaklarda Bosna'nın Foça'sında doğduğu, Bosnalı olduğu belirtilmektedir. Zaten bu nedenle çoğu yerde adı "Bosnalı Sûdî" veya"Sûdî-i Bosnavî" olarak geçmektedir. Mahlas kullanmamıştır. Fakat tek bir kaynakta asıl adının "Ahmet" olduğu belirtilmiştir.[1]

Sûdî, iyi bir tahsil görmüştür. İstanbul'da medrese eğitiminden geçen Sûdî, Arapça ve diğer ilimlerin yanı sıra Farsçaya da merak sarar ve bu dili üstadlarından tahsil eder. Diyarbakır'da Hüsrev Paşa Medresesi'nin Fars dili bilginlerinden Müslihiddin Lârî'nin[2] derslerine devam ederek Farsça'nın ince-

---

1) Bkz. Sûdî, Ana Britannica, Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica INC, İstanbul 1990, c.20, s.113.

2) Müslihiddin Lârî : İranlı yazar ve şâir (Lar ?- Diyarbakır 1571) Zamanının ünlü bilginlerindendir. İstanbul'a gelerek başta Ebussuûd Efendi olmak üzere birçok Osmanlı bilginiyle yakınlık kurdu. Din ilimleri alanında, tasavvuf konularında geniş bilgisi vardı. Lârî'nin Arapça ve Farsça şiirleri, bir tarihi, hey'et ilmi konusunda et-Tezkire, mantıkla ilgili et-Tezhib adlı kitapları vardır. Ayrıca Kazmir'in Şerhü'l-Hidâye'sine, İsfahanî'nin Şerhü't-Tevâli'sine yazılmış haşiyeleri vardır. Lârî Acemî, Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, İstanbul 1986, c.7, s.820 Müslihiddin Lârî için bşk. karşılaştırınız: Lârî Acemî Mevlâ Müslihiddin, Türk Ans, M. E.Bas, Ankara 1975, c.22, s.475.

liklerini öğrenir.[3] Şam, Bağdat, Necef ve Kûfe'de ünlü bilginlerin yanında bulunur.[4]

Sûdî, bazı müderrisliklerde bulunduktan sonra, bir miktar tekaüd maaşıyla kanaat köşesine çekilir. Ancak çok iyi Farsça bilmesi ve mükemmel bir öğretici olması dolayısıyla, haline bırakılmayarak İbrahim Paşa'nın[5] sarayında olan " gılmân-ı şâhâne "ye[6] muallim tayin edilir.[7]

Kaynakların bir kısmı, onun hicri 1000 (1592), bir kısmı ise 1005 (1597) yılında öldüğünden bahsederler. Ancak bu kesin değildir. Atâyî'nin Şakayık Zeyli ve Nâimâ Tarihi'ne[8] göre Sûdî, hicri 1000 (1592) senesinde, Bursalı Mehmet Tahir'e göreyse hicri 1005 (1597) tarihinde vefat etmiştir.[9]

---

3) Bkz. Haydar Ali Diriöz : Sûdî, Türk Ansk, Milli Egitim Basımevi, Ankara, 1975, c.29, s.470.

4) Bkz. Sûdî : Ana Britannica, c. 20, s113

5) İbrahim Paşa : İbrahim Paşa, Dâmâd (?-1601) Sultan Mehmed III zamanında sadâret makamını üç kere işgal ederek, Murad III'ün kızı Ayşe Sultan ile izdivacından dolayı "Dâmâd" ve "Kanije Fâtihi ünvanları ile meşhur Osmanlı sadrazamıdır. Aslen Bosnalıdır. İsmet Parmaksızoğlu "İbrahim Paşa" İ. A. M. E. Bas, İst. 1968, c. 5/2 s. 915-919

6) Gılmân-ı Şâhâne veya Gılmân-ı Hassa : Padişah sarayında hizmet gören gençler (Ferit Devellioğlu : Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 1986, s. 343) Gılmân-ı Şâhâne için karşılaştırınız : Charles Rieu, Catalogue of The Turkisch Manuscripts in The British Museum , s. 158.

7) Bkz. Nev'izâde Atâyi : Hadaiku'l Hakâik fî Tekmileti'ş- Şakaik c. 2, s. 332.

8) Bkz. Nâima : Nâima Tarihi, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927, c. 1, s.332.

9) Bkz. Bursalı Mehmed Tahir : Osmanlı Müellifleri, Meral Yayınevi, İstanbul 1975, c. 1, 323.

Haydar Ali Diriöz[10], Sûdî'nin ölüm tarihinin hicri 1000 (1592) veya 1005 (1597) olarak kabul edilemeyeceğini belirtir. Çünkü Hâfız Divânı'na yaptığı şerhi 1007 yılında (1598-1599) bitirdiği göz önünde tutulursa Sûdî bu tarihte veya bu tarihten sonraki bir zamanda vefat etmiştir. Edgar Blochet ise, kataloğunda Hâfız Divânı Şerhi'nin 1002 yılında Zi'l-ka'de ayının 13. günü bitirildiğini belirtir.[11] (31 Temmuz 1594) Ana Britannica'da da Sûdî'nin vefatı 1598 yılı olarak verilir.

Sûdî'nin Hâfız Divânı'na yaptığı şerhi kesin olarak hicri 1007 (1598-1599) tarihinde bitirdiğini söyleyemiyoruz. Çünkü Haydar Ali Diriöz'ün düşüncesi dışında diğer kaynaklarda böyle bir tarihe rastlamadık.

İstanbul'da vefat eden Sûdî-i Bosnavî Aksaray'da Yusuf Paşa Camii Haziresi'ne defnedilmiştir.[12]

ESERLERİ :

Fuat Köprülü'nün de belirttiği gibi 16. yüzyılda Acem Edebiyatı mânevî nüfuzunu kuvvetle muhafaza etmiştir. Acem Filolojisi ve edebiyatıyla uğraşan pek çok şârihten biri olan Sûdî de bu dilin önemli eserlerini şerh ve tercüme suretiyle Türkçeye kazandırmıştır.[13]

1) Şerh-i Dîvân-ı Hâfız :

Kaynaklarda en önemli eseri olarak gösterilir. İran'ın en büyük şairi olan Hâfız'ın (öl.1389) Divânı'ndaki bütün şiirlerini beyit beyit açıklamış, tercüme ve tefsir etmiştir. Sûdî, bu şerhte, Şa'ban Sürûrî (öl.1600) ve Mustafa Şem'î'nin (öl.1600) daha önce yazmış olduğu şerhlerde yaptıkları

---

10) Bkz. Haydar Ali Diriöz : Sudi, Türk Ansk, c.29, s. 470.

11) Bkz. Edgar Blochet : Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothegue Nationale s.327; bşk karşılaştırınız : Charles Rieu : Catalogue of The Turkısch Manuscripts ın The Brıtısch Museum, s.159.

12) Bkz. Bursalı Mehmet Tahir : Osmanlı Müellifleri, c.1, s.323.

13) Bkz. Fuad Köprülü : Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1986, s.382.

yanlışlıkları, yer düştükçe belirtmiştir. Bu eser, hicri 1250 tarihinde Mısır'da 3 cilt halinde basılmıştır. Bursalı Mehmet Tahir'e göre, bu eserin baskılarında Farsça'nın kurallarıyla ilgili olarak bazı hatalara rastlanmakla birlikte, bu baskılarlardan yine de istifade edilebilir.

Edgar Blochet ve Charles Rieu kataloglarında[14] Hâfız Şerhi'nin Hicret'in1002 yılında Zi'l-ka'de ayının 13. günü (31 Temmuz 1594) bitirildiği belirtilmiştir. Blochet, eserin yazımına hicri 1001 (1593) yılında başlandığını da ilave etmiştir. Yine Blochet ve Rieu'dan öğrendiğimize göre, Sûdî, eserin yazımına çok sevgili arkadaşı ve yardımsever bir insan olan Muhammed İbn Bedr ed-Din el-Akhisarî'nin ricası üzerine başlamıştır.

2) Gülistân Şerhi :

Şeyh Sadi-i Şirâzî'nin (öl. 1292) "Gülistân" adlı eserinin Türkçe şerhidir. Rieu Kataloğundan edinilen bilgiye göre Kâtip Çelebi, Sûdî'nin Gülistân ve Bustân şerlerini, bu eserler üzerine yapılmış eleştirilerin en iyileri olarak kabul eder.[15]

3) Bustân Şerhi :

Şeyh Sadi- i Şirâzî'nin (öl. 1292) "Bustân" adlı eserinin Türkçe şerhidir. Flügel'in Viyana Kataloğu'nda bu eserin hicri 1006 (1598) yılının Şevval ayında tamamlandığı belirtilmiştir.[16]

4) Kâfiye Şerhi :

Cemâl ed-Din Ebu ʿAmr Osman İbn ʿOmar İbn el-Hâcib el Malikî'nin[17] Arap manzum biçimiyle yazdığı sentax kitabına Sû-

---

14) Bkz. Edgar Blochet : Catalogue de la Bibliothegue Nationale s. 327 Bu konuda bşk. karşılaştırınız : Charles rieu, Catalogue in The British Museum, s. 159

15) Bkz. Charles rieu : Catalogue in The British Museum, s. 158

16) Bkz. Güstav Flügel : Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien, c. 1, s. 541.

17) İbnü'l Hâcib : (1175-1249) Emîr ʿİzz ed-Dîn Musak es-Salâhî'nin veziri bulunan bir Kürd'ün oğlu olup 576 (1175)

dî'nin yaptığı Türkçe şerhtir.Sûdî, önsözünde, büyük şahsiyet Sadrazam İbrahim Paşa zamanında sadece onun isteği üzerine eserine başladığını ve Arap gramerine ilişkin problemlerin söz konusu olduğu bir gün Kafiye hakkındaki bu yorumu yapmaya gerek duyduğunu anlatır.

Sûdî, Celal ed-Din Abd el-Rahman el-Süyûtî'nin yazdığı Kâfiye hakkındaki açıklamadan çok yararlanmış ve eserinin önsözünde onun fikirlerinden uzunca söz etmiştir.[18]

5) Şâfiye Şerhi :

İbnü'l-Hâcib'in Şâfiye adlı gramer kitabının Türkçe şerhidir. Sûdî, Şâfiye hakkında zayıf bir düşünüşle gerekli bilgiler vermiştir.[19]

6) Mesnevi Şerhi :

Atâyî'nin Şakayık Zeyli, Nâimâ Tarihi ve Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri'nde Sûdî'nin Mesnevi-i Şerif'i şerh ettiğinden söz edilmektedir. Ancak Haydar Ali Diriöz, Türk Ansiklopedisi'nde Sûdî'nin böyle bir eserine rastlanmadığını belirtmiştir. Böyle bir eserin mevcudiyeti kesin değildir.

7) Hidâyetü'l-Hikme Haşiyesi :

Ebherî'nin[20] " Hidâyetü'l-Hikme " adlı eserinin şerhi ü-

---

yılının son günlerinde Mısır'da İsna Köyü'nde doğmuştur. Kahire'de Kur'ân ve Kur'ân'a ait ilimleri Malikî fıkhı ile bunun menbalarını, nahiv ve edebiyat tahsil etti. Şam'a gitmiş ve orada Emeviye Camii'nin Malikî zaviyesinde ders okutmuştur. Sonra Kahire'ye avdet etmiş ve orada bir müddet ikamet ettikten sonra, İskenderiye'ye gitmiş ve 26 Şevval 646 (11 Şubat 1249) da orada vefât etmiştir. Mensur olarak vücuda getirdiği eserler sade bir üslupla yazılmış olup şerh ve tefsire muhtaç değildi. İbnü'l-Hâcib için bşk. karşılaştırınız : Moh. Ben Cheneb : İbnü'l-Hâcib, İ.A., c. 5/2, s.856-857.

18) Bkz. Edgar Blochet : Catalogue de la Bibliothegue Nationale, s.288

19) Bkz. Edgar Blochet : Catalogue de la Bibliothegue Nationale, s.288

20) Ebheri : (?-1265) Felsefe, riyâziye ve hey'ete dair eser-

zerine bir hâşiyedir.

8) Sûdî nahvden " Dav " adlı eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Ancak bu eser ile ilgili olarak kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlamadık.

---

ler yazan bir müellif olup Mısır Hükümdarının sarayında ve zaman zaman Anadolu'da yaşamıştır. 663 (1266)'da ölmüştür. Çok kullanılan ve ekseriya şerh edilen skolastik felsefeye ait Hikayat al-Hikama ve Kitab al-İsaguci adlı iki eserin müellifidir. Daha geniş bilgi için bşk karşılaştırınız. Brockelmann : "Ebheri" İ. A. c.4, s.5, İsmet Parmaksızoğlu "Ebheri" T. A. c.14, S.261.

II. ŞERH-İ DÎVÂN-I HÂFIZ

1. Nüsha Tanıtımı ve Tavsifi :

Bu çalışmanın başlangıcında Sûdî-i Bosnavî'nin " Şerh-i Dîvân-ı Hâfız " adlı eserinin yazmalarını ve baskılarını tesbit amacıyla ilk olarak çeşitli kütüphanelerin katalogları incelendi. Bu arada özellikle İstanbul'a hazırlıklı gidebilmek için oradaki yazmaları ve baskıları belirlemek amacıyla İzmir İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nden bilgisayar tarama işlemleri yapıldı. Zira ilk hedef İzmir'in kısıtlı imkanları sebebiyle eserin nüshalarının bulunduğu yerleri öğrenmek, varsa hemen bir baskı eserini ele geçirip okumaya başlamak, ardından yerine giderek bizzat nüshaları görmek, incelemek, tavsiflerini yaparak tenkid edip orjinal esere en yakın nüshayı veya nüsha gruplarını tesbit etmekti.

Nüshaların tesbiti için yapılan ön çalışma sonucu karşımıza çok sayıda yazma ve baskı eser çıktı. Bunların büyük bir bölümü de İstanbul kütüphanelerindeydi. Nüshalarla ilgili araştırmalarımızı çeşitli kütüphane kataloglarının taranması, ardından İzmir ve Manisa'daki kütüphanelere gidilmesi ve son olarak da İstanbul Kütüphanelerinden eser tesbiti olarak üç kısma ayırmamız mümkündür. Ancak gerek kataloglar, gerek kütüphane fişleri, gerekse bilgisayar kayıtlarından belirlediğimiz baskı ve yazma eserlerin çoğunu bizzat görüp incelediğimiz halde, gidip göremediğimiz nüshalar da (çeşitli imkânsızlıklar sebebiyle) olmuştur. Bu imkansızlıkların en önemli nedeni de yazma ve baskı eserlerin çokluğu ve de yüksek lisans süremizin kısıtlı olmasıdır.

Kataloglarda bulup da gidip yerinde inceleyemediğimiz nüshalar olmuştur. Bu nüshalar Tuyatok (Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu), Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu, Topkapı Sarayı Müzesi Yazmalar Kataloğu, Köprülü Kütüphanesi Kataloğu, Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloglarında kaydedilmiştir. Bu kataloglarda yer alan eserlerden sadece Tuyatok'taki " Antalya Tekelioğlu " yazmasını Süleymaniye Kütüphanesi'nde bularak inceleyebildik. Kataloglardaki eserleri baskı ve yazma olarak şöyle

sıralayabiliriz:

A. Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (Tuyatok)

1. Adana İl Halk Kütüphanesi 00691

Dîvânî kırması yazı, 215x 140-155x80 mm. ölçü, 21 satır, 223yp., ay yıldızlı tac filigranlı kâğıt, sırt kahverengi meşin cilt, keşideler kırmızı mürekkep, sonu noksan.

2. Antalya Elmalı 2993/2

Ta'lik yazı, 218x147 - 160x85 mm. ölçü, 23 satır, 9b - 257b yp, kaplı cilt, söz başları ve keşideler kırmızı mürekkep, yarım bırakılmıştır. 137. yapraktan sonra satır sayısı 27'dir.

3. Antalya Tekelioğlu 00712

Ta'lik yazı[1] , 285x175 - 185x90 mm. ölçü[2] , 21 str, 240 yp, filigranlı kağıt, ebrulu mukavva cilt, metin altları kırmızı mürekkep, sonu noksan.[3]

B. Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu 852

2. cilt, 19.5x14 - 16.4x9, kenarları altın yaldızlı zencirekli, ortası yılanvârî motifli, şemseli, mıklepli, koyu kırmızı ciltli , başta altınla müzehhep bir başlık var , sayfa kenarları altın cetvelli , " ز " harfinden başlıyor , 403 yp , 23 str , ta'lik yazı.

C. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu

1. 2229 R. 1903 ve 1905

Aharlı kağıt , 250 mm. boy ve 160 mm. eninde , lc. 546 yp Sahifede Ta'lik'le 95 mm. uzunl , 23 str , tahminen 17. asırda kopya edilmiştir. Mıklep , şemse , köşelikli kahve rengi deri cilt , kenarlarını kurt yemiştir.

2. 2230 E.H. 1651

Aharlı kağıt , 295 mm. boy ve 165 mm. eninde , 436 yp , ince Ta'likle 97 mm. uzunl , 35 str , Mustafa bin Hace Mehmed eliyle 1170 (1756-57) de istinsah edilmiştir. Serlevha müzeh-

---

1) Katalogda "Nestalik" olarak verilen yazı aslında "Ta'lik"tir

2) Katalgda ölçü 285x190-175x95 mm.dir. Halbuki bu yanlıştır.

3) Bu nüshayla ilgili geniş bilgi için bkz. aşağıda s. 26-27

hep , cetveller yaldızlı , mıklepli ve şemseli , koyu kahve rengi deri cilttir. Başta mukaddime vardır.

3. 2231 E.H, 1652

Aharlı kağıt , 230 mm. boy ve 150 mm. eninde , 261 yp , 85 mm. uzunluğunda Ta'lik ile 35 str , serlevha müzehhep , cetveller yaldızlı , şemse ve mıklepli , vişne rengi deri cilt.

4. 2232 R. 1904

2. cilt, aharlı kağıt , 205 mm. boy ve 140 mm. eninde 541 yp , Ta'lik ile 96 mm. uzunl , 21 str , 17. asırda kopya edilmişe benzemektedir. Cetveller yaldızlı , kahve rengi deri cilttir.

5. 2233 H. 675

Aharlı kağıt, 330 boy ve 195 mm. eninde 608 yp , Nesih ile 119 mm. uzunl , 31 str , 1168 (1755)'de istinsah edilmiştir. Serlevha müzehhep , cetveller ve metin kırmızıyladır. Mıklepli , kahve rengi deri cilttir.

6. 2234 K.933 ve 934

Aharlı kağıt , 300 mm. boy ve 185 mm. eninde 248+235 yp , Şemseddin b. Üveys el-Mer'aş'i eliyle 1007 (1598-99) de istinsah edilmiştir. Serlevha müzehhep , cetveller yaldızlı , kırmızı deri ve ebru cilttir.

D. Köprülü Kütüphanesi Kataloğu 449-451[4]

3 ciltlik bir baskı eserdir. 1250 H.'de Bulak 'ta basılmıştır. 1. cild 411 , 2. cild 445 , 3.cild 464 sayfadan oluşmaktadır.

E. Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu

1. cilt İskenderiye 411 s. , 2. cilt İskenderiye Bulak Matbaası 455 s. , 3. cilt Bulak Matbaası 1250 , 464 s.

Ayrıca yabancı kataloglarda da Sûdî'nin eserine rastlanmıştır. Bunlar :

a) Edgar Blochet (Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothegue nationale) 364

Nesih yazısı , çok özel ve işlek yazı , 16. asrın sonuna doğ-

---

4) Bkz. Aşağıda s.20

ru yazılmış 129 ypr , 21.5 x16 cm. , yarım cilt

b) Güstav Flügel (Die Arabischen , Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich Königlichen Hofbibliothek zu Wien) 580
90 yp , 9 cm. yüksekliğe karşı 5 cm. genişlik, sarı kağıt , Nesih yazı , 31 str , maddeler ve Farsça metin kırmızıyla yazılmış.

c) Charles Rieu (Catalogue of The Türkisch Menuscripts in The Britisch Museum) Or. 3205
5 $\frac{1}{2}$'a 8 inç , 23 dizesi 3 $\frac{3}{8}$ inç uzunluğunda , Nesih ve Nestalik değişik yazı türüyle , kenarları kırmızı çizgiyle çizili, 17 asır dolaylarında yazılmıştır.

Katalogların dışında İzmir Milli kütüphane, İzmir İlahiyat Fakültesi kütüphanesi, Manisa Kitap Sarayı'na gidilerek oralardaki baskı ve yazma eserler saptanmıştır. Ancak bunlardan sadece Manisa Kitap Sarayı'ndaki iki eser yazmadır. Yazmalar kütüphanede bulunmadığı, tamirde oldukları için incelenememiştir.

A. İzmir Milli Kütüphane :
1) 4.13 , 1288 İstanbul , 768 sayfa] Birbirlerinin aynı
2) 4.26 , 1288 İstanbul , 768 sayfa] olan eserlerdir.
3) 4.179 , İstanbul , 411 sayfa
4) 4.12 , 2. cilt , 1288 İstanbul ,767 s,] 1 ve 2'nin 2.
5) 4.27 , 2. cilt , 1288 İstanbul , 767 s.] cildi olabilirler
6) 10.141 , 3. cilt , yazarı belli değildir. Mısır 1250 , Bulak , 464 s,

B. Manisa Kitap Sarayı :
1) 2663 , 3. cilt , Ta'lik kırması hat , 123 yp.
2) 0.5180 , 1 ve 2. cilt , çeşitli hattan oluşmaktadır.
3) 0.5208 , 1, 2 ve 3. cilt , Kahire Bulak Matbaası 1250 , 4+211+455+464 s.

C. İzmir İlahiyat Fakültesi :
0. 1910 , 3. cilt İskenderiye

Bu arada bilgisayara kayıtlı İstanbul Kütüphanelerinin çoğuna gidildiği halde , üç tanesine gidilememiştir. Ayrıca Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki eser de görülememiştir. O

halde bilgisayarla saptayıp da ele alıp inceleyemediğimiz eserleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi İlahiyat Fakültesi , 00618 baskı mı yazma mı olduğu belli değildir.
2. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi , 00001 , baskı mı yazma mı olduğu belirsizdir.
3. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (İstanbul) , Kemankeş 00471 203 : 150 , 150x 96 mm. 77 yp , 21 str , Ta'lik yazı , 154 sayfa sonu noksandır.
4. Köprülü Kütüphanesi (İstanbul)
   a) 00449 , c. 1 , Mehmed Asım Bey Bölümü , Baskı eser , 1250
   b) 00450 , c. 2 , Mehmed Asım Bey Bölümü , Baskı eser , 1250
   c) 00451 , c. 3 , Mehmed Asım Bey Bölümü , Baskı eser , 1250 Bulak

Köprülü Kütüphanesi, İstanbul'da araştırma yaparken kapalı olduğu için eserler görülememiştir.

İstanbul'daki araştırmalarda Süleymaniye Ktp. , Nuruosmaniye Ktp. , Âtıf Efendi Ktp. , Fatih Millet Ktp. , İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. , İstanbul Üniversitesi Şarkıyat Enstitüsü Ktp. , İstanbul Üniversitesi İslam Araştırmaları Ktp. , Beyazıd Devlet Ktp'ne bizzat gidilerek eserler görülmüş ve her biri tek tek incelemeden geçirilmiştir. Bu kütüphanelerde baskı ve yazma olarak toplam 62 eser elden geçmiştir. Ancak bunların 28 tanesi ya baskı oldukları , ya eksik bırakıldıkları ya da bir gazelin veya bir kaç beytin şerhi olduğu için metin neşrinde esas alınmamış , elenmiştir. Geri kalan 34 yazma eserin tek tek tarafımızdan tavsifleri yapılmış ve metin neşrinde esas alacağımız nüsha grubu bu 34 nüsha içinden ayrıma tâbi tutularak seçilmiştir. Öncelikle elediğimiz veya eksik bırakılmış yahut sadece bir kaç beyit veya gazelin şerhi olan eserleri belirtmekte fayda görüyoruz :

A. Süleymaniye Kütüphanesi :
   1. Pertevniyel , 0797-799 , İskenderiye 1250 H , 4+411 , 455 464 s.
   2. Zühdi Bey, 0574 , İstanbul ,411 s. (Baskı)
   3. Pertevniyel, 0794 - 796 , İskenderiye 1250 H , 4+411 , 455 464 s.
   4. Reisü'l-Küttab , 1158/59 , Şarh-ı ba'ż-ı gazalliyāt ez Dī-

vān-ı Hāfız , 210x218 , 25 str , 272x 139 , 165x73 mm. Ta' lik. Divanının sadece bazı gazelleri ele alındığından bırakılmıştır.

5. Rşd. 1425, 1. cilt , 411 s , Bulak
6. Rşd. 1426 , 2. cilt , 455 s, Baskı eserdir,
7. Rşd. 1427 , 3. cilt , 464 s , Bulak 1250 H.
8. Yozgat , 0905 , 2 c. 2- 455 s. Mısır
9. Yozgat , 0906 , Mısır Bulak Matbaası , başı noksandır.
10. Yozgat , o578 , 411 s. baskı eserdir.
11. Hüsrev Paşa , 0592-594 , 3 cilt , 411 , 455 , 464 s. Mısır Bulak Matbaası , 1255 H.
12. Hüsrev Paşa , 0589-591 , 3 cilt 411 , 455 , 464 s. Bulak Matbaası , 1250 H.
13. Hüsrev Paşa , 0595-97 , 411 , 455 , 464 s. Mısır Bulak Matbaası , 1250 H.
14. İhsan Mahvi , 28/2 , 2/768 , 1696 s. İstanbul , Matbaa-i Âmire , 1288-1299 H. meşin ciltli.
15. Hamidiye 1466/6 , 108-109 yp , 21 str , Ta'lik Hâfız'ın iki beyitinin şerhi olduğu için bırakılmıştır.
16. Esad Efendi 3721/4 Şarh al-beyt al-Şānī min divan al Ḥāfız al-Şīrāzī , 43-53 yp , 21 str, 215x 156 , 142x77 mm. Nesih sadece iki beyt şerh edildiğinden bırakılmıştır.
17. Darülmesnevi 430 ,441 yp bb st , 209x147 bb mm. Nesih , Hâfız Dîvânı'ndan sadece bir parça alındığından bırakılmıştır.
18. Tırnovalı 1498 , 2c , 455 s , baskı eserdir.
19. Fatih 3950/1 , 2 c , 231x111 , 296x182 mm. 1 300+301-540 yp , 29 str , Nesih , meşin cilt.
    1. cilt :Harfü'l-elif'ten harfü'r-ra'ya kadar
    2. cilt :Harfü'r-ra'dan ber-Hâfız-ı hod betine kadar. Bu nüsha yine Fatih bölümünün 3950/4 numaralı yazmasıyla aynı olduğundan bırakılmıştır.
20. Musalla Medresesi $\frac{2026}{147}$ - , Türkçe , Ta'lik , 628 yp , st: 32 , Eser tamirde olduğundan incelenememiştir.
21. Tahir Ağa 291/1 ,411 s. baskı eserdir.
22. Darülmesnevi 427-428-429 , 3 cilt , 42411 , 455 , 464 s. baskı eserdir.

B. İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi , 01860 eser eksik olduğundan bırakılmıştır.
C. İstanbul Üniversitesi İslam Araştırmaları Kütüphanesi 01701 eksik olduğundan bırakılmıştır.
D. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
1) 06641 , Tercüme ve şerh-i beyt-i sānī ez Dîvân-ı Hâfız-ı Şîrâzî , sadece iki beytin şerhi yapıldığından bırakıldı.
2) 01390 , Şerhu Ba'zı Ebyatı Hâfız Şîrâzî , eserde sadece bir kaç beyitin şerhi yapıldığından bırakılmıştır.
E. Millet Kütüphanesi - Ali Emirî Edeb , 00204 baskı eserdir.
F. Beyazıd Devlet Kütüphanesi , Beyazıd , 06925 , Hâfız Şîrâzî nin bir beytinin şerhi olduğundan bırakılmıştır.

İstanbul'da elenen baskı ve yazma eserlerden geriye kalan 34 nüshadan 20 tanesi mukaddimesiz , 9 tanesi mukaddimeyle 5 tanesi de farklı şekillerde başlamaktadır. Farklı başlamaların nedeni ya ikinci cilt olmaları , ya baştan eksik yazılmış olmalarındandır. Bir de Darülmesnevi 189/2 numaralı yazmanın ilk sayfası bozuk olduğundan yazı okunamamaktadır. Mukaddimesiz nüshalar şöyle başlamaktadır :

" Ela yā eyyuhāü's-sāki edir ka'san ve nāvilha Bu mısrā' Yezīd bin Muāviye'niñ bahr-i hezecden bir kıt'asınıñ beyt-i sānīsidir Bekemâlihi aslı kıt'a böyledir. "

Mukaddime de şöyle başlar :

" Elhamdüllahillezī vefekanī li beyānü'l- ulūmi ve'l-ma'ārifi lisānü'l 'arab el mühezzeb.......ve ba'd ma'lūm ola ki bu evrākıñ muharriri ve bu musattırıñ mukarriri berkâr-ı nahīf a'nī Sūdī-i za'īf eydür ki .... "

Metin neşrinde esas alınan dört nüsha dışında , gözden geçirip neşirde kullanmadığımız 30 nüshayı öncelikle tanıtmakta fayda görüyoruz. Bu 30 nüshanın tanıtımı bizzat tarafımızdan birer birer incelenerek yapılmıştır :

1) Süleymaniye Ktp , Nafiz Paşa 965

Şemseli , kopuk mıklepli , şirazeli , kahve rengi meşin cilt tir. Orta kalınlıkta , aharlı , filigranlı kâğıdı vardır. 205x 185 , 195x108 mm. ölçüsünde , 593 yaprak , 29 satırdan oluşmak-

tadır. Yazılar tek sütun halinde yazılmıştır. Metin ve cetveller kırmızı , şerh siyah mürekkeple yazılmıştır. Yazı türü ta'liktir. Herhangi bir tezhib , minyatür bulunmamaktadır. Başta bir fihrist mevcuttur. 1^a'da vakıf kaydı , vakıf mührü ve çeşitli fevâid vardır. İstinsah Tarihi ve müstensihi belli değildir. Mukaddimeyle başlar.

2) Süleymaniye Ktp , Laleli 1821

Şemseli , mıklepli , şirazeli , sertaplı , vişne rengi deri cilttir. Arka kapak kenarlarında yaldızlı cetvel bulunmaktadır, ancak tahrip olmuştur. İç kapaklar ebru kaplıdır. Kağıt orta kalınlıkta , koyu krem renkli , az aharlı , filigranlıdır. 320x 205 - 240x115 mm ölçüsünde , 465 yp , 31 satırdan oluşmaktadır. Tek sütundan ibarettir. Yazı türü ta'liktir. Sayfa 1^b'de baş tarafta çiçekli , yaldızlı bir tezhib vardır. 1^a'da vakıf mührü bulunmaktadır. Bu nüshanın kütüphane fişlerinde 1003 H'de (1595 yazıldığı kaydı vardır. Ancak eserde böyle bir kayda rastlamadık. Ayrıca müstensihi de belli değildir.

3) Süleymaniye Ktp , Serez 2673-2674 (1 ve 2. ciltler)

Şemseli , mıklapli , şirazeli , sertaplı , vişne rengi meşin cilttir. İç kapaklar ebruludur. Kâğıt orta kalınlıkta , krem renkli , aharlı filigranlıdır. 240x153 , bbx bb mm ölçüsündedir 1. cild 328 yaprak , 2. cild 339 yapraktan oluşmaktadır. 1. cildin 104^b sayfasına kadar 31 satırdır. Gerisi 25 satırdan oluşmaktadır. 2. cilt 25 satırdır. Tek sütun halinde yazılmıştır. 1. cildin 104^b sayfasına kadar koyu kırmızı renkte , 105^b den sonra açık kırmızı mürekkeple yazılmış cetvel vardır. Metin kırmızı mürekkeple ,şerh siyah mürekkeple yazılmıştır. Yazı türü ta'liktir. 104^b sayfasına kadar yazının boyutları küçüktür , 105^b den itibaren yazı irileşmektedir. Her iki cildin başında da bir fihrist mevcuttur. 1^a'da temellük mührü bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

4) Süleymaniye Ktp , Yazma Bağışlar 1709

Cildin ön yüzünde deri bir şemse bulunmaktadır. Şirazeli , mıklepli , açık kahve rengi meşin cilttir. Arka kapaktaki şem-

senin zemini yaldız , kabartması deridir. Kâğıt filigranlı , orta kalınlıkta , krem renkli , aharlıdır , 285x173 , 201x105 mm ölçüsünde , 420 yaprak , 35 satırdır. Tek sütun , kırmızı renkli cetvellidir. Metin kırmızı , şerh siyah mürekkeple yazılmıştır. Yazı türü nesihtir. 1^b sayfasının başında çiçekli , yaldızlı , tezhip vardır. Ayrıca 2^a'da orta kısım tezhiplidir. 1^a'da vakıf kaydı , vakıf mührü ve çeşitli fevâid vardır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Mukaddimeyle başlamaktadır.

5) Süleymaniye Ktp , Kılıç Ali Paşa 798-801 (4 cilt)

1. cilt mukavva bir cilde sahiptir. Mıklebi , şemsesi yoktur. Şirazesi dağılmıştır. 2. cilt vişne rengi , meşin cilttir oval şemseli , mıkleplidir , şirazesi yıpranmıştır. 3. cilt vişne rengi , meşin cilttir. Salbekli şemselidir , şemsesinin kabartmaları deri , zemini altınla doldurulmuştur. Şirazeli , altın cetvelli cilttir. 4 cilt meşin , kahve rengidir ,şemseli dir , kapaklar güve tahribatına uğramıştır , şirazelidir. 1. cildin kağıdı kalın , krem renkli ,az aharlıdır. Bazı sayfalarda rutubet lekeleri vardır. 2. cilt filigranlı, aharlı , orta kalınlıkta , renklidir , 4. cilt filigranlı, aharlı , orta kalınlıkta , güve tahribatına uğramış , krem renklidir.

1. cilt eb'ad : 200x146-165x106 mm 3. cild : 211x132-151x70 mm
2. cilt eb'ad : 210x152-182x112 mm 4. cild : 209x146-150x66 mm

Dört cilt de tek sütun halinde yazılmıştır. 1 , 2 ve 4.ciltlerde cetvel yoktur. 3. cilt kırmızı cetvellidir. Kırmızı mürekkeple metnin altları çizilmiştir. Şerhler siyah mürekkepledir. Birinci cilt nesih , 2. , 3. ve 4. ciltler ta'likle yazılmıştır. 3. ciltte özellikle sayfa kenarlarına cetvel dışında çok not düşürülmüş , bunların da çoğu siyah mürekkeple yazılmıştır. 3. cildin 1^b sayfasında baş kısımda tezhib vardır. 1. cilt 1^a sayfasında vakıf mührü vardır. Aynı mühür son kısımda da mevcuttur. 2. cilt 1^a sayfasında vakıf mührü vardır. 220^b sayfasında da yine vakıf mührü mevcuttur. 3. cildin baş tarafında (zahriyede) fihrist vardır. 1^a'da hem vakıf mührü hem

de temellük mühür ve kayıtları , ayrıca çeşitli fevâid vardır. Yine aynı cildin en son kısmında vakıf mührü bulunmaktadır. Sayfa 287'de metin bittikten sonra sayfa 290'a kadar çeşitli fevâid bulunmaktadır. 4. cilt 1^{a}'da vakıf mührü , 313^{a} sayfasında da vakıf mührü mevcuttur. 313^{b} boş sayfadır. 3. cildin sonunda 981 tarihi verilmiştir. Müstensihi Muhammed b. Mustafa b. Şeyh Mansur'dur. Tarih olarak eskidir. Ancak çalışmamızda temel aldığımız 1. cildin istinsah tarihi ve müstensihi belli olmadığı için (aynı şekilde 2. cildin de değildir.) bunu esas kabul ediyoruz. 4. cildin istinsah tarihi 1128 H. (1720-1721) dir. Müstensih Hafız Mehmed Sadalı'dır.

6) Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3279

Cildi salbekli şemseli, altın cetvelli, (tahrip olmuş) şirazeli, mıklebi olmayan kahve rengi meşin cilttir. Filigranlı, az aharlı, orta kalınlıkta, rutubet lekeli sarı renkli kağıdı vardır. 310x195 , 243x122 mm. ölçüsünde, 411 yp, 35 satırdır. Tek sütundur. Cetveller ve metin üstleri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Şerhler siyah mürekkeple yazılmıştır. Okunaklı bir ta'lik yazıyla yazılmıştır. 1^{b} sayfasının en başında metinden önce bazı fevâid vardır. 411 sayfasının sonunda 1158 (1750-1751) tarihi vardır.

7) Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3282 (2. Cilt)

Salbekli şemseli, köşebenli, zencirekli, mıklepli, iç kapaklar ebrulu, vişne rengi deri cilttir. Filigranlı, orta kalınlıkta, krem renkli, aharlı, rutubet lekeli kâğıdı vardır. 279x176 , 205x109 mm. ölçüsündedir. 357 yaprak ve 25 satırdan oluşmaktadır. Tek sütundur. Metin üstü ve cetveller kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Şerhler siyah mürekkepledir. Okunaklı bir nesih yazısı vardır. İstinsah tarihi 1109 H. (1702) dir, Müstensih Ahmed b. Muhammed'dir.

8) Süleymaniye Ktp , Fatih 3948 (1. cilt)

Mukavva, ebru kaplı bir cilttir. Mıklebi ve şirazesi mevcuttur. Filigranlı, orta kalınlıkta, az aharlı, rutubet lekeli, krem renkli, güve tahribatlı kağıtladır. 209x145 ,161x115 mm. 287 yapraktır. 27'şer satır bulunmaktadır. Tek sütundur. 167^{b} sayfası boştur. Cetvelsizdir. Metin üstü kırmızı, şerh siyahtır.

Bazen kahve rengi mürekkep kullanılmıştır. Yazı türü ta'liktir. Son sayfalarda yazı okunamamaktadır, rutubetten mürekkep akmıştır. Genelde okunaksız, bozuk bir yazısı vardır. 1[a] sayfasında temellük mührü ve kaydı bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

9) Süleymaniye Ktp , Fatih 3950/4

Cilt kapağı salbekli şemseli, şirazeli, mıkleplidir. Mıklebin iç kapağı ebruludur. Kahve rengi meşin cilttir. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta, krem renklidir. 231x111 , 296x 128 mm ölçüsündedir. 549 yapraktır. Sayfalar 29 satırdan ibaret tir. Tek sütün halinde nesih yazı kullanılmıştır. Cetvelsizdir. Metinlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerhler siyah mürekkepledir. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Mukaddimeyle başlamaktadır.

10) Süleymaniye Ktp , Çelebi Abdullah Efendi 306

Cilt kapakları ve mıklep bez kaplıdır. Şirazelidir. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta, krem renklidir. 260x140 , 190x90 mm ölçüsündedir. 262 yaprak, 21 satırdır. 11[a] ve 11[b] sayfaları boştur. 241 ile 242 yapraklar arasında tek sayfa boştur ve numaralandırılmamıştır. Tek sütün halinde yazılmıştır. Bazı sayfalarda cetvel varken, çoğunlukla cetvel bulunmamaktadır. Cetvellerin kimi tek kimi çift çizgilidir. Mevcut cetveller kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Metin üstleri kırmızı cetvelle çizilmiş, şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Yazı türü nesihtir. Zahriyede temellük mührü ve bazı fevâid vardır. Eserin 131 sayfasında ve 262 sayfasında da temellük mührü bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensih bilinmemektedir. Eser tamamlanmamıştır, eksiktir.

11) Süleymaniye Ktp , Antalya Tekelioğlu 712

Cilt ebrulu mukavva olup, güve tahribatına uğramıştır. Mıkleplidir, şirazesi dağılmıştır. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta, krem renkli, rutubet lekeli olup güve tahribatına uğramıştır. 285x175 , 185x99 mm ölçüsündedir. 240 yaprak, 21 satırdan oluşmaktadır. Tek sütündur, cetvelsizdir. Metin üstleri kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerh siyah mürekkepledir. Yazı türü ta'liktir. Zahriyede temellük mühürleri ve çeşitli fevâid bulunmaktadır. 1[a] da temellük kaydı ve temellük mühürleri

vardır. 1^b de temellük mührü mevcuttur. Kitabın ortalarına doğru yine temellük mühürleri vardır. Sonu noksan olup , istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

12) Süleymaniye Ktp , Mihrişah S. 391

Cildin dışındaki koruma kabı vişne rengi, salbekli şemseli, köşebentli ve zencirekli, alttan ayırma şemseli (zemin altın, kabartmalar mavi deri) dir. Ayrıca kabın mıklebi vardır. Asıl cilt koyu yeşil rengi meşin cilttir. Alt ve üst kapakların üstünde altın üstüne vişne rengi kabartmalar mevcuttur. Arka ve ön kapakların iç yüzü vişne renginde olup altınla bezenmiş salbekli şemse motifi vardır. İç kapakların kenarlarına altın cetvel çekilmiştir, şirazelidir.

Filigranlı, orta kalınlıkta, aharlı, krem renkli kâğıdı vardır. Ancak bazı yapraklar sararmıştır. 250x140 , 175x75 mm ölçüsündedir. 520 yaprak, 23 satırdır. Tek sütundur, cetveller altın çizgilerle bezenmiştir. Metinler kırmızı mürekkeple başlık halinde verilmiş, şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. " Mahsûl-i beyt " ibaresi altın mürekkeple yazılmıştır. Okunaklı bir ta'lik yazı vardır. Sayfa 1^b de nefis bir tezhip bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli sayfaların başlık kenarları tezhiplidir. Sayfa 1^a da çeşitli temellük mühürleri ve bazı fevâid vardır. Sayfa başlıklarına notlar düşülmemiştir. 520^b sayfasında da bir mühür vardır. Okunaklı, düzenli, süslü bir yazma olup istinsah tarihi 1132 H (1724-25), müstensihi Muhammed Yümnî dir.

13) Süleymaniye Ktp , Crh. 1694

Cilt ebrulu, şirazeli, mıkleplidir. Kâğıt filigranlıdır, orta kalınlıkta, krem renklidir. Bazı sayfalar sararmıştır, bazı sayfalar güve tahribatına uğramıştır. Yer yer rutubet lekeleri vardır. 214x145 , 160x70 mm ölçüsündedir. 356 yaprak, 17 satırdan oluşmaktadır. Tek sütün halinde yazılmıştır, sayfa kenarlarında cetvel yoktur. Metin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerh siyah mürekkepledir. Yazı türü ta'liktir. Sayfa 1^a da vakıf mührü ve bazı fevâid vardır. 356^b sayfasında vakıf mührü bulunmaktadır. Zaman zaman fazla olmamakla birlikte sayfa boşluklarına notlar düşürülmüştür. İstinsah tarihi ve müstensihi yoktur. Mukaddimeyle başlamaktadır.

14) Süleymaniye Ktp , Crh. 1693

Mıklepsiz üstü yeşil deri mukavva cilttir. Kâğıt filigranlı aharlı, orta kalınlıkta, krem renklidir. Az ~~miktarda rutubet~~ lekesi ve güve tahribatı vardır. 305x185 , 22x115 mm. ölçüsündedir. 99 yaprak, 31 satırdır. Tek sütun halinde yazılmıştır. Cetveli yoktur. Bazı cümle veya kelimelerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerh siyah mürekkeple yazılmıştır. Yazı türü ta'liktir. 1^{a} sayfasında temellük mühürleri ve bazı fevâid vardır. 99^{b} sayfasında da temellük mührü mevcuttur. Eserin sonu eksiktir. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

15) Süleymaniye Ktp , Crh. 1696

Şemseli, mıklepli, şirazeli, kapakların içi ebrulu, kahve rengi deri cilttir. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta, krem renklidir. Bazı yerleri güve tahribatı ve rutubetlekelerin den okunamamaktadır. 283x184 , 205x110 ölçülerindedir. 186 yaprak ve 21 satırdan oluşmaktadır. Tek sütun halinde yazılmıştır, cetvelsizdir. Metnin altları kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Şerh siyah mürekkepledir, yazı türü ta'liktir. Ancak eserin son sayfaları okunamamaktadır. Sayfa 1^{a}'da, 186^{b}'de vakıf mührü vardır. Bazı sayfa boşluklarına notlar düşülmüştür. Eserin başı ve sonu eksiktir. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

16) Süleymaniye Ktp , Esad Ef. 2777-2778 (2 cilt)

1. cilt salbekli şemseli, köşebentli, alttan ayırma şemseli (zemin yaldız kabartma deri) mıklepli, şirazeli ve vişne rengi deridir. 2. cilt ebrulu mukavva cilttir. şirazeli, mıkleplidir.1.cildin kâğıdı filigranlı, aharlı, krem renkli, orta kalınlıktadır, sonlarına doğru rutubet lekeleri vardır. 2. cilt az aharlı, krem renkli, kalın sayfalı, rutubet lekelidir. 1. 246x 143 , 187x88 mm. 2. cilt 302x 170 , 250x140 mm. ölçüsündedir. 1 cilt 361 yaprak, 25 satır, 245 yaprak 27 satırdır. Her iki cilt de tek sütun halinde yazılmıştır. 1. cildin sayfalarında altın yaldız cetvel vardır, 2. cild cetvelsizdir. 1. ve 2. ciltte bazı cümle veya sözcüklerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerhte siyah mürekkep kullanılmıştır. Her iki cildin yazı türü ta'liktir. 1. cildin 1^{b} , 360^{b}, 361^{a} sayfalarında tezhip vardır. 2. ciltte tezhip yoktur. 1 ciltte 1^{a}'da temellük mühürleri

bulunmaktadır. 2. ciltte zahriyede çeşitli fevâid vardır. 1^a'da temellük mührü vardır. Metnin bitiminden sonra 6 sayfalık bir fevâid kısmı bulunmaktadır. 2. cild düzensizdir. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

17) Süleymaniye Ktp , Esad Ef. 2772

Mıklepli, şirazeli, mukavva ebru ciltlidir. Kâğıt filigranlı az aharlı, orta kalınlıkta, krem renkli, bazı sayfaları sararmıştır. 206x1147 , 165x88 mm. ölçüsünde, 109 yaprak, 19 satırdır. Tek sütun halinde yazılmıştır., cetvel yoktur. Bazı kelime ve cümlelerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerh siyap mürekkeple yazılmıştır. Yazı türü ta'liktir. Zahriyede çeşitli fevâid vardır. Eserin sayfa boşluklarında çeşitli boşluklar mevcuttur. Sayfa 109^b'de bazı kayıtlar yer almaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

18) Süleymaniye Ktp , Darülmesnevi 189/2

Bu nüshanın kütüphane fişlerinde yazarı belirtilmemiştir. Yazının Sûdî'nin Hâfız Dîvânı Şerhleri'nden biri olduğu şüphelidir. Ancak yazar adına göre düzenlenmiş fişlerde Sûdî'ye ait olarak gösterildiği için incelemeye aldık.

Cilt, vişne rengi, deri kaplı, zencirekli, mıklepli, şirazelidir. Kâğıt, filigranlı, az aharlı, krem rentli, kalındır, rutubet lekelidir. 192x115 ,139x71 mm. ölçüsündedir. Eser iki bölüm halinde yazılmıştır. 1. bölüm 86. yaprağa kadardır. Bundan sonra 2. bölüm başlamaktadır. Bu bölüm de 182 yapraktır. Satır sayısı değişmez, 23 satırdır. Tek sütun halinde cetvelsiz olarak yazılmıştır. Siyah mürekkep kullanılmıştır. Yine metnin üstleri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yazı türü ta'liktir. Sayfa 1^b'de vakıf mührü vardır. Eser bittikten sonra çeşitli kayıtlar yer almaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. 1^a sayfası eserin başlangıç kısmıdır. Ancak bozuk olduğu için okunamamaktadır.

19) Süleymaniye Ktp , M. Arif - M. Murad 34

Şemseli, mıklepli, şirazeli, vişne rengi meşin cilttir. Kâğıt filigranlı, az aharlı, kalın ken renkli ve rutubet lekelidir. 210x137 , 142x74 mm. ölçüsündedir. 84 yaprak, 21 satırdan oluşmaktadır. Tek sütun halinde yazılmıştır. Cetveller kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Şerh siyah mürekkeple yazılmıştır.

Cetveller kırmızı mükekkeple çizilmiştir. Şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Bazı satırların üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yazı türü nesihtir. 1ª sayfasında vakıf mührü ve çeşitli fevaid mevcuttur. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

20) Süleymaniye Ktp , Hamidiye 1144

Alttan ayırma salbekli şemseli, mıklepli, şirazeli, zencirekli, vişne rengi deri cilttir. Şirazesi hafif kopuktur. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta, krem renklidir. Bazı yapraklar sararmıştır. Zahriye ile 1ª sayfası ve son sayfası ebrulu kağıttır. 275x170 , 200x100 mm ölçüsündedir. 417 yaprak, 31 satırdan oluşmaktadır. Tek sütun altın yaldızlı cetvellidir. Metnin üstü altın mürekkeple çizilmiş, " Mahsûl-i beyt " ibareleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır, şerh siyah mürekkepledir. Yazı türü ta'liktir. 1ᵇ sayfasının başında tezhip vardır. Başta fihrist, ayrıca temellük mühür ve kayıtları vardır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Mukaddimeyle başlamaktadır.

21) Süleymaneye Ktp , Ayasofya O.4055

Bu nüshanın yazarı kütüphane fişlerinde Sûdî olarak belirtilmemiştir. Üstelik yazar adına göre düzenlenen fişlerde de yer almamaktadır. Bu Sûdî'nin istinsah edilen Hâfız şerhlerinden biri olmayabilir. Çünkü 193 sayfasının en son kısmında Sürûrî'nin ismi geçmektedir.

Cilt ve kâğıt güve tahribatına uğramıştır. Okunaklı bir ta' lik yazısı vardır. Salbekli şemseli, mıklepli, şirazeli kırmızı deri bir cilttir. Filigranlı, beyaz renkli, kalın bir kâğıt kullanılmıştır. 305x210 , 220x150 mm ölçüsündedir. 193 yaprak, 19 satırdır. Tek sütuna, cetvelsiz yazılmıştır. " Nazm ", " Neşr " " Beyt " ibareleri kırmızı mürekkeple, diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Sûdî'nin şerhlerinden biri olmadığı bu en son bilgiden de anlaşılabilir. Zira Sûdî'den istinsah edilen nüshalarda "Nazm", "Neşr", "Beyt" ibarelerine rastlanmamıştır.

22) Süleymaniye Ktp , M. Hafid Ef. 370

Kopuk mıklepli, dağınık şirazeli, vişne rengi deri cilttir, şemselidir, iç kapaklar ebru kâğıt kaplıdır. Kâğıt filigranlı, aharlı, ince sayfalı, krem renklidir. Bazı yerleri güve tahri-

batına uğramıştır. 200x120 , 140x60 mm ölçüsünde, 319 yaprak, 19 satırdan oluşmaktadır. Tek sütun halinde cetvelsiz yazılmıştır. Metin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiş, şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Yazı türü ta'liktir. 1[a] sayfasında temellük mührü ve kayıtları ile bazı fevaid mevcuttur. Bazı yaprak boşluklarına notlar düşürülmüştür. İstinsah tarihi 1036 H (1628) dir. Ancak müstensihin ismi geçmemektedir. Mukaddimeyle başlamaktadır.

23) Süleymaniye Ktp , M. Arif- M. Murad 34m.

Mıklepli, şirazeli, şemseli, vişne rengi meşin cilttir. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıktadır. Sayfaların önemli kısmı rutubet lekeli ve sararmıştır. 206x155 , 153x105 mm ölçüsündedir. 515 yaprak, 15 satırdan oluşmaktadır. Tek sütun halinde yazılmıştır. 35[a] sayfasına kadar kırmızı cetvelli, bundan sonrası cetvelsizdir. Yine siyah mürekkep kullanılmıştır ve metinlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yazı türü nesihtir. Sayfa boşluklarında bazı kayıtlar vardır. Sayfa 1[a] da vakıf mührü ve kaydı mevcuttur. İstinsah tarihi 1112 H (1704-1705) dir. Müstensihi belli değildir.

24) Süleymaniye Ktp , Damad İbrahim Pş , 973-974 (2 cilt)

1. cilt kırmızı deri, şemseli, mıklepli, şirazelidir. 2. cilt koyu kahve rengi deri, mıklepli, şirazelidir. Mıklebinin iç yüzü ve kapak içleri ebruludur. Kapak kenarlarında altın yaldızlı cetveller vardır. Her iki cildin kâğıtları da filigranlı aharlı, orta kalınlıkta ve krem renklidir. 224x136 , 160x69 mm ölçüsündedirler (her iki cildin ebadları aynıdır). 1. cilt 513 yaprak, 25 satır, 2. cilt 499 yaprak 25 satırdır. Tek sütun halinde yazılmışlardır. Cetvelleri altın yaldızlıdır. Metin kırmızı mürekkeple yazılmıştır, şerh siyah mürekkepledir. Yazı türleri ta'liktir. 1. ve 2. ciltlerin 1[b] sayfalarında tezhip mevcuttur. Her iki cildin de baş ve orta sayfalarında çeşitli vakıf ve temellük mühürleri bulunmaktadır. Sayfa boşluklarına çeşitli notlar düşürülmüştür. 1. ciltte mürekkep lekesi vardır. 2. ciltte de rutubet lekelerinden dolayı bazı sayfalar okunamamaktadır. İstinsah tarihi 1086 H (1678) dir. Müstensihi Muhammed bin Halil'dir.

25) Âtıf Efendi Ktp , 2147 - 2148 (2 cilt)

Mıklepsiz , kahve rengi deri cilttir., iç kapaklar ebrulu kâğıtlıdır; şirazelidir. Filigranlı, aharlı, krem renkli, ince kağıttan oluşmaktadır. 1. cilt 200x145 , 155x90 mm, 2 cilt 197x 145 , 129x 93 mm ölçülerindedir. 1. cilt 328 yaprak, 22 satır, 2. cilt 321 yaprak, 25 satırdır. Tek sütun halinde ve cetvelsiz olarak yazılmıştır. yazı Türü ta'liktir. 1. ve 2. cildin çeşitli yerlerinde vakıf mühürleri yer almaktadır. Sayfa boşlaklarına bir takım kayıtlar düşürülmüştür. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

26) Beyazıd Devlet Ktp , Bayezid 5455

Şemseli, şirazeli, kabartma süslemeli, kapak içi ebrulu, siyaha yakın renkte deri cilttir. Kâğıt, filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta, krem renklidir. 190x 130 , 155x95 mm. ölçüsündedir. 568 yaprak, 27 satırdan oluşmaktadır. Tek sütun halinde, sayfa kenarları altın cetvelle yazılmıştır. Farsça beyitlerin baş ve sonları altın yaldızlarla noktalanmış, metin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiş, şerh siyah mürekkeple yazılmıştır. Yazı türü nesihtir. 1^b sayfasının baş tarafında tezhip vardır. Sayfa kenarlarına yaldızla (1^b ve 2^a sayfalarına) tezyinat yapılmıştır. Zahriyede temellük mührü, sayfa 1^a'da vakıf mührü ve ayrıca sayfa aralarında vakıf ve temellük mühürleri mevcuttur. Sayfa boşluklarına baza kayıtlar düşürülmüş ve bu kayıtlar altın yaldızla çerçevelenmiştir. Sayfa 568 'de vakıf ve temellük mühürleri vardır. İstinsah tarihi 1086 H. (1678) dir. Müstensihi Attarzâde Mehmed'dir.

27) Beyazıd Devlet Ktp , Bayezid 5781

Şemseli, mıklepli, şirazeli, kahve rengi deri cilttir. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta olup baş sayfaları sarı, ortadan sonra krem renklidir. 260x150 , 185x102 mm. ölçüsünde, 548 yapraktır. Her sayfada 27 satır bulunmaktadır. Tek sütun halinde cetvelsiz olarak yazılmıştır. "Mahsûl-i beyt" ibaresi kırmızı mürekkeple yazılmış, şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Yazı nesih ve ta'lik olmak üzere karışıktır. 1^a sayfasında vakıf mührü, 1^b ve 2a sayfalarında gri renkli cetvel vardır. Sayfa boşluklarına bazı kayıtlır düşülmüştür. 548^b sayfasında vakıf mührü mevcuttur. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

28) Nuruosmaniye Ktp, $\frac{3446}{3965}$

Yaldızlı, salbekli şemseli, köşebentli, cetvelli, mıklepli, şirazeli ve zencirekli meşin cilttir. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta ve krem renklidir. 295x175 , 210x100 mm. ölçülerinde, 390 yaprak ve her sayfa 33 satırdan oluşmaktadır. Tek sütun halinde altın yaldızlı cetvelle yazılmıştır. Metinlerin üstü altın yaldızlı mürekkeple çizilmiştir. Beyitlerin baş ve sonlarına altın yaldızla noktalar konmuştur. Şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Yazı türü ta'liktir. Sayfa 1^b'de ve diğer sayfalardaki cetveller tezhiplidir. Sayfa 1^a'da bazı fevâid ve temellük mührü mevcuttur. Sonu eksiktir, istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Mukaddimeyle başlamaktadır.

29) Nuruosmaniye Ktp, $\frac{3448}{3966}$

Üzeri yeşil bez kaplı, mıklepli, şirazeli cilttir. Kâğıt filigranlı, aharlı, krem renkli, orta kalınlıktadır. Bazı sayfalar sararmıştır. 275x155 , 190x93 mm. ölçüsünde 382 yapraktan oluşur. Her sayfada 27 satır bulunmaktadır. Tek sütun halinde cetvelsiz yazılmıştır. Metinlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Yazı türü ta'liktir. Sayfa 1^a'da temellük mührü ve bazı fevâid vardır. İstinsah tarihi 1144 H.(1736-1737) dir. Müstensihi Mustafa bin Ali Arzurumî'dir. Mukaddimeyle başlamaktadır. Dal harfinin sonuna kadar gelinmiştir. İkinci cildi yoktur.

30) Süleymaniye Ktp, Râşid Efendi 1148

Şemsesi, şirazesi yoktur. Mıklepsiz küf yeşili mukavva bir cildi vardır. Yaprakların kenarlarını, ön ve arka kapağını böcek yemiştir. Krem rengi, orta kalınlıkta, filigranlı, aharlı bir kâğıdı vardır. Bazı yapraklar sararmıştır. Eb'ad olarak oldukça küçük bir kitaptır. 191 yaprak, 21 satırdan oluşur. Tek sütun halinde yazılmıştır. Cetvelleri kırmızı mürekkeplidir. Yazıda siyah mürekkep kullanılmıştır. Ancak bazı satırların veya kelimelerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yazı türü ta'liktir. Sayfa 1^a'da çeşitli fevâid bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

Neşre Esas Alınan Nüshalar :

Buraya kadar İstanbul'da gidilen kütphanelerde kayda değer olarak incelenen 30 nüshayı tanıtmaya çalıştık. Ayrıca bir 4 nüsha daha vardır ki biz bunları diğer nüshalardan farkları ve çeşitli özellikleriyle metin neşrine esas olarak aldık. Ancak hemen şunu belirtmek gerekir ki bizim metin neşrine esas kabul ettiğmiz ve orjinaline yakın olabileceklerini düşündüğümüz 4 nüsha sadece bizzat görüp inceleyebildiğimiz yazmalar arasından seçildi. Fakat gidip bizzat görerek inceleyemediğimiz yazmalar da olmuştur. Bunlar yukarıda belirtilmiştir. Nüshaların çokluğundan ve yüksek lisans süremizin kısıtlı olmasından dolayı kataloglardan her tesbit ettiğimiz yazmaya ulaşamadık. Nüshaların asıl önemli bölümü İstanbul kütüphanelerinde yoğunlaştığından, bunu temel aldık. Özellikle burada belli başlı kütüphanelerde bulunan yazmaları incelemeyi yeterli bulduk.

Metin neşrine esas aldığımız nüshaları seçerken öncelikle nüshaların istinsah tarihleri rol oynadı. Fakat bazı nüshaların kütüphane fişlerinde tarihleri verildiği halde kendi incelememiz esnasında bu tarihlere rastlayamadık. O nedenle fişte belirtilen en eski tarih bile olsa kendi incelememizi esas aldığımız için fişlere güvenmedik. Mesela Süleymaniye Ktp. Laleli 1821 nüshasının fişinde 1003 H. (1595) tarihi vardır fakat nüshada böyle bir kayda rastlanmamıştır.[5]

Sûdî'nin ölüm tarihi bazı kaynaklarda 1000 H (1592), bazılarında 1005 H (1597) olarak belirtilmektedir. Bundan dolayı nüshaların tarihlerini, şârihin ölüm tarihine uygun olarak inceledik. Buna göre Süleymaniye Ktp, Kılıç Ali Paşa 798-801'e kayıtlı dört cilt içinden 3. cildin tarihi 981 H (1573) olup en eski tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalnız 1. ve 2. ciltlerin istinsah tarihleri ve müstensihleri belli olmayıp 4. cildin de tarihi ve müstensihi farklı olduğundan 1128 H (1720-21, Hafız Mehmed Sadalı), 3. cildi seçtiğimiz yazmaların arasına dahil etmedik. Çünkü dört cilt arasında da tam bir benzerlik söz konusu değildi. Sadece bu nüshanın 1. ve 2. ciltlerinin yazısı, kırmızı ve siyah mürekkeplerinin aynı olma ihtimali kuv-

---

5) Bkz. Yukarıda s. 23

vetli bulunduğundan, bu nüshalar aynı kişi tarafından yazılmış olabilir.[6]

Esas aldığımız nüshalar içinde üç tanesi mukaddimesiz, bir tanesi de mukaddimeyle başlamaktadır. Bunlardan bir tanesinin tarihi kesin olarak belirlendiğinden (Fatih Millet Ktp. Feyzullah Ef. 1641) ve bu nüsha ayrıca istinsah tarihi olarak en eskisi olduğu için, orjinaline özellikle bu açıdan yakın kabul edilmiştir. (1006 H-1598-) Bu nüsha mukaddimesizdir.[7]

Diğer nüshaların tarihleri eskilik sırasına göre şöyledir: Nuruosmaniye $\frac{3442}{3965}$ M,[8] (1028 H, 1620) Süleymaniye Ktp. Crh 1695 (1081 H, 1672-73)[9], Bunlar da mukaddimesizdir.

Mukaddimeli nüshalara örnek olarak alınan Süleymaniye Ktp, Damat İbrahim Paşa 972 yazmasının istinsah tarihini eserde bulamadık. Ancak kütüphane fişinde 1003 H (1595) olarak belirtilmiştir. Mukaddimeyle yazılan nüshaların çoğunun tarihi bilinmemekte ve bilinen mukaddimeli iki nüshanın da tarihleri Feyzullah Efendi 1641 nüshasına göre yeni tarihler oldukları için bunlar arasında da eski tarihli olan seçilmek istendi. Bu nedenle fişte belirtilen 1003 H. (1595) tarihi bunlar arasında en eski tarih olarak kabul edilebileceği için mukaddimeli nüsha olarak Damad İbrahim Paşa nüshası alındı.[10] Şimdi bu seçilen yazmaların tavsiflerini görelim :

1) Fâtih Millet Ktp, Feyzullah Efendi 1641

Alttan ayırma şemseli (zemin yaldız, kabartmalar deri), zencirekli, şirazeli, vişne rengi deri ciltten oluşur. Kâğıt filigranlı, kalın, az aharlı ve krem renklidir. 257x172 , 198x114 mm ölçüsündedir. 596 yapraktan oluşur. 1^b sayfasından başlar, 596^b sayfasında biter. Sayfalardaki satır sayısı 25'tir. Tek sütun halinde cetvelsiz olarak yazılmıştır. Metin üstü kırmızı mürek-

---

6) Bkz. Yukarıda s. 24-25
7) Bkz. Aşağıda s. 35-36
8) Bkz. Aşağıda s. 36-37
9) Bkz. Aşağıda s. 37
10) Bkz. Aşağıda s. 37-38

keple çizilmiş, "kıt'a", "beyt" ve bazı kelimeler yine kırmızı mürekkeple yazılmış, şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Yazı türü ta'liktir. 1ª sayfasında çeşitli fevâid mevcuttur. Sayfa boşluklarına çeşitli kayıtlar düşürülmüştür. Bu kayıtlarda karşımıza sık sık "redd-i Sürûrî" ve "redd-i Şem'î" ibaresi çıkmaktadır. Bu da bize eserin yazılırken, Sûdî'den daha önce yazılmış ~~bulunan Sürûrî ve Şem'î'nin şerhleri~~yle karşılaştırıldığını göstermektedir. 596 sayfasının başında "vakıf" ibaresi vardır. İstinsah tarihi 1006 H (1598)'dir. Ancak müstensihi belli değildir. Nüshanın en son sayfasının 596 olarak numaralandığı görülmüştür. Ancak kendimiz teker teker sayarak numaraladığımızda en son sayfanın 602ᵇ sayfası olduğu görüldü.

Baş 1ᵇ : Ela yā eyyühā ü's-sāḳi edir ka'san ve nāvilhā. Bu mısrā' Yezīd bin Mu'āviyeniñ baḥr-ı hezecden bir ḳıṭ'asınıñ beyt-i s̱ānīsidir, bekemālihi aṣlı ḳıṭ'a böyledir.......

Son 602ᵇ : Maḥṣūl-i beyt kendi Ḥāfızıñ üzre ne nis̱ār idersin her ḥükmi ki başım üzre sürersin ḳolaydır hemān beni kendinden sorma..... temmet'l-kitāb bi'avn ü'l-meliki'l-vehhāb fī yevmi'l-Ahdi fī şehri Recebü'l-murecceb min şuhūri sene sitte ve elf

2) Nuruosmaniye Ktp, 3447/3965 M

Yaldızlı, salbekli şemseli, koyu vişne renkli, şirazesi dağılmış meşin cilttir. Cilt harap olmuştur. Güve tahribatına uğramıştır. Kâğıt filigranlı, krem renkli, orta kalınlıkta, aharlıdır. 280x190 , 230x120 mm ölçüsündedir. 466 yapraktır, sayfalarda 35 satır bulunmaktadır. Tek sütun halinde yazılmıştır. Altın yaldızlı cetvellidir. Metinlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Yazı türü nesihtir. Başlığı (1ª) tezyinatlı ve ~~tezhipli~~, sahife cetvelleri tezhiplidir. Sayfa 1ª'da temellük mührü ile bazı fevâid vardır. En başta fihrist mevcuttur. Sayfa boşluklarına notlar düşürülmüştür. İstinsah tarihi 1028 H (1620)'dir. Müstensihi al Hac Şeyh al KuraMuslihiddin b. Hacı Hamza'dır. 1ᵇ 466ᵇ sayfaları arasında şerh yapılmıştır.

Baş 1 : Ela yā eyyuhā ü's-sāḳi edir ka'san ve nāvilhā. Bu mısrā' Yezīd bin Mu'aviyeniñ baḥr-ı hezecden bir ḳıṭ'asınıñ

beyt-i sānīsidir bekemālihī aslıkıt'a böyledir......

Son 466 : Mahsūl-i beyt kendi Ḥāfızıñ üzre ne nisār idersin her hükmi ki başım üzre sürersin kolaydır hemān beni kendiñden sorma. Temme'l-kitāb bi ʿavnü'l - melikü'l-vehhāb.....El Ḥāc Şeyh el-Kura Muslihiddin bin Ḥācı Ḥamza.... Tārīḥ-i hicret-i nebiyyinā aleyhissalavat sene semān ve ʿaşrīn ba'de'l elf.....

3) Süleymaniye Ktp, Crh. 1695

Salbekli şemseli, şirazeli, arka kapağı mıklebiyle birlikte kopuk, vişne rengi meşin cilttir. Kâğıt filigranlı, aharlı, krem renklidir. Bazı yerleri güve tahribatına uğramış ve sararmıştır, orta kalınlıktadır. 292x183 , 222x122 mm. ölçülerindedir. 575 yapraktır. 1^b ve 575^a sayfaları arasındadır. Sayfalarda 31 satır bulunmaktadır. Tek sütun halinde yazılmıştır, cetvelsizdir. Metinlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerh siyah mürekkeple yapılmıştır. Yazı türü ta'liktir. 1^a sayfasında vakıf ve temellük mührü ile bazı fevâid vardır. 575^a'da vakıf mührü bulunmaktadır. Sayfa boşluklarına notlar düşürülmüştür. İstinsah tarihi 1081 H (1673) dir. Müstensihi İmamzade Abdullah'tır.

Baş 1 : Ela yā eyyuhā ü's- sāķī edir ka'san ve nāvilhā. Bu mısrāʿYezīd bin Mu'āviyeniñ baḥr-i hezecden bir kıt'asınıñ beyt-i sānīsidir bekemālihī aslıkıt'a böyledir....

Son 575 : Kendi Ḥāfızıñ üzre ne nisār idersin her ḥükmi ki başım üzre sürersin kolaydır hemān beni kendiñden sorma..... bi ʿavnillah el melikü'l-vehhāb.....ʿabdun min ʿibādullahi ismuhu Abdullah eş-şehīr bi-imāmzāde ʿufyeʿanhu fī evāili şehri zi'l-ķa'de fātiḥa fī sene iḥda ve semānīn ve elf ∴

4) Süleymaniye Ktp, Damad İbrahim Paşa. 972

Salbekli ve alttan ayırma şemseli (zemin yaldız, kabartma deri), alt ve üst kapakları kahve rengi, sırtı ve mıklebi vişne rengi deri, zencirekli, şirazeli, cildin muhafazası ebrulu mukavvadır. Kâğıt filigranlı, aharlı, orta kalınlıkta, krem renklidir. Sayfalar yıpranmamıştır. 212x134 , 148x71 mm. ölçüsündedir. 475 yapraktır. 1^b sayfasıyla başlayıp 475^a sayfasında bitmektedir. Her sayfada 27 satır vardır. Tek sütun ḥalinde yazıl-

mıştır. Metinlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir, şerh siyah mürekkepledir. Yazı türü nesihtir. 1^b sayfasının başında tezhip bulunmaktadır. 1^a sayfasında vakıf ve temellük mührü, sayfa aralarında vakıf mührü, 475^a sayfasında temellük mührü mevcuttur. 475^b'de bazı fevaid vardır. İstinsah tarihi ve müstensihi nüshada belirtilmemiştir. Ancak fişlerde 1003 H (1595) tarihi verilmiştir. Mukaddimelidir.

Baş 1 : Elḥamdü lillâhi'llezī vefakani li beyān el'ulūm-i ve'l- ma'ārif-i lisān ü'l-'arab el mühezzeb ve'l'acem ü'l- mü' eddeb ve's- ṣalatu ve's- selamu.....

Son 475 : Maḥṣūl-i beyt kendi Ḥāfızıñ üzre ne nisār idersin her ḥükmi ki başım üzre sürersin ḳolaydır hemān beni kendiñden sorma temmet

Tespit edilen nüshaların çoğunda istinsah tarihi belli değildi. Bu nedenle istinsah tarihi belli olmayan nüshalar arasında kolay kolay bir ayırım yapamayacağımız için mümkün olduğunca tarihi, orjinal eserin yazılış tarihine yakın ve eserin sonunda bizzat gördüğümüz nüshaları kabul edilebilir olarak almaya çalıştık.

Tabii ki eserlerin istinsah tarihleri yanı sıra maddi vaziyetleri de göz önünde tutuldu. Özellikle eksik başlayıp, eksik biten yazmalar baştan elendi. Mesela Nuruosmaniye Ktp. $\frac{3446}{3965}$ nüshasının sonu eksiktir.[11] Süleymaniye Ktp. Darülmesnevi 189/2 yazmasının da baş sayfası bozuk olduğu için okunamamaktadır.[12] Yine Süleymaniye Ktp. Crh. 1696 yazmasının başı ve sonu eksiktir.[13] Süleymaniye Ktp. Crh. 1693,[14] Süleymaniye Ktp. Antalya Tekelioğlu 712,[15] Çelebi Abdullah Efendi 306 nüshalarının da sonları eksiktir.[16]

---

11) Bkz. Yukarıda s. 33
12) Bkz. Yukarıda s. 29
13) Bkz. Yukarıda s. 28
14) Bkz. Yukarıda s. 28
15) Bkz. Yukarıda s. 26-27
16) Bkz. Yukarıda s. 26

Ayrıca yazının okunaksız ve bozuk olmasından dolayı Süleymaniye Ktp, Fatih 3948 yazması da bırakılmıştır.

Bunun yanı sıra maddi bakımdan kusursuz sayılabilecek son derece özenle yazılmış nüshalar da esas alınmadı. Biliyoruz ki sadece bu özellikleri dolayısıyla bir nüsha metin neşrine esas olarak kabul edilemez. Mesela Süleymaniye Ktp, Mihrişah S. 391 yazması, gerek cildi gerek yazısının güzel ve okunaklı olması, gerek düzeni ve çok az yıpranmışlığıyla kusursuz bir yazma sayılabilirdi. Son derece süslü, özenle yazılmış, göze hitabeden bir yazmaydı. Hâfız'a âit olan beyitlerle, yapılan şerh, birbirinden düzgün çizgilerle ayrı yazılmıştı. Bir bakışta beyitlerle şerhleri ayırt etmek mümkündü. Ayrıca istinsah tarihi ve müstensihi de belliydi. Fakat istinsah tarihi, diğer istinsah tarihi belli olan nüshalara göre oldukça yeni bir tarihti. Bundan dolayı kusursuz diyebileceğimiz bu nüshayı esas almadık.

Süleymaniye Ktp, M. Arif - M. Murad 34 nüshası da mukaddimeyle veya mukaddimesiz başlayan yazmalar gibi başlamamaktadır. Mukaddimeyle veya mukaddimesiz yazılan eserlerin nasıl başladığı yukarıda belirtilmişti.[19] Fakat M. Arif - M. Murad 34 yazması bunların ikisine de uymamaktadır. O nedenle bu nüshayı da bıraktık :[20]

Baş 1 : الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم . مالك يوم الدين
اياك نعبد و اياك نستعين . اهدنا الصراط المستقيم . صراط الذين
انعمت عليهم غير المغضوب عليهم و لا الضالين . آمين ......

(Fâtiha Suresi'yle başlamaktadır.) Yine bu nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

Nüshaları belirlerken bir de sayfa sayısı ve satır sayısı birbirine yakın olanları göz önüne aldık. Fatih Millet Ktp, Feyzullah Efendi 1641 (1^b - 602^b, 25 satır), Nuruosmaniye Ktp, -

---

19) Bkz. Yukarıda s.22

20) Bkz. Yukarıda s. 29-30

$\frac{3447}{3965}$ M (1^b-466^b , 35 satır), Süleymaniye Ktp, Crh 1695 (1^b-575^a 31 satır), Süleymaniye Ktp, Damad İbrahim Paşa 972 (1^b-475^a, 27 satır) Zira gerek cilt ve sayfa boyutları, gerekse satır ve yaprak sayısı bakımından yetersiz, normalden küçük boyutlu yazmalara da rastladık.[21]

---

21) Bkz. Yukarıda s.33(Raşid Efendi 1148), s.25(Fatih 3948), s.26 (Antalya Tekelioglu 712), s.26(Çelebi Abdullah Efendi 306), s.27 (Crh. 1694), s.28(Crh. 1693), s.28(Crh 1696), s.29(Esad Efendi 2772), s.29 Darülmesnevi 189/2), s.29 (M. Arif - M. Murad 34), s.30 (M. Hafid Ef. 370), s.33 (Nuruosmaniye $\frac{3446}{3965}$), s.33 (Nuruosmaniye $\frac{3448}{3966}$)

2) Eser Hakkında Bilgi ve Eserin Muhtevası :

"Şerh-i Dîvân-ı Hâfız"da Sûdî, İran'ın en büyük şâiri olan Hâfız'ın (öl. 1389) Dîvânı'ndaki bütün şiirleri beyit beyit açıklayarak yorumunu yapar. Eser baştan sona bu düzen içinde devam eder. Eserin düzenleniş şeklini sistematik bir şekilde belirtmek istersek şöyle sıralayabiliriz :

a) Hâfız'ın beyti,

b) Beyitteki kelimelerin teker teker Türkçe veya hem de Arapça karşılıkları. (kelimelerin anlamlarıyla ilgili olarak bazen geniş açıklamalar yapılmıştır.

c) Kelimeler ile veye cümle ile ilgili gramer bilgileri

d) "Mahsūl-i Beyt" ibaresiyle Farsça beytin Türkçe olarak düz yazı şeklinde ifâde edilmesi.

Kelime veya ibârelerin anlamlarına yönelik olan açıklamalar genelde geniş olarak verildiği halde zaman zaman bazı beyitler kısaca açıklanarak tamamlanmıştır; Söz gelişi:

Hâfız'ın beyti: Der ḫarābāt-ı muġān-ımā niz hem-menzil şevīm
kīn çünīn reftest der rūz-ı ezel taḳdīr-i mā

Sûdi'nin şerhi: Ḫarabat meyḫāne, muġān meyḫāneciler, yā kāfirler. Maḥṣūl-i beyt ḫarābāt-ı muġānda biz de pīrle hem menzil olalım zīrā rūz-ı ezelde ḳażā ve kaderimiz böyle vāḳiᶜ olmuştur.

Yukarıda görüldüğü gibi kelimelerin sadece dilimizdeki karşılıkları verilmiş ve hemen beytin Türkçe ifadesine geçilmiştir. Oysa çoğunlukla beyitlerin şerhleri bu kadar kısa değildir ve geniş gramer bilgileri vardır:

Hâfız'ın beyti: Ömrtān bād u murād ey sāḳiyān-ı bezm-i cem
Gerçi cām-ı mā ne-şūd pür-mey be-devrān-ı şumā

Sûdi'nin şerhi: ᶜÖmrtān lafẓındaki ta ḫiṭāb içün ve elif ve nūn żamīri cemᶜ içündur. Zīrā farisīde żamāir elif ve nūnla cemᶜ olur meselā diltān ve dilşān ve dilmān dirler ve bu zamāirin māḳabli meftūḥ okınur gāh olur ki żarūret-i vezniçün sākin okınur.......... Maḥṣūl-i beyt ᶜömrünüz uzun ve murādınız ḥāṣıl olsun ey pādişah meclisiniñ sāḳīleri egerçe bezm-i ḳadeḥimiz

sizin zamānınızda pür mey olmadı murādı pādişāh-ı Yezd'e ta'-rizdir..........

Sûdî, şerhini yaparken, yeri geldikçe açıkladığı konuya uygun olarak başka şâirlerin şiirlerinden de örnek beyitler vermiştir:

"..........leb bunda dudak ma'nāsındadır, āmede gelmiş ma'nāsına māžīden bir kısmdır türkīde ism -i mef'ūl değildir ba'-żılar zann eyledügi gibi, cān lafzı ber leb 'ibāretine mužāfdır bu beytde gibi, beyt, yekdu rūzī sabr kun ey cān-ı ber-leb āmede, zān ki ḫāhem der ḥużūr-i dōst bisyārem turā"

Sûdî, eserinde, Sürûri ve Şem'î'nin kendisinden daha önce yazmış oldukları Hâfız Dîvânı şerhlerinde yaptıkları yanlışlıkları yer düştükçe belirtmiştir. Özellikle hataların oldukları yerde bunları eleştiren Sûdî, ayrıca sayfa kenarlarına "redd-i Sürûri" ve "redd-i Şem'î" ibârelerini de not düşmüştür.[1] "...... bāz böyle yirde te'kīd ifāde ider ancak pes bunda bāz lafzına girü ma'nāsını verenler ilerüsini ve girüsini ve ardını ve önüñi fikr eylemezlerimiş......."

Sürûrî ve Şem'î'nin şerhlerindeki yanlışlıklar belirtilirken şu ifadeler daha çok kulanılmaktadır : "ḫabṭ-ı fāḥiş eylemişdir", "beytiñ murādın bilmedi", "ğarib söz söylemişdir" "yañlış söyledi"

Daha önce Sûdî'nin biyografisinde belirttiğimiz gibi kendisi çok iyi Farsça bilmekteydi ve bu dili üstadlarından öğrenmişti.[2] Farsça'ya tam olarak vâkıf olduğunu, beyitleri rarahça açıklayışından ve başkalarının yanlışlarını çekinmeden ifâde edişinden anladığımız gibi özellikle Hâfız'ın şiirlerini ve şiir tarzını çok iyi tanıdığını, Hâfız'ın şiirlerini bu nedenle bir başkasının şiirinden kolaylıkla ayırabildiğini de farkediyoruz. Nitekim şerhinde Hâfız'ın dîvânında bulunan be-

---

1) Bu ibareleri orjinal eserde Sudi de koymuş olabilir, bizim elimizdeki nüshanın istinsahı da özellikle bu yanlışlıkları göstermek amacıyla sayfa kenarlarına yazmış olabilir.

2) Bkz. Yukarıda s.10.

yitlerdan bazılarının Hâfız'a âit olmayacağını iddia eder: "........Ammā bu ġazeli Ḫāce'ye nisbet eylemek ġayatle müşkîl-dir......", "bendenin ẓannı budur ki bu ġazel Tebrizli Ḥāfıẓ-ı Şāneniñ ola ki bu bir ḥarīf imiş ṭarakçı Ḥāfıẓ taḥallüṣ ider imiş Şām-ı Şerīfde bir miḳdār ġazelini gördüm ki ekṣer ġazeli-niñ ḳāfiyeleri fāsid idi egerçe cehāletinden böyle ḳāfiyeleri cemᶜ eylemegi hüner ᶜadd eyleriimiş ḥaṣıl-ı kelām çünki Ḫāce'-niñ ba'żı dîvânında bulundı ḥāline göre şerḥ eylemek żarūrī oldı ?......"

Kelimelerin anlamları verilirken tam olarak Türkiye Türkçesi karşılıkları da yer yer belirtilmiştir. Eñek (çene), etmek (ekmek), Yalıñlanmak (parlamak) vb. gibi. Bunlar şerhi zenginleştirdiği gibi anlamı da belirginleştirmiştir.

Şerhin baş taraflarında beyitlerin çok geniş olarak açıklandığını görüyoruz. Bu geniş açıklamalar bize şârihin dil, gramer konuları dışında da önemli bilgilere ve geniş bir kültüre sahip olduğunu gösterir. Zira "be-būy-ı nāfe-i kāḫer ṣabā-zān ṭurre be-guşāyed, zi tāb-ı caᶜd-ı müşkīneş çe ḫūn üftād der dilhā" beytini açıklarken şârihin "āhū-yi Müşkīn" hakkında pek çok bilgiye sahip olduğunu anlıyoruz. Gerçekten bu konuyu son derece detaylı olarak anlatmıştır.

Eserin baştan sona tutarlı bir şekilde yazıldığını söylememiz mümkündür. Bu tutarlılık yazarın anlatış tarzından da, şerhin içeriğinden de hatta şeklî olarak yazısından bile anlaşılmaktadır. Son derece kendinden emin, kararlı bir üslûpla yazılmıştır. Genelde açıklamalar geniş olarak tutulduğundan beyitlerin anlamını çözmekte fazla zorlanmıyoruz.

III. METİN NEŞRİ

Metin Neşri ile İlgili Bazı Özellikler :

Metin tenkidi yapılırken en özenli yazılmış olan Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki yazma eser tenkitli metin için temel olarak alınmıştır. Ayrıca tenkitli metinde kullandığımız başka üç yazma daha vardır. Nüshaların her birine bir harf verilmiştir. Buna göre : Fatih Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi 1641 yazması (F), Süleymaniye Kütüphanesi Carullah 1695 yazması (C), Süleymaniye Kütüphanesi Damad İbrahim Paşa 972 yazması (D), Nuruosmaniye Kütüphanesi 3447/3965 M yazması da (N) olarak kısaltılmıştır.

Tenkitli metnin en başına Damad İbrahim Paşa yazmasının mukaddimesi konmuştur. Çünkü diğer üç nüsha mukaddimesizdir. Mukaddimeden sonra Fatih Millet Kütüphanesi nüshasının ilk on yaprağının sonuna kadar edisyon kritik yapılmış, geri kalan kısım 30b sayfasının sonuna kadar transkripsiyonlu metin olarak verilmiştir. Edisyon kritik'i tezimizde öğrenmek amacıyla uyguladığımız için sadece ilk on sayfa yeterli görülmüştür. Metin tenkidi yaparken uygulanan teknik özellikler şunlardır :

1) Nüshalardaki farklar gösterilirken satırlar esas alınmış ve satır sayıları beşer beşer kağıdın sol tarafında numaralandırılmıştır. Bu nedenle aparatta en başta satır numarası bulunmaktadır.
2) Kabul edilen rivayet tenkitli metne konmuş, kabul edilmeyen aparatta gösterilmiştir.
3) Kabul edilen rivayet aparatta başa alınmış, kabul edilmeyenden (:) işareti ile ayrılmıştır.
4) Kabul edilmeyen rivayet aynen birden fazla nüshada varsa bunlar birbirinden (,) virgül ile ayrılmıştır.
5) Eğer kabul edilmeyen rivayet nüshaların birinde veya birkaçında diğer bir nüshadan farklıysa o zaman aralarına (;) noktalı virgül konmuştur.
6) Bir satırda birden çok fark varsa bunların her biri (/) işareti ile ayrılmıştır.
7) Kabul edilen rivayet nüshaların birinde veya bir kaçında bu-

lunmuyorsa o zaman bulunmayan nüshanın önüne (-) eksi işareti konmuştur.

8) Eğer bir nüshada diğerlerinden farklı olarak fazladan bir kelime, ibare veya cümle bulunuyorsa, mantıklı ve anlamlı olmak şartıyla tenkitli metne konmuş ve aparatta esas alındığı gösterilmiştir.

9) Kabul edilmeyen rivayetde kelimenin iki kez tekrar edilmesi söz konusu ise (x) işareti, tekrar olan nüshanın önünde gösterilmiştir.

10) Nüshaların herhangi birinde silik çıktığı için okunamayan bir sözcük, ibare ya da cümle söz konusu olduğunda bu, aparatta (?) ile belirtilmiştir.

11) Nüshalar arasında farklar gösterilirken kabul edilmeyen nüshanın farkı bazen uzun olduğu için tamamen yazılmamış (.....) işareti ile kısaltılmıştır.

[D 1 b] Elḫamdülillehillezī vefaḳanī li-beyāne'l-ʿulūm-i ve'l-maʿārifi lisānü'l-ʿarabe'l mühezzeb ve'l-ʿacemü'l-müeddeb ve's-ṣalatu ve's-selāmu ʿalā efżal-ı ḫalḳa-i Muḥammed efṣaḥu zi'l-ḥaseb ve'ş-şerefi ve'n-neseb ve ʿalā ālihi'l-ebrār ve aṣhābi-hü'l-aḫyār ve baʿd ma'lūm ola bu evrāḳıñ muḥarrirī ve musaṭṭırıñ muḳarriri benkār-ı naḫif aʿnī Sūdī-i żaʿīf eydür ki bir gün eşre-f-i sāʿatde ve esʿad-ı evḳātde iḫlaṣ-ı muḥibbān ü aḫaṣṣ-i dūstān ol ki envāʿ-ı ʿulūmla ārāste ve esnāf-ı fünūnla pīrāste idi cā-miʿ-i menāḳıb ve mefāḫir ü ḥāvī-i mekārim ve meāsir-i maẓhar-ı cūd u ʿaṭā vü menbaʿ-ı semāḥat ü seḫā mürüvvet ü keremini görse ḥātem ḥamiyyet ü ġayretinden çekerdi mātem, ol ki miṣlin görmemiş rūz-gār devr ideli ne felek-i devvār, yaʿnī şeyḫ-i Ḥarem-i Yesrib ʿÖ-mer Efendi ṭayyib ṭayyaballahu ruḥeu ve żaʿafe fī ġurefi ecnān-ı fütūḥihi. resm-i sābıḳ üzre bī-tekellüf ḫāne-i kemīneden içerü girüp dest-i bendeyi üç kerre būs eyledi ve buyurdu ki sizden temenni iderim ki Dīvān-ı Ḥāfıẓ'ı bir vechle şerḥ eyleye siz ki ṭāliblere nāfiʿ vü mübtedīlere nāciʿ ola, ḥāṣılı te'vīl ve taṣav-vuf söylenmeye, hemān üslūb-ı ʿarabiyyet üzre ḳavāʿidi beyān olup maʿnā-yı şiʿr ile iktifā olına, böyle buyurunca, temennisini ḥükm ve tereccīsini ġunm bildim zīrā bu duʿā-gūya merḥūm ve maġfūr o kadar iḥsān ve ikrām eylerdi ki ne ata oġula ve ne ḳardeş ḳarde-şe eyler, şöyle ki ol merḥūmı ve bizi bilen bilür, ancaḳ mercūdur ki bu şerḥe nāẓır olanlara merḥūmı ve Sūdī-i żaʿīfi ḫayr-du'ā-dan ferāmūş buyurmayalar, bihamdü alihi'l-emcād, ehl-i inṣāfdan ma'mūldür ki bu şerḥimizde sehv ü zelel ü ḫaṭā ḫaṭal vākiʿ olan maḥallerin ḳalem-i ʿafv ü ṣafḥla ıṣlāḥ idüp ʿuyūbunı ibrāz ü iẓ-hārına saʿy ve kūşīş eylemeye zīrā biz muʿterifiz ki böyle müş-kil kitābı şerḥ eylemek bizim ḥaddimiz ve miḳdārımız degildir, līkīn ibrāme düşdük, nite ki sābıḳā mezkūr oldı, bunuñ böyle nā-ẓırından inṣāf naẓarın temennī ideriz, beyt ve aynü'r-reżāʿan külli ʿaybın kelliyle velakin neʿaynü's-suḫṭi tubdi'l-mesāviyā

[D 2 a] maʿlūm ola ki Ḫoca Ḥāfıẓ'ıñ ism-i şerīfi Şemseddin Mu-ḥammed'dir ve meşāyiḫ arasında nāmı lisānü'l-ġayb ve tercümānü'l esrārdır, eşʿār-ı ābdārı reşk-i çeşme-i ḥayvān ve nebāt-ı efkā-rı ġayret-i ḥūr u vildāndır meẕāḳ-ı ʿavāmı lafẓ-ı metīn ile şī-

rīn eylemişdir ve dehān-ı ḥavāṣṣ ma'nā-yı mübīn ile nemekīn eṣ-ḥāb-ı ẓāhirin aña ebvāb-ı āşinālığı ḳuşūdedir ve erbāb-ı bāṭı-nıñ rūşenāyī-i çerāġ-ı çeşmini efzūde ve her vāḳıf-ı suḫana nisbet ḥāline muvāfıḳ söz söylemiş ve herkes içün ma'nā-yı laṭīf ve ġa-rīb peydā eylemiş ve 'ibāret-i ḳalīle ma'nā-yı keṣīr derc eyle-miş ve cihāngīr ġazelleri ādemī müddet içinde ḥudūd-ı eḳālīm-i Türkistān ve Hindūstān'a irişmiş ve dil-pezīr kelimāt āḳall zemānda etrāf ve eknāf-ı 'Irāḳeyn ve Āẕerbeycān'a vāṣıl olmuş se-mā'-ı ṣūfiyān anuñ şūr-engīz ġazellerin oḳumayınca zemānında germ olmazıdı ve meclis-i selāṭīn anuñ ẕevḳ-āmiz kelimātınıñ nuḳl-i mezedārı naḳl olmayınca zīb ü zīnet bulmazıdı, belki hāy u hūyı müştāḳān anuñ velvele-i şevḳiyle olurıdı ve sürūd-ı mey-peres-tān anuñ ġulġule-i eş'ārıyla revnaḳ tutarıdı (?)[1] şöyle ki temsī-linde buyurmuşlar ḳıṭ'a ġazel-serāyī-i Ḥāfıẓ bedān resīd ki çerḫ nevā-yı zühre vü sāz-ı ḫoşeş be-burd ez yād Be-dād dād-ı ġazel der zemān . bedān . vechi ki hiç şā'ir ez ān gūne dād-ı naẓm ne-dāde çu şi'r 'aẕb-ı revāneş zīr kunī gūyī Hezār raḥmet-i Ḥaḳḳ be- revān-ı Ḥāfıẓ bād līkin muḥāfaẓa-i Ḳur'ān ü mülāzemet-i şuġl-i ta'līm-i sulṭān keşān ü miftāḥ ü müṭāla'a-i müṭāli' vü mıṣbāḥ ü taḥḳīḳ-i kavānīn-i edeb ü taḥsin-i devānīn-i 'arab şi-tāb ġazellerini cem' eylemekden māni' olurdı ve tedvīn-i ebyāt-i dil-pezīrini silk-i 'uḳde çekmekden vāzi' düşerdi ve bu ebyātıñ müsveddesini kendiçün Ḳıvāmüddin eger bina eyledügi medreseniñ dersḫānesinde kerrāt ü merrātla teẕekkür idüp esnā-i muḥāverede buyururdı ki bu fevāid-i ferāidi bir 'uḳde çekmek gerek ve budur ve ġureri bir silke dizmek gerek tā ki ḳılade-i cīd-i vücūd-ı ehl-i zemān ü temīme viṣāḥ-ı erbāb-ı devrān ola ve bu bināniñ ref' ü tevfīḳini na-rāstī-i rūzgāra ḥavāle iderdi ve ehl-i 'aṣrıñ 'öẕri miḳdārınca 'öẕr getürirdi tā kim tārīḫ-i sene-i ehde ve tes'e-a yin ve seb'emi'a hicriyyede [D 2 b] vedī'at-ı ḥayātı mevekkı-lān-ı ḳażā vü ḳadere teslīm eyledi ve raḫt ü cūdunı dehlīz-i tengnā-i ecelden ṭaşra iletdi ve rūḥ-i pāki sākinān-ı 'ālem-i 'ulviyyeye ḳarīn oldı ve müfāreḳat-ı bedenden soñra hem-ḫābe-i pākīze-i ḥūr-i 'ayn oldı tārīḫ be-ṣālbā ve ṣād ve ẕāl-i ebced zi rūz-i hicret meymūn Aḥmed be-sūy-i cennet-i a'lā revān şud fe-

---

1) Numaranın bulunduğu yerdeki kelime nüshada silik çıktığı i-çin tam olarak okunamamaktadır.

rīd-i ʿahd Şemseddīn Muḥammed be-ḫāk-i pāk-i ū çün ber güẕeştem nigeh kerdem ṣafā vü nūr-ı merḳad baʿde'l-vefāt baʿżı aḥbāb-ı sevābıḳ-ı ḥuḳūḳ-ı ṣohbet ve levāzım-ı ʿuhūd-ı meveddet ü muḥabbet sebebiyle müteferrik ġazeliyātını tertīb ü tebvīb eylemiş ṭayyıballahu rūḥehu ve zāde fī ġurefi'l-cenānī fütūḥahu āmīn yā-rabbe'l-ʿālemīn vallahu el-muvaffıḳ ilā sebīlü'r-reşād ve huve re'ufun bi'l-ʿibād ve huve ḥasbī ve niʿmel-vekīl çerāġ-ı ehl-i maʿnā Ḫāce Ḥāfıẓ ki şemʿ-ī būd ez nūr-ı tecellī çuder ḫāk-i muṣallā defn kerdend būd tārīḫ-i ū ḫāk-i muṣallā

791

[F 1 b] Bismillāhi'r-raḥmānir-raḥīm rabb-i temmim bi'l-ḫayr Elā yā eyyuhā's-sāḳī edir ke'sān ve nāvilhā Bu mıṣrā' Yezīd b. Mu'āviyeniñ baḥr-ı hezecden bir ḳıṭ'asınıñ beyt-i s̱ānīsidir bikemālihi aṣl-ı ḳıṭ'a böyledir Ḳıṭ'a en el-mesmūmu mā'indī bitiryāḳin velā rāḳī edir ke'sān venāvilhā elā yā eyyuha's-sāḳī pes Ḫāce Ḥāfıẓ ġazelīniñ ḳāfiyelerine muvāfıḳ olmaġçün iki mıṣrā'ını taḳdīm ve te'ḫīr idüp tażmīn ṭarīḳıyla dīvānınıñ evvelinde īrād eylemiş bu cihettendir ki ba'żı şu'arā Ḫāce'ye ta'rīż eylemişlerdir nite ki ehl-i Şīrāzī buyurmuşdur ḳıṭ'a Ḫāce Ḥāfıẓ rā şebī dīdem be-ḫāb goftem ey der fażl ü dāniş bī mis̱āl ez çe bestī ber ḫōd īn şi'r-i Yezīd bā vücūd-ı īn heme fażl ü kemāl goft vāḳıf nīstī zīn mes'ele māl-ı kāfir hest ber mü'min ḥelāl ve Kātibī-i Nīşābūrī buyurır ḳıṭ'a 'aceb der ḥayretem ez Ḫāce Ḥāfıẓ be-nev'ī geş ḫıred zān 'āciz āyed çe ḥikmet dīd der şi'r-i Yezīd ü ki der dīvān neḫust ez vey serāyed egerçi māl-ı kāfir ber müselmān ḥelālest ü der ü ḳīlī neşāyed velī ez şi'r 'aybī bes 'aẓīmest ki luḳme ez dehān-ı seg rubāyed elā ḥarf-i istiftāḥdır nite ki āyet-i kerīmede vāḳi'dir elā inne evliyā' Allāhi lā-ḫavfün-'aleyhim velā-hum yaḥzenūne Keşşāf ṣāḥibi terkībine ẓāhib oldı ve ibni Mālik basītdir didi mufaṣṣalāt-ı naḥviyyede ikisinin de edillesi mesṭūr ve

---

1 bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm rabb-i temmim bi'l-ḫayr : -C, -D,-N 3 baḥr-ı hezecden : taḥrīr bābından D 4 ḳıṭ'a : -D, -N / en el-mesmūmu : en el-mehmūm C; en el-mesnümūm N 5 bitiryāḳin : bitiryāḳ C,D,N / ve nāvilhā : ve nādilhā N 7 iki mıṣrā'ını : -C 8 eylemiş : eylemişdir C / ba'żı : -N 9 Ḫāce'ye : Ḫāce Ḥażretlerine C / ehl-i Şīrāzī : ehlī Şīrāzī C,D, N 11 bī-mis̱āl : bī-ḥesāb D 22 helālest ü der : helālest der N / helālest ü der ü ḳīlī : helālest ü der ḳīlī C 23 nite ki : nite D

yā ḥarf-i nidā ey münādā-yi müfred-i ma'rife hā ḥarf-i tenbīh lafẓ-ı eyyü lāzım ü'l- iżāfe olduġçün mużāfu'n- ileyhden ʿavaż gelmişdir e's-sāḳī taḳdīren merfūʿ ṣıfatıdır eyyü lafẓının ḥaḳīḳatde münādī-i sāḳīdir iki ālet-i taʿrīf cemʿ olmaġçün eyyü lafẓıyla tavassuṭ eyleyüp hāyla tenbīh eylediler luġatde ṣuvarıcı dimekdir āmmā ıṣṭılāḥda bāde meclisinde ḳadeḥ sürene dirler edir fi'l-i emr-i müfred-i muḫāṭabdır if'āl bābından döndür dimekdir döndürt dimek değildir baʿżılar ẓannı gibi ke'sān ke's bāde ile ṭolu ḳadeḥe dirler ammā ḳadeḥ kāseden e'āmdır ve nāvilhā nāvilden emr-i muḫāṭabdır müfāʿale bābından ṣun dimekdir aṣlında ve nāvilinihā idi nūn-ı [F 2 a] viḳāye ve yāy-ı mütekellimle ittiṣāl ile żarūret-i vezniçün yā ḥaẕf olmuşdur hā żamīr-i müennes ke'se rāciʿdir maʿlūm ola ki ḫamrıñ cemīʿ-i ālātı vü esmā vü ṣıfatı te'nīs-i maʿnevī-i müstaʿmeldir pes maḥṣūl-i kelām bu oldı ki ey sāḳī ke'si ehl-i meclise birer birer ṣun andan sonra baña ṣun zīrā idāre birer birer ṣunulmayınca bulunmaz ʿaṭf ü'l-ḫāṣṣ ʿale'l-ʿām ḳabīlindendir feḥvā-yi kelām ke'si sür nevbet baña gelsün nūş ideyin dimekdir nāvil bunda sen iç maʿnāsına olmaḳ evlādır dimek ve Ḥażret-i Mevlānā Cāmīniñ bu beytini eyledigi müddeʿāya delīl īrād eylemek beyt ṣafā-yı cām mey-i cāmī bered jeng-i ġam ez ḫāṭır , iẕā me telka min hemmin feḥāvilhā ve nāvilhā medlūlde ve delīlde isti..ametden kemāl-i inḥirāfdır ve münāvele ile tenāvüli ʿadem-i teşḫīṣdir ve ʿale'l-ḫuṣūṣ ki sāḳīniñ içmesi maḳṣūd degildir belki şā'iriñ kendiniñdir ve ene'l- mesmūm ʿibāreti buña şāhiddir ni-

---

1 ḥarf-i nidā : ḥarf-i nidādır D,N / münāday : münādī D / ḥarf-i tenbīh : ḥarf-i tenbīhdir D,N 3 lafẓınıñ : -D / ḥaḳīḳatde münādī-i sāḳīdir iki ālet-i taʿrīf cemʿ olmaġçün : -N 4 sāḳīdir : budur D 6 bāde : -C,-D; ḫamr N / edir : edirke'sān D,N 7 fi'l-i emr-i müfred-i muḫāṭabdır : emr-i muḫāṭabdır D; fi'l-i emr-i muḫāṭabdır F; muḫāṭabdır N 8 döndürt dimek degildir ba'żılar ẓannı gibi : -C,-F; / dimek : -D / ke's bāde ile ṭolu ḳadeḥe dirler : ke'sān ṭolu ḳadeḥe dirler F; ve ke's ḫamrla ṭolu ḳadeḥe dirler D,N 10 nāvilden emr-i muḫāṭabdır : nāvil fi'l-i emr-i muḫāṭabdır C; nāvil emr-i muḫāṭabdır F 11 aṣlında ve nāvilinihā idi : aṣl kelām ve nāvelihā idi N; aṣl kelām ve nāvelinhā idi D / nūn-ı viḳāye : -D,-N 12 ittiṣāl ile : -C,-D,-F 16 sonra : saña F 18 dimekdir : -D,-F,-N 24 ki : -C / belki : -N 25 ene'l- mesmūm : ene'l- mehmūm C,F / buña : bu ki D,F,N

te ki nāvil lafẓına yā-yı mütekellim taḳdīr eyledigimizden ma'lūm olmuşdı ve şā'iriñ ḳavli de buna delīldir beyt etra' ḳadeḥe'l- müdām fe'l- fecru yelūḥu , ve'şrebu ve nāvilnī ke'l- miski yefūḥ ve elā ḥarfi mıṣrā'-ı s̱āniye maṣrūfdur dimek nehc-i müstaḳīmden külli inṣırāfdır, zīrā elā istiftāḥ içündür ya'ni ibtidā-i kelāmda vāḳi' olmuş te'kīd ifāde ider ancak tenbīh muḫāṭab içün olduġı taḳdīrce iki ṣīġayı emre müteveccih olur mıṣrā'-ı s̱ānīye aṣlā 'alāḳası yoḳdur Ki 'aşḳ āsān- nümūd evvel velī üftād müşkilhā ki kāf-ı 'arabīniñ kesri ve hā- yı resmiyle ismle ḥarf beyninde müşterekdir ism olıcak ẕāt ẕevi'l-'uḳūle delālet ider Gülistā'nıñ bu beyti gibi beyt ez dest ü zebān ki ber āyed , kez uhde-i şükreş be der āyed ḥarf olıcak iki şeyin beynini rabṭ içün gelür mübtedāyla ḫaber ve ṣıfatla mavṣūf ve 'illetle ma'lūl ve ġāyetle muġayyā ve bunlardan ġayri bunda ḥarf-i ta'līldir ya'ni mezkūr emr ṣīġalarına 'illetdir 'aşḳ 'aynıñ kesriyle envā'-ı te'ārifle mu'arrefdir eşher ta'rīfi ifrāṭ-ı muḥabbetdir āsān ḳolay dimekdir nümūd fi'l-i māżī lāzımla müte'addī beyninde müşterekdir bunda lāzım vāḳi'dir velī ḥarf-i istidrākdır 'arabīde lakin gibi üftād fi'l-i māżīdir 'arabīde vaḳ'a gibi iki ma'nāda müsta'meldir biri düşmek suḳūṭ ma'nāsına biri de bir şey'in keynūnetinden 'ibāretdir türkīde de müsta'meldir meselā böyle vāḳi' oldı dirler müşkil çetin dimekdir güç ma'nāsına hā ẕevi'l-'uḳūlüñ ġayrınıñ edāt-ı cem'idir ẕevi'l-'uḳūlde isti'māli şāẕẕdır maḥṣūl-i beyt bu oldı ki ey sāḳi baña bāde vir zīrā 'aşḳ-ı cānān evvelde ḳolay göründi ammā āḫirde müşkiller vāḳi' oldı zīrā bir kimseye göñül virseñ ibtidāda saña envā'-ı mülāyemetler gösterir 'aşḳ ü muḥabbet istiḥkām bulunca ṣoñra istiġnāya başlar 'āşıḳ-ı bīçārede istiġ-

---

2 buña : bu ki D,F,N 16 'aşḳ : x N 17 ifrāṭ : ? D / fi'l : ?C,?D,?F / māżī : māżīdir N 18 vāḳi' : vāḳıf D 19 üftād : üftāde C,D / fi'l-i māżīdir : fi'l-i māżī C,F 24 isti'māli : isti'māl D; -C 27 ibtidāda : ibtidā'en D;N / saña : señe F / 'aşḳ ü muḥabbet istiḥkām bulunca : 'aşḳ muḥabbet istiḥkām bulunca C; -D,-N

naya taḥammül idemeyüp gāh bādeye ve gāh afyona ve berşe ve fulunyaya ve gāh esrāra [F 2 b] ve ḳahveye düşer tek dīvāne gönli bir miḳdār ārām ü ḳarār eylesün diyü velehu eyżen Be-bū-yi nāfeī kāḫer ṣabā zān ṭurre begüşāyed , zi tāb-ı ca'd-ı müşkīneş çe ḫūn üftād der dilhā. bu beyti bir risālede müstevfā taḥḳīḳ eylemişüz murād idinen anda görsün ammā bunda icmālen ma'nāsını ẕikr ideriz inşā'Allahu Te'ālā būy lafẓı bāyla olıcaḳ iki ma'nāda müsta'meldir biri ḳoḳu ma'nāsına ki meşhūrdur ve biri de ümīd ve recā ma'nāsına bunda ikisi de cā'izdir ḳoḳı ma'nāsına olıcaḳ bā sebebiyyet ma'nāsını ifāde ider ümīd ma'nāsına olıcaḳ mu'ayyen ma'nāsınadır nāfe misk göbegine dirler āḫirinde hemze nişānesi ki 'ayn-ı betrā şeklinde yazılır yādan 'ivaż yazılır yā-yı vaḥdete tevessül içündür zīrā hā-yı resmiye yā-yı sākine imlā olmaġa ḳābil değildir pes yādan evvel bir hemze-i muctelebe īrād iderler telaffuẓ mümkin olsun içün ki ṣıfatla mavṣūfı rabṭ eylemişdir nāfe rāyiḥa ma'nāsınadır diyen nāfe ile rāyiḥayı farḳ eylemezimiş āḫir lafẓ-ı Fārisīde taḳrīr ü te'kīd ifāde ider ancak ta'rīż içündür diyenler ma'nā-yı ta'rīżi böyle maḳāmlarda beyān eylemek gerek idi ki ḳaṣdları ma'lūm olaydı ṣabā luġatde günle gece berāber oldukda maṭla'-ı şems cānibinden hübūb iden bāda dirler ammā elsine-i şua'rāda kūy-ı

---

1 idemeyüp : eylemeyüp N / gāh bādeye : gāh bāde N / ve gāh afyona : gāh afyona D / fulunyaya : fununyaya C; -D,-N 2 gāh esrāra : esrāra D,N / gönli bir : ? D 3 ve lehu eyżen : -D,-F, -N 5 üftād : üftāde C 6 eylemişüz : eylemişiz C,N; eylemişsiz D / icmālen : icmālā C,F,D 7 ẕikr ideriz : yazalım D,N / inşā'llahu Te'ālā : -D,-N 8 biri : birisi C,F / biri de : biri dahı D,N 10 ma'nāsını : -D 12 yazılır : yazıla F / yadan 'ivaż yazılır : -C,-F 13 yā-yı sākine imlā olmaġa : ya imlā olmaġa D,N 14 pes yādan evvel bir hemze-i muctelebe īrād iderler : -D,-N 15 telaffuẓ mümkin olsun içün : -D,-N 16 nāfe rāyiha ma'nāsınadır diyen nāfe ile rāyiḥayı farḳ eylemezimiş : -C,-F,-D 17 āḫir lafẓ-ı Fārisīde : āḫir lafẓ-ı Fārisīdir C,F 18 içündür : içün C 21 dirler : dizler N / kūy-ı cānān : kūy N

cānān ḳıbelinden esen rīḥe dirler zān ez-āndan muḫaffefdir ez min ve'an ma'nāsınadır ve ān ism-i işāretdir ba'īde ṭurre alından yuḳarı başıñ öñidir ki'arabīde aña nāṣıye dirler soñra nāṣıyeniñ alın üzre inen ṣaçlarda isti'māl eylediler ẕikr-i maḥall ve irāde-i ḥāl ḳabīlindendir cem'ī ṭurer gelür ṭānıñ żammı ve rānın fetḥiyle be-güşāyed bā ḥarf-i te'kīd ma'lūm ola ki ef'āl evāilinde bā-yı maksūre-i zāīde virür lafẓı te'kīd ifāde ider egerçe bānıñ vaż'ı istiḳbāl içündür güşāyed fi'l-i mużāri'-i müfred-i gāīb açar dimekdir lāzımla müte'addī beyninde müşterekdir bunda müte'addīdir evvelinde ḥarf-i yā istiḳbāl içün olur zi-tāb zā-yi müfrede ez den muḫaffefdir tābın nice ma'nāsı vardır ammā bunda burum ve büküm ma'nāsına olmaḳ evlādır ca'd ṣıfat-ı müşebbehedir şa're ya'nī ḳıla ṣıfat olur şa'r-ı ca'd dirler müca'ad ma'nāsına zencīr şeklinde olan ṣaçlarda müsta'meldir gāh olur ki mevṣūfını ḥaẕf idüp kendüyi maḳāmına iḳāmet iderler bundaki gibi müşkīneş müşk mim-i mażmūme ve şin-i mu'ceme ile fārisīdir ammā mim-i maksūre ve sin-i mühmele ile'arabīdir yā ma'nā-yı nisbet ifāde ider'arabīdeki gibi ammā 'arabīde müşedded ve fārisīde sākin olur dāimā ve ba'żı maḳāmdaki yādan ṣoñra nūn-ı sākine gelür bundaki gibi te'kid ifāde ider ancaḳ ve Ḥażret-i Mevlānā Cāmī Ḳāfiye risālesinde bu nūna nūn-ı taḫṣīṣ buyurmuşdur yā-yı nisbīye maḫṣūṣ olduğçün şin żamīr-i ġāibdir cānāneye rāci'dir ve yāḫūd ṭurreye çe bunda mübālaġa ifāde ider Gülistānıñ bu beytindeki gibi beyt çe sālhā-yı firāvān u'ömrhā-yı dirāz , ki ḫalḳ ber ser-i mā ber zemīn be-ḫāhed reft. ḫūn ḳandır üftād fi'l-i māżīdir sābıḳā beyān olunan gibi suḳūṭ ma'nāsınadır [F 3 a] bunda ẓarfiyyet i-

---

2 ma'nāsınadır : ma'nāsına D,N / ve : -F 4 üzre : üzerine D,N 5 ve : -N 6 bā ḥarf-i te'kīd ma'lūm ola ki ef'āl evāīlinde bā-yı maksūre-i zāīde virür lafẓı te'kīd ifāde ider egerçe bānıñ vaż'ı istiḳbāl içündür güşāyed fi'l-i mużāri'-i müfred-i gāīb açar dimekdir : -D,-N 10 bunda : ammā bunda C / evvelinde ḥarf-i yā istiḳbāl içün olur : -C,-F; evvelinde istiḳbāl içündür D 11 vardır : var C 12 burum ve büküm : kıvrım ve burum N 14 ṣaçlarda : ṣaçda D,N 16 iḳāmet : x N 17 fārisīdir: fārisīde C,N / āmmā mim : ekāmim N 18 'arabīdir : 'arabīde N / 'arabīdeki gibi : 'arabīde gibi D,N 19 müşedded : müşedded olur N / maḳāmdaki : yerde N 20 nūn-ı sākine : nūn D; nūn-ı sākin N 23 ve yaḫūd : yaḫūd D,N 24 Gülistānıñ bu beytindeki gibi : bu beytdeki gibi C,F 26 fi'l-i māżīdir : fi'l-i māżī C,F 27 bunda ẓarfiyyet ifade ider : ḥarf-i ẓarf veya ḥarf-i ṣıla bunda bu evvelidir C; ḥarf-i ẓarf F

fāde ider dilhā diliñ cem'idir üslūb-ı Acem üzre ve dil lafẓ-ı müşterekdir yürekle göñül beyninde ammā bunda yürek ma'nāsınadır mahsul-i beyt bu oldı ki bir nāfe ḳoḳusu sebebiyle veyā bir nāfe ümīdiyle ancılayın nāfe ki ṣabā ol nāfe-i ṭurre-i cānāndan açısardır cānānenin müşkili zülfünüñ burumundan ve bükümünden veyā ṭurreniñ müşkili ca'dınıñ burumundan ve bükümünden yüreklere mübālaġa ḳan düşdi ḳan düşmege sebeb ziyāde intiẓārdır zīrā ṣabā zülf-i müca'adıñ tāblarını açınca ziyāde eglenir ve ziyāde eglenmesi ziyāde ıżṭırāba bā'iṣ olur ki yüreklere ḫūn düşmek żarūrīdir ḥāṣıl-ı kelām āhū iki ḳısmdır birine āhū-yı sepīd ve birine āhū-yı müşkīn dirler nite ki Āṣafī ikisini bile bir beytde cem' eylemişdir beyt çeşmet āhūst velī āhū-yı müşkīn-i Ḫıṭā , çeşm-i ḫūbān-ı diger der ġamet āhū-yı sepīd. pes āhū-yı müşkīn-i Ḫıṭā ve Ḫıten ve Tübüt (= Tibet) ve Çinde olur ve ol memleketiñ ādemīsi bunları süri süri beslerler ki hem etiyle sebeblenürler ve hem miskiyle fā'idelenürler Rūmıñ āhūları ya'nī āhū-yı sefīd yılda bir kerre boynuzların düşürdügü gibi āhū-yi müşkīn yılda bir kerre nāfelerin düşürür ḥattā zamānı geldikde ẓarflar peydā idüp ḳarınları altına baġlarlarimiş żāyi' olmıya diyü pes müşkiñ ḥuṣūline sebeb anı yazarlar ki ol āhūyı yā ḥayvān cinsi veyā insān ürküdüp ha-

---

5 burumundan : kıvrımından ve bükümünden N 6 burumundan : kıvrımından ve bükümünden N / bükümünden : bükümündendir C 7 mübālaġa : -C / ḳan düşmege sebeb ziyāde intiẓārdır : yüreklere ḳan düşmek ziyāde intiẓārdandır N 8 zülf-i müca'adıñ tāblarını açınca : bükülmüş ve burılmış saçı açınca N / eglenir : mekṣ ider N 9 ve ziyāde eglenmesi : ve ziyāde D; bīş ziyāde mekṣden N / ıżṭırāba bā'iṣ olur ki : intiẓār lāzım gelür ki D,N / yüreklere ḫūn düşmek żarūrīdir : -D; dile ḫūn düşmege sebebdir N 11 sepīd : sefīd D,N / ikisini bile : ikisini de bile N 12 eylemişdir : eylemiş C,F / beyt : beyt-i şā'ir C 14 āhū-yı müşkīn-i Ḫıṭā ve Ḫıten ve Tübüt ve Çinde olur : āhū-yı müşkīn-i Ḫıṭā ve Ḫıten ve Çinde ve Hindūstanda D; āhū-yı müşkin-i Ḫıṭā ve Ḫıtende ve Hindūstanda olurlar N 15 ve ol memleketin ādemisī bunları süri süri beslerler : ve ol memleketlerin ādemisi bunları süri süri ṣaḳlarlar D,N 16 sebeblenürler : sebeblenür D / hem : -N 17 ya'nī āhū-yı sefīd : -D,-N 18 āhū-yi müşkīn : āhū-yı müşkīn daḫı C; ol āhūlar D,N / düşürür : düşürürler D,N 19 geldikde : geldükde N / ḳarınları : ḳarnı D, N 20 ürküdüp : ürküdür D; ürküdmekde N

rāret kesbider veyā biri biriyle oynamaḳdan ḥarāret kesb ider ve bu ḥarāret sebebiyle nāfesine bir ḳaç ḳaṭre ḳan düşer pes tekrārla nāfe ṭopṭolu olur ki vaḳti geldikde düşer ʿAḳīl-i Bağdādī tārīḫinde āhū-yı müşkün baʿżı aḥvālin ẕikr eylemiş dimiş ki ayaḳlarınıñ incikleri incecikdir ve baḳanağı arası geñişdir siyāh reng olur ve ağzında ḫınzīr gibi iki diş ṭaşra çıkup ṭurur Maşrıḳda Tübüt (=Tibet) vilāyetinde çoḳ olur ḳaçan ki āhūda göbek bulursa bīmār gibi olur tā nāfe kemālin bulunca ve yılda bir kerre ağaç s̱emere virdügi gibi bu āhū daḫı yılda bir nāfe virür ve baʿżılar didiler ki nāfe āhūdan çıḳar tavuḳdan yumurda çıḳar gibi temme kelām ü'l-ʿaḳīl ammā aṣl meşhūr olan budur ki nāfe geyik sürresinde bi-izni'llāhu Te'ālā meme gibi belüre daḫı içine ḳan ine ve yāb yāb büyüye zamānı gelicek ḳopa ve düşe ġüẕāfı bābūs ü'l- luġate bu da maʿlūm ola ki āhūdan munfaṣıl oldukda ḳoḳı virmezimiş baʿde baʿżı muʿālecātla terbiye iderler ki maʿhūd ḳoḳıyı virir baʿżılar didiler ki misk her otı otlamaḳdan ḥāṣıl olmaz belki lāle ve sünbül otlamaḳdan olur nite ki Āṣafī dimiş beyt der devr-i lāle mesti-yi āhū-yi çeşm-i ū , müşkīn ġazāle rā be-ḳadeḥ nūşī āverd. velehu çeşmet āhū bīst müşkīn rū-yi gülgūn rā zi-teb, lāle-zārī saḫtī

---

1 kesb ider : kesb idüp C / kesb ider : kesb iderler C 2 ve bu ḥarāret : ve bunun D,N 3 tekrarla : tekrar D / ki : -D / ʿAḳīl-i Bağdādī tārīḫinde āhū-yı müşkün baʿżı aḥvālin ẕikr eylemiş dimiş ki ayaḳlarınıñ incikleri incecikdir ve baḳanağı arası geñişdir siyah reng olur ve ağzında ḫınzīr gibi iki diş ṭaşra çıkup ṭurur : -D 5 bakanağı : yakanağı N 6 ve : -C 7 ṭurur : durur N / Maşrıḳda Tübüt vilāyetinde çoḳ olur ḳaçan ki āhūda göbek bulursa bīmār gibi olur : -D 8 gibi : -N / tā nāfe kemālin bulunca ve yılda bir kerre ağaç s̱emere virdügi gibi bu āhū daḫı yılda bir nāfe virir : -D 9 daḫı : -F,-N 10 ve baʿżılar didiler ki nāfe āhūdan çıḳar tavuḳdan yumurda çıḳar gibi : -D / çıḳar tavuḳdan : çıḳarduḳdan N 11 yumurda : yumurta C / temme kelām ü'l-ʿaḳīl ammā aṣl meşhūr olan budur ki nāfe geyik sürresinde bi-izni'llāhi Te'ālā meme gibi belüre : -D 12 meme : mim N 13 daḫı içine ḳan ine ve yāb yāb büyüye zamānı gelicek ḳopa ve düşe : -D 14 ve : -F,-N / güẕāfı bābūsü'l-luġate : -D 16 maʿhūd ḳoḳıyı virir : maʿhūde ḳoḳı virir C; būy virir D; bu ḳoḳıyı virir N / ki : -D / misk : müşk D 18 beyt : beyt-i şāʿir C / der devr-i lāle mesti-yi āhū-yi çeşm-i ū, müşkīn ġazāle rā be-ḳadeḥ nūşī āverd : çeşmet āhū bist-i müşkīn rū-yi gülgūn rā zi-teb N

behr-i ġazāl-i ḫişten velehu cihānrā Āṣafī pür ḫūn dilet ān lāle-zār āmed, ki şud müşkīn ġazālī her ṭaraf āhū-yi ṣaḥrāyiş Selmān beyt dürrāc u būm-ı ū heme şāhīn kuned şikār, v'āhū-yi[F3b] deşt-i ū heme sünbül kuned çerā. pes ṭurreyi nāfeye ve ṣabāyı müşk-fürūşe ki nāfe-güşādır teşbīh eylemiş ve yüreklere ḳan düşmege sebeb tevaḳḳu' ve intiẓārdır Be-mey seccāde rengīn kün geret pīr-i muġān gūyed , ki sālik bī-ḫaber neb'ved zi rāh ü resm-i menzilhā. be-mey be-ābla ma'nāsına rengīnde yā nisbet ve nūn te'kīd içündür kün fi'l-i emr-i müfred-i muḫāṭab kunīdenden eyle dimekdir ma'lūm ola ki Fārisīde maṣādırıñ āḫiri nūn olur ve nūnun māḳabli tā olur veyā dāl olur dānisten ve ḫānden gibi ve dālın māḳabli ya olursa āmūzīden gibi cemī'-i müştaḳḳāt andan gelür ammā ol iki ṣūretde olan maṣādırdan māżi ile ism-i mef'ūl gelür ancaḳ bu üslūbı żabṭ idince cemī'-i müştaḳḳāt'a-cem ḳıyāsı olur hiçbir nesnesi semā'ī olmaz geret ger ḥarf-i şarṭdır gerden muḫaffef tā żamīr-i ḫiṭābdır żamīr-i manṣūb-ı muttaṣıl ma'nāsına eger saña dimekdir muġān muġuñ cem'idir keşişe ve oda ṭapan kāfire ve muṭlaḳā kāfire dirler nite ki Şāhidī dimiş beyt muġ kāver şu'le-i fürūġ u hezl-i lāġ pes pīr-i muġāndan murād bunlarıñ ulusıdır gūyed gūyīdenden müştaḳḳ fi'l-i mużāri'-i müfred-i ġāib bunda diye dimekdir ma'lūm

---

1 cihānrā Āṣafī pür ḫūn dilet ān lāle-zār āmed, ki şud müşkīn ġazālī her ṭaraf āhū-yi ṣaḥrāyiş : -C,-D 4 pes ṭurreyi : pes ṭurre D 7 ki sālik : -N 8 resm-i menzilhā : resm ü menzilhā C / be-mey be-ābla ma'nāsına : -D,-N 9 kün fi'l-i emr-i müfred-i muḫāṭab kunīdenden eyle dimekdir : kün lafẓ kunīdenden müştaḳḳdır kerdenden değil D; kün lafẓı kunīdenden müştaḳḳdır kerdenden değil N 10 Fārisīde : -C,-F 11 tā olur : yā tā olur C,F / veyā dāl : yā dāl D / olur : -C,-F / ve ḫānden : -C 13 ṣūretde olan maṣādırdan : ṣūretde maṣādırdan C 14 bu üslūbu : bunı D,N 15 ger : -D / ḥarf-i şarṭdır : ḥarf-i şarṭ F 16 żamīr-i ḫiṭābdır : żamīr-i ḫiṭāb F 18 oda ṭapan kāfire : oda ṭapıcıya D,N 19 beyt : -D,-F,-N 20 müştaḳḳ : müştaḳḳdır D,N 21 fi'l-i mużāri'-i müfred-i ġāib bunda diye dimekdir : guften degil bunda N; guftenden degil bu da D

ola ki fi'l-i mużāriʿ ve emr-i gāib ṣigaları Fārisīde müşterek-dir bunda mużāriʿdir cümle-i şarṭiyye vākiʿ olmuşdur cevābı ta-ḳaddüm eylemişdir ve bu dilde cāizdir muṭlaḳā ki ḥarf-i taʿ-līl sālik yolcıya dirler bunda pīr-i muġāndan kināyetdir yaʿ-nī meyḫāneci resm ādet menzilhā menzillerden murād meyḫāneler-dir maḥṣūl-i beyt eger saña pīr-i meyḫāne yaʿnī bāde-fürūş seccāde ve esbābıñı meyle ālūde eyledirse sözin ḳabūl eyle zi-ra ol bāde-nūşlar ṭarīḳınıñ sālik-i murtāżıdır ve meyḫānelerüñ rüsūm ve ʿādātından bī-ḫaber degildir zīrā hergün neçe ʿārif ü kāmiller ḳondurup göçürmededür ve rindler ṭarīḳını ḫūb żabṭ ey-lemişdir ve herkesiñ ṭabīatını ve meşrebini aʿlā añlamışdır ve herkese ne lāyıkdır güzel bilmişdir pes aña biʿż-żarūret itti-bāʿ lāzımdır ki ṣoñra nedāmet ḫumārın çekmiye zīrā emrinde ḥik-met-i ʿaẓīme vardır ve ol ḥikmet anıñ ve emsāliniñ maʿlūmudur ancaḳ Merā der menzil-i cānān çe emn ü ʿayş çün her dem , ce-res feryād mīdāred ki ber bendīd maḥmilhā. merāda mīm żamīr-i mütekellim-i vaḥdedir rā niçe maʿnāya gelür inşā'llāhu Teʿālā her birini maḥallinde beyān ideriz bunda mefʿūliyyet ma'nāsını ifāde ider ʿarabīde āyāy gibi menzil ḳonaḳdır ḳıyās-ı menāzil dimek idi beyt-i sābıḳdaki gibi ammā żarūret-i vezniçün müfred īrād eyledi zīrā cānāne vāsıl olıcak menzil yire münḥaṣır de-gildir belki neçe menzil olmak gerekdir ki ʿāşıḳ-ı cānāne vu-ṣūlde küllī miḥnet ve taʿab çeke tā ki vuṣlatıñ ḳadrini bile ve dāmān-ı ḫıdmetine muḥkem teşebbüs eyleye cānān ḳıyās budur ki cānıñ cemʿī ola mübālaġa ṭarīḳıyla gūyā ki cemīʿ-i ʿuşşāḳıñ cā-nıdır nite ki şāʿir dir mıṣrāʿ hemān ben ḫasteniñ cānı degil-

---

1 fi'l-i mużāri' : mużāri' C 3 ve : ki N; -D 5 ādet : ādet-dir D,N 6 eger saña : bu oldı ki eger saña D,N 7 ve : -N 8 sālik : sāliki N 11 aʿlā : iyi D; -N 12 ne lāyıkdır : ne lā-zımdır C / bi'ż-żarūret : bi'ż-żarūri C; bi'ż-żarūre D,N 13 ki : -D / zīrā emrinde : zīrā ḫumār nedāmeti emrinde D 14 ve : -N / anıñ ve emsāliniñ : anıñ ve anıñ emsāliniñ D,N 17 rā : -C 18 maʿnāsını : maʿnāsın D 20 beyt-i sābıḳdaki gibi : -D; beyt-i sābıḳda gibi F,N / müfred : -F 21 zīrā cānāne vāsıl olıcak menzil yire münḥaṣır degildir : zīrā cānāne vuṣūl-i menzili bi-ze münḥaṣır degildir C; zīrā cānāne vuṣūl-i menzili bir bire münḥaṣır degildir F 22 belki neçe menzil olmak gerekdir : bel-ki bir neçe menzil olmak gerekdir D,N 23 miḥnet : zaḥmet N 25 cemʿi ola : cemʿola F / cānıdır : cāndır D 26 dir : buyu-rur C,D,N / mıṣrā' : beyt N / hemān ben ḫasteniñ cānı degilsin : hemān ben bendeniñ cānı degülsün D,N

sin cān-ı ʿālemsin yāhūd mużāf-ı maḥẕūf ola aṣlında cān-ı cānān ola cānlar cānı ma'nāsına ṣoñra ġalebe-i istiʿmālle mużāfı ḥaẕf idüp mużāfun- ileyhi maḥalline[F 4 a]iḳāmet eylemiş o-lalar çe emn ü ʿayş çe kelime-i istifhāmdır ne dimekdir emn maṣdardır emine yā'menudan yaʿnī ʿalem bābından ʿayş ʿaynıñ fetḥiyle dirlik dimekdir ḥayāt maʿnāsına emn mużāfdır ʿayşa emnle dirlik dimekdir baʿżılar emne ʿayşı ʿaṭf ider likin selī-ḳa-i ʿaceme muvāfıḳ degil egerçe Rūmīleriñ baʿżısı ḳabūl eyle-mişdir çün bunda taʿlīl maʿnāsınadır çünki dimekdir her dem her lafẓı küll-i efrādı maʿnāsında müsta'meldir dem bunda vaḳt maʿ-nāsınadır sepīde dem ve ṣubḥdem gibi ammā nefs-i ʾihāmından ḫālī degildir ceres çañdır yaʿnī develeriñ ve ḳaṭırlarıñ boynuna aṣ-dıḳları feryād meded meded diyü çaġırmaġa dirler fiġān lafẓıy-la ʿaṭf-ı tefsīri vāḳiʿ olur feryād-res dirler medede irişen kimseye beliyyelerde ve muṣībetlerde müstaʿmeldir beyt her ki feryād-resī rūz-ı muṣībet ḫāhed , gū der eyyām-ı selāmet be-cevān merdī gūş ammā bunda bāng ve āvāz maʿnāsına tażmīn o-lunmuşdur ve bu ḳarīnedir ceres insāna istiʿāre eyledügüne bu da maʿlūm ola ki evvel zamanda seferlerde göçmek vaḳtinde ceres öttürürlermiş herkes mütenebbih olsun diyü ammā ʿOsmāniyān bo-rı çalarlar mīdāred Fārisīde mī lafẓı maʿnā-yı ḥāliyyet ve yā-yı müfrede istiḳbāliyyet ifāde ider ve gāh olur ki biri biriniñ

---

2 cānlar cānı maʿnāsına : -C; cānlar cān maʿnāsına D / mużāfı: mużāf D 3 mużāfun-ileyhi : mużāfun-ileyh D,F 4 çe emn ü ʿayş: çe emn-i ʿayş C,F, / kelime-i istifhāmdır : kelime-i istifhām C,F 5 emine yemenudan yaʿnī ʿalem bābından : emn ye'men ʿalem bābından D 6 emn mużāfdır ʿayşa emnle dirlik dimekdir : emn mu-żāf olmuşdur ʿayşa eminlikle dirlik demekdir D,N 7 ʿayşı : ʿayş D 8 eylemişdir : eylemişlerdir N 9 çün bunda taʿlīl ma'nāsı-nadır çünki dimekdir : çün çünki maʿnāsınadır D,N 12 boynuna: boyunlarına N 13 meded meded diyü : meded diyü N / lafẓıyla : lafẓla D 14 ʿaṭf-ı tefsīri : ʿaṭf-ı tefsīr D 15 kimseye : kimes-neye N / beyt : beyt-i şāir C 17 ve : -F / maʿnāsına : maʿnā-sı D,N 18 ceres : -D 20 herkes : herkese C 21 lafẓı : lafẓ D / yā-yı müfrede : bā-yı müfrede C,D 22 biri birinin ma'nāsında müsta'meldir ve gāh olur ki her biri maḳām-ı istimrārda vāḳiʿ o-lur ve gāh olur ki mimiñ evveline bir hā ziyāde iderler teʾkīd içün hemī reved ve hemī resed gibi : miniñ evveline bir hā ziyā-de iderler te'kīd içün ve gāh olur ki biri birinin maʿnāsında müsta'meldir ve gāh olur ki her biri maḳām-ı istimrārda vākiʿ o-lur ve hā ziyāde oldukda hemī reved ve hemī resed gibi N

ma'nāsında müsta'meldir ve gāh olur ki her biri makām-ı istimrārda vāki' olur ve gāh olur ki mimiñ evveline bir hā ziyāde ederler te'kīd içün hemī reved ve hemī resed gibi dāred fi'l-i mużāri'dir dāridenden müştakkdır dāştenden değil sābıkā beyān olunan kā'ide gibi ammā bunda makṣūd-ı istimrārdır ki feryādı beyāndır ber bendīd berr ü der kelimeleri ki ef'āl evāīlinde vāki' olur ekser te'kīd ifāde ider gāh olur ki her biri bir ma'nā ifāde ider inşā'llāhu Te'ālā mahallinde beyān olına bendīd fi'l-i emr-i cem'-i muhāṭabdır bendīdenden bağlañ dimekdir fi'l-i māżīniñ müfred-i ġāib ṣiġasıyla müşterekdir maḥmilhā maḥmiliñ cem'idir yükler dimekdir maḥṣūl-i beyt bana cānān konaklarında eminle dirlik ne müyesserdir ya'nī müyesser değil istifhām-ı inkārīdir çün her vakt ve her nefes ceres feryād ider ya'nī tenbih ider ki yükleriñüz bağlañ ve cānāne tizcek vāṣıl oluñ ki fırṣat ġanīmetdir Şeb-i tārīk ü bīm-i mevc ü girdābī çünīn hāīl kucā dānend ḥāl-i mā sebuk-bārān-ı sāḥilhā. şeb gice tārīk ve tār karānlık ma'nāsınadır ve iżāfet-i beyāniyyedir bīm korkı mevc deñiz talazı ve iżāfet-i lāmiyyedir girdāb çevlik ma'nāsınadır 'arabca durdūr dirler ya'nī şu çigzinüp döndügi yer ki ġarḳ olmak ḫavfı var yā vaḥdet veyā tenkīr içündür ḥarf-i maṣdar ṭutanlar ma'nāyı bilmemişler çünīn mürekkebdir çünle īnden çün bunda edāt-ı teşbih ve īn ism-i işāretdir ḳarīb içün ter-

---

2 mimiñ : miniñ C,F 3 ve : -C / dāred fi'l-i mużāri'dir dāridenden müştakkdır : dāred fi'l-i mużāri'dir dāridenden C,F 4 dāştenden değil sābıkā beyān olunan ka'ide gibi : -C,-D,-F 5 feryādı beyāndır : feryādı beyān içündür D,N 6 kelimeleri : kelimeler N 8 bendīd fi'l-i emr-i cem'-i muhāṭabdır bendīdenden bağlañ dimekdir fi'l-i māżīnin müfred-i ġāib ṣiġasıyla müşterekdir : bendīd bendīdenden müştakk fi'l-i cem'-i emr-i muhāṭabdır fi'l-i māżīnin müfred-i ġāib ṣiġasıyla müşterekdir bağlañ dimekdir N 11 dimekdir : ma'nāsına D,N / baña cānān : bu oldı ki baña cānān D,N 12 istifhām-ı inkārīdir : istifhām-ı inkārī ṭarīkıyle N; istifhām-ı inkār ṭarīkıyle D 13 çün : çünki C,D,N / feryād ider ya'nī tenbīh ider : feryād ya'nī tenbīh ider N 14 ki : -C 15 şeb-i tārīk : beyt şeb-i tārīk C 17 ma'nāsınadır : ma'nāsına / ve iżāfet-i beyāniyyedir : ve iżāfet-i beyāniyye F; -D,-N / korkı : ḫavf D,N 18 ve iżāfet-i lāmiyyedir : -D,-N; ve iżāfet-i lāmiyye F / ma'nāsınadır : ma'nāsına D,F,N 19 durdūr : dūrdūr C,N 20 var : olur D,N / ḥarf-i maṣdar ṭutanlar ma'nāyı bilmemişler : -D 21 bilmemişler : bilirimişler N 22 edāt-ı teşbīh : edāt-ı teşbīhdir D,N / ism-i işāretdir : ism-i işāret D

kīb sebebiyle çüniñ vāvı ve īniñ hemzesi ḥaẕf olunmuşdur hāīl hevldendür ḳorḳı ma'nāsına kucā ḳanda dānend fi'l-i mużāri' dānīdenden müştaḳḳ cem'-i ġāibdir emr-i ġāīb ṣiġasıyla müşterekdir bilürler dimekdir ḥāl-i mā ḥāl emr ü şe'n ma'nāsınadır mā biz dimekdir naḥnu ma'nāsına [F 4 b] sebuk-bārān sebuk-bārıñ cem'idir elif ve nūnla cem' olmuşdur ẕevī'l-'uḳūle ṣıfat olduġuçün taḳdīr-i kelām merdān-ı sebük-bārān dimekdir sebük yiyni ya'nī ḫafīf ve bār bunda yükdür pes ma'nā yiyni yükler dimekdir sāḥil-hā sāḥiliñ cem'idir üslūb-ı'acem üzre deñiz kenārı şāṭī ü'l- baḥr ma'nāsına . maḥṣūl-i beyt şeb-i hicrān ẓulmeti raḳīb ḳorḳusı ve müebbed firāḳ girdābında ḳalmaḳ ḫavfı pes biz ki böyle olavuz ḳanda bilürler bizim ḥālimizi sāḥil ve sālda olup bīm-i āġyār ve ḫavf-ı infiṣālde olmayanlar Heme kārem zi ḫōd kāmī be-bed-nāmī keşīd aḫir nihān key māned ān rāzī kezū sāzend maḥfilhā heme iḥāṭa-i efrād ma'nāsınadır küll-i cem'ī gibi kār bunda işdir fi'l ma'nāsına zi ḫōd kāmī ḫōd kendi ma'nāsına kām bunda murād ma'nāsınadır ḫōd-kām vaṣf-ı terkībī aḳsāmındandır kendi murādımı dimekdir yā ḥarf-i maṣdardır be-bed-nāmī bā ḥarf-i ṣıla keşīde müte'alliḳdir bed yaramaz nām ism yā ḥarf-i maṣdar bed-nām ıṣṭılāḥda rüsvāy ma'nāsınadır bed-nāmī rüsvāylıḳ keşīd bunda inḳılāb ve taḥavvül ma'nāsına fi'l-i lāzımdır müte'addī degildir ba'-

---

2 fi'l-i mużāri' : fi'l-i mużāri'dir N 3 cem'-i ġāibdir : cem'-i ġāīb ṣiġasıdır D 4 bilürler dimekdir : bilür dimekdir C; -D,-N / ḥāl : -F / ma'nāsınadır : ma'nāsına D,N 7 sebük yiyni ya'nī ḫafīf ve bār bunda yükdür : sebük luġatde yiyni ma'nāsınadır ve bār yüke dirler ḥaml ma'nāsına N / yiyni : -D 8 pes ma'nā yiyni yükler dimekdir : pes ma'nāsı yükliler dimekdir D; pes sebük-bārān yiyni yükliler dimekdir N 9 kenārı : kenār D 10 şeb-i hicrān : hicrān D / raḳīb ḳorḳusı : ve raḳīb ḳorḳusı D,N 11 ḫavfı : ḫavf D 12 ḥālimizi : ḥālimiz D 14 heme iḥāṭa-i efrād ma'nāsınadır küll-i cem'ī gibi : heme iḥāṭa-i efrād içün küll ma'nāsına D; heme iḥāṭa-i efrād küll ma'nāsına N 16 kām : ve kām C 17 kendi murādımı : kendi murādlı C,D,F 18 yā ḥarf-i maṣdardır : yā ḥarf-i maṣdar F,D; -N / bā ḥarf-i ṣıla : yā ḥarf-i ṣıla N 19 ḥarf-i maṣdar : ḥarf-i maṣdardır N 20 ma'nāsınadır : ma'nāsına D / rüsvāylıḳ : rüsvāylıḳ ma'nāsına D; rüsvāylıḳ ma'nāsınadır N 21 ba'żılar ẓann eyledügi gibi : ẓann eyledükleri gibi D,N

zılar zann eyledüği gibi çekildi dimekdir şarāb sirkeye ve süt yoğurda çekildiği gibi

Nite ki Ḥażret-i Mollā Caminiñ bu beytinde ẓāhirdir Beyt-i Mollā Cāmī cā kun derūn-ı pāk-i żamīrī ki ʿaḳibet , zīn şīvekār ḳaṭre be-dūr dānegī keşīd Āṣafī beyt çend Āṣafī be-gūy perī peykerān-ı rūy , kār-ı tū refte refte be-dīvānegī keşīd Helālī Beyt veh ki sevdā-yi tu āḫir ser be-şeydāyi keşīd , ḳıṣṣa-i ʿaşḳ-ı nihān-ı mā be-rüsvāyī keşīd āḫir kelime-i teʾkīddir sābıḳā beyān olunan gibi nihān aṣlında pinhān idi bāyı ḥazf idüp taḫfīfā-i nūna kesre ḥareket virdiler gizli dimekdir ḫafi ma'nāsına key fārisīde ḳaçan dimekdir māned fiʿl-i mużāriʿ-i mufred-i ġāīb bunda ḳalur dimekdir mānīdenden müştaḳḳ lāzımla müteʿaddī beyninde müşterekdir ḳalmaḳ ve ḳomaḳ māʿnāsına gelür bir mānīden dahı vardır beñzemek yaʿni müşabehet ma'nāsına ki mānisten maṣdarı da bu ma'nāya gelür ammā mā naḥnu fīh maṣdarıñ birisi daḫı mānden gelür iştirāk üzre ya'ni lāzımla müteʿaddī beyninde pes Gülistān'da beyt berfest ü āfitāb-ı temmūz andaki māned ü ḫāce ġırra henüz māned müte'addīdir lāzım değildir cemīʿā-ı Ṣurrāḥ ẓann eyledügi gibi ya'ni āfitāb-ı temmūz berf-i ʿömrden az ḳodı dimekdir pes mā naḥnu fīhde ḳalur dimekdir lāzım ma'nāsına ān ism-i işāretdir baʿīde rāz gizli iş yā vaḥdet veya tenkīr içündür kezu üç kelimeden müte-

---

1 nite ki Ḥażret-i Molla Cāmīniñ bu beytinde ẓāhirdir beyt-i Molla Cāmī cā kun derūn-ı pāk-ı żamīrī ki ʿaḳibet , zīn şīvekār ḳaṭre be-dur dānegī keşīd Āṣafī beyt çend Āṣafī bī-gūy peri-peykerān-ı rūy , kār-ı tu refte refte be-dīvānegī keşīd Helâlī beyt veh ki sevdā-yi tu āḫir ser be-şeydāyi keşīd , ḳıṣṣa-i ʿaşḳ-ı nihān-ı mā be-rüsvāyi keşīd : - N ; nite ki Helālīniñ bu beytinden ziyāde düşündür beyt veh ki sevdā-yı tu aḫir ser be-şeydāyi keşīd , Kıṣṣa-i ʿaşḳ-ı nihān-ı mā be-rüsvāyī keşīd ve Ḥażreti Mevlānā Cāmīniñ bu beytidir beyt cā kun derūn-ı pāk-ı żamīrī ʿaḳibet , zīn şīvekār ḳaṭre be-dur dānegī keşīd beyt Āṣafī be-gūy peri-peykerān-ı rūy , kār-ı tū refte refte be-dīvānegī keşīd D 9 māned-i fi'l-i mużāriʿ-i müfred-i gāīb bunda ḳalur dimekdir mānīdenden müştaḳḳ lāzımla müteʿaddī beyninde müşterekdir ḳalmaḳ ve ḳomaḳ maʿnāsına gelür : māned fi'l-i mużāriʿ mānīdenden müştaḳḳdır lafẓ-ı müşterekdür ḳalmaḳ ve ḳomaḳ maʿnāsına gelür N 12 gelür : 17 cemīʿā-ı ṣurrāḥ ẓann eyledügi gibi : cemī'ān ṣurrāḥ zann eyledükleri gibi N 19 dimekdir : -C / ism-i işāretdir : ism-i işāret D 20 vaḥdet : ḥarf-i vaḥdet C / içündür : içün D / müterekkibdir : mürekkebdir C,D,N.

rekkibdir ki'den ve ez'den ve ū'dan ki'den hā-yı resmī ve ez-dėn ve ū'dan hemzeler hazf olunmuşdur u zamīr-i merfū'-i mün-faṣıldır hū ma'nāsına rāza rāci'dir sāzend fi'l-i mużāri'-i cem'-i ġāībdir sāzīdenden eylerler dimekdir bir ma'nası dahı vardır inşā'llāhu Te'ālā yerinde beyān oluna maḥfilhā maḥfiliñ cem'idir üslūb-ı 'acem üzre maḥfil mecma' ma'nāsınādır maḥṣū-l-i beyt cemī'-i ef'āl ü aḥvālim kendi murādım ve maksūdum muḳtezasınca olduġumdan ya'ni kendi murādım ḥuṣūliyle muḳayyed [F 5 a] olup cānān murādıyla takayyüd eylemedigimden bednāmlı-ġa ya'ni rüsvāylıġa müncerr ve munḳalıb ve müteḥavvıl oldı ḥā-ṣıl-ı kelām muḳteżā-yı 'aşḳ u muḥabbet cānān göñlini ele götür-mekdir mālla ve cānla ve maḳbūl ḫidmetle ve kemāl-i edeb ve er-kānla belki eḳārib ve ebā'id müte'allikatınıñ belki dergāh-ı devlet-fürū ve südde-i sa'ādet muḳırrını pister ü bālin idinen gülbiniñ ri'āyetini iltizām eylemek lāzım ve vācibdir nite ki dimişler assını aġırlayan itine kemik atar pes mısrā'-ı sānīyi bu taḳrīre irsāl-i mesel idüp buyurur ḳaçan maḥfi ḳalur bir rāz ki andan mecma'lar peydā ideler ya'ni bir sır ki mecāmi' ve ma-

---

1 ki'den ez'den ve ū'dan ki'den hā-yı resmī : -C 3 fi'l-i mu-żāri'-i cem'i ġāībdir : fi'l-i mużāri'-i cem'-i ġāīb F 4 sāzī-denden eylerler dimekdir : eylerler dimekdir sāzīdenden müştaḳḳ-dır D,N 5 yerinde beyān oluna : maḥallinde beyān iderüz C ; yerinde beyān ola N / maḥfilhā maḥfiliñ cem'idir üslūb-ı 'acem üzre maḥfil mecma' ma'nasınadır : maḥfilhā mecma' ma'nāsınadır D 6 Maḥṣul-i beyt : maḥṣul-i beyt budur ki D,N 7 ve maḳṣūdum : -D, -N 12 kemāl-i edeb ve erkānla belki eḳārib ve ebā'id müte'-alliḳātınıñ belki dergāh-ı devlet-fürū ve südde-i sa'ādet muḳır-rını pister bālin idinen gülbiniñ ri'āyetini iltizām eylemek lāzım ve vācibdir : kemāl-i edeb ve erkānın ri'āyetiyle belki eḳārib müte'allikatınıñ belki dergāh-ı devlet-fürū ve südde-i sa'ādet muḳırrını pister ü bālin idinen gülbiniñ ri'ayetini il-tizām eylemek lāzım ve vācibdir D kemāl-i edeb ve erkān muḳır-rını pister ü bālin ri'ayetiyle eḳārib ü ebā'id müte'alliḳatı-nıñ belki dergāh-ı devlet fürū ve südde-i sa'ādet muḳırrını pis-ter ü bālin idinen gülbiniñ ri'ayetini iltizām eylemek lāzım ve vācibdir 16 dimişler : dimişlerdir D,N / mıṣra'-ı sānīyi : mısrā'-ı sānī D 17 bir rāz ki : şol bir rāz ki D ; şol rāz ki N

hāfilde söylene kaçan gizli kalur elbette gizli kalmaz zīrā küll-i sırr cāveze'l isneyni şa' nite ki şā'ir dimişdir beyt ba'd ez īn rāz-ı hilālī ne-tavān saht nihān ki beher halvet ez u encümenī sahteend rāzdan mahāfil ü merāmi peydā eylemekden maksūd cā-be-cā anı söyleşmekdir Huzūrī ger hemī hāhī ez u gāīb me-şev Hāfız metā mātalka men tehvā da'id-dünyā ve ehmilhā Huzūr nakīz-i gıybetdir ve sefer mukābilinde de müsta'meldir ammā bunda murad istirāhatdir yā vahdet veyā tenkīr içündür hāhī fi'l-i muzāri'-i müfred-i muhātabdır hāhīdenden müştakk eger huzūr dilerseñ dimekdir ez ū ū zamīri mısrā'-ı sānīniñ mazmūnına ya'ni fehvāsına masrūfdur izmār kablé'l-zikr tarīkıyla zāt-ı bāriye ircā'ı efheş-i hatāyādandır gāīb-i mukābele-i hāzırdır ammā bunda gāfil murāddır nite ki ba'zı nüshada vāki'dir me-şev fi'l-i nehy-i müfred-i muhātabdır olma dimekdir Hāfız münādādır harf-i nidāsı hazf olunmuşdur aslında ey Hāfız dimekdir metā esmā-i menkūşadan iki fi'l-i muzāri'i cezm ider müşterekdir şartla istifhām beyninde bunda şart içündür mā harf-i zāid-i te'kid içün talka fi'l-i muzāri'-i muhātabdır Lakiye yelka ya'ni 'alime bābından lām ü'l-fi'li cezmle düşmüşdür buluşasın dimedir takdīr-i kelām mete āretde en telka dimekdir tā ki ma'nā müstakīm ola nite ki izā Kumtum ile ü's-salavat da böyledir min ism-i mevsūldür ellezī ma'nāsına ekser zevi'l-'ukūlde müsta'meldir mef'ūlün bihidir telkanıñ.

---

1 gizli kalmaz : kalmaz D,N 2 küll-i sırr : küll-i şey D,N / nite ki şā'ir dimişdir : rāzdan mahāfil ü mecāmi' peydā eylemekden maksūd cā-be-cā anı söyleşmekdir nite ki dimişlerdir N ; nite ki Helālī dimişdir D 8 içündür : -D 9 fi'l-i muzāri'-i müfred-i muhātabdır : fi'l-i muzāri'-i muhatabdır D,F,N 11 11 masrūfdur : rāci'dir -D, -N 12 zāt-ı bāriye :zāt-ı bār-ı te'ālāya C / efheş hatāyādandır : efheş hatāyādır D / gāīb-i mukābele-i hāzırdır : gāīb-i mukābil-i hāzırdır C,D ; gāīb-i mukabil-i huzūrdır N 14 vaki'dir : vaki' olmuşdur C / me-şev fi'l-i nehy-i müfred-i muhatabdır olma dimekdir : Me-şev nehy-i hazırdır D ; me-şev fi'l-i nehy-i muhatabdır olma dimekdir F ; me-şev fi'l-i nehy-i hazır ya'ni muhatabdır olma dimekdir N 15 harf-i nidası : harf-i nida D/ olunmuşdur : olmuşdur C, D, N./ aslında : aslda 18 harf-ı zaid : zaid C / fi'l-i muzari-i muhatabdır : fi'l-i muzari'dir C 19 ya'ni : -C -N 21 nite ki : -D,-N 22 salavat da böyledir : salavat gibi D,N 23 mef'ulün bihidir : mef'ulün bihdir D, F

āzūde olan żamīr-i ġāīb min lafẓına rāciᶜdir ıżmār-ı ḳable'ẕ-ẕikr ṭarīḳıyla diyen hem tenāḳuṣ söyledi ve hem ḫaṭā eyledi tehive'aleme bābından fi'l-i mużāriᶜ- i muḫāṭabdır tehiveᶜaleme bābından didi zīrā ḍarb bābından suḳūṭ maᶜnāsına-dır hüviyyetü's- semān gibi seversin dimekdir ism-i mevṣūlüñ ṣı-lasıdır aṣlında tehvāh idi mevṣūle rāciᶜ olan żamīr-i menṣūb ḥaẕf olmuşdur daᶜid- dünyā daᶜ tedaᶜdan müştaḳḳ emr-i muḫāṭab-dır terk eyle dimekdir maṣdarı ve māżīsi müstaᶜmel değildir ām-mā ism-i fāᶜili ve ism-i mef'ūli nedretle müsta'meldir ed- dün-yā dünyā cihān dimekdir ve ehmilhā ehmil emr-i muḫāṭabdır ehme-le yühmilüden yaᶜnī ifᶜāl bābından terk eyle dimekdir daᶜ gibi hā żamīr-i menṣūb muttaṣıl rāciᶜdir dünyāya āḫirinde elif-i te'-nīs̱ olduġundan aña te'nīs̱ żamīri rāciᶜ oldı maḥṣūl-i beyt eger ḥużūr isteriseñ ey Ḥāfıẓ andan[F 5 b]ġāfil olma yaᶜnī sevdügü-ñe vāṣıl olmaḳ dilerseñ dünyāyı terk eyle yaᶜni yolına beẕl ey-leve ḫıdmetine ṣarf eyle ẕikr-i maḥall ve irāde-i ḥāl ḳabīlin-dendir emvāl ü esbāb-ı dünyeviyye murāddır beyt-i sābıḳda ẕikr olunan gibi zīrā esbāb-ı vuṣlatıñ aḳvāsı māldır andan ṣoñra beẕl-i nefs yaᶜnī şāyeste-i ḫıdmet andan ṣoñra cānān murād idi-nürseᶜilm ü maᶜrifetdir ✗ ve lehu eyżen Ey fürūġ-ı māh-ı ḥüsn
ez rūy-ı raḫşān-ı şumā āb-rūy-ı ḫūbi ez çāh-i zenaḫdān-ı şumā

---

1 āzūde olan żamīr-i ġāīb min lafẓına rāciᶜdir ıżmār-ı ḳable'ẕ-ẕikr ṭarīḳıyla diyen h m tenāḳus söyledi ve hem ḫaṭā eyledi : āzūde olan kimesne'aceb perīşān gūymuş ki ol Allāhu Te'ālāya ircā'ı eyledidi ve bunda min lafẓına[illegible]......tenāḳus söyler ve.....ḫaṭā eyler D 3 tehive'aleme bābından didi zīrā ḍarb bābından suḳūṭ ma'nāsınadır : -C,-D,-N 5 ism-i mevṣūlüñ : mevṣūlüñ 7 da' : -C 9 ism-i fāili ve ism-i mef'ūli : ism-i fā'il ve ism-i mef'ūl D / ed- dünyā : -D 10 dünyā : -C,-N / ehmil : -N,-D / emr-i muḫāṭabdır : emr-i muḫāṭab C 11 yühmilüden : yühmilü D,N / ya'nī : -D,-N / da' gibi : -D 12 muttaṣıl : -D,-N / elif-i te'nīs̱ : elif ü te'nīs̱ N 13 aña : -D / te'nīs̱ żamīri : te'nīs̱ żamīr D / maḥṣūl-i beyt : maḥṣūl-i beyt bu oldı ki D,N 15 olmaḳ dilerseñ : olmaḳ isterseñ C,D,N 16 ve ḫıdmetine ṣarf eyle : -N / ve : -D 18 ṣoñra : -D,-N 19 beẕl-i nefs : beẕl-i nefsdir C / şāyeste-i ḫıdmet : şāyeste-i ḫıdmetdir D,N / cānān : -D

ey ḥarf-i nidā münādāsı maḥẕūfdur ey cānān dimekdir māba'dı maḳṣūdun bi'n- nidādır fürūġ ismdir żiyā ma'nāsına māh ay ma'nāsına lafẓ-ı müşterekdir bunda cürm-i ḳamer murāddır ḥüsn güzellik rūy yüz raḫşān ṣıfat-ı müşebbehedir raḫşīdenden müştaḳḳ yıldıraġan ma'nāsına şumā siz entum ma'nāsınadır żamīr-i merfū'-i munfaṣıldır āb-rūy yüz ṣuyı 'ırż ma'nāsına ḫūb güzel yā ḥarf-i maṣdar çāh ḳuyı bunda çuḳur murāddır zenaḫdān ve zenaḫ eñek ma'nāsınadır maḥṣūl-i beyt ey cānān güzellik ayınıñ żiyāsı siziñ yıldıraġan yüzüñüzdendir ya'nī felegiñ ayı güneşden nūr aldıġı gibi güzellik ayı sizden nūr ve żiyā alur dimekdir māhıñ ḥüsne iżāfeti isti'āre ṭarīḳıyledir ey cānān güzellik yüzi ṣuyı siziñ eñegiñiz ḳuyusundandır ya'nī çuḳurundan ḥāṣılı cemīān ḥüsn ü leṭāfet siziñ zenaḫdānıñızda maḥṣūrdur her güzel ḥüsni andan alur ay güneşden aldıġı gibi iki mıṣrā' tekerrür-i ḫaber ḳabīlindendir .Key dehed dest īn ġaraż yārāb ki hem-destān şevend ḫāṭır-ı mecmū'-i mā zülf-i perīşān-ı şumā, key bunda ḳaçan dimekdir dehed fi'l-i mużāri'-i müfred-i ġāīb dehīdenden virir dimekdir dest el ġaraż bunda murād ma'nāsınadır yārāb bunuñ gibi yirde 'acabā ma'nāsınadır hem-destān hem edāt-ı muḳārenet hem-ḫāne ve hem-hücre gibi ḫāne-deş ve hücre-deş dimekdir destān dāstāndan muḫaffef ḥikāyet ma'nāsına ḥikāyet-deş dimekdir

---

1 maḥẕūfdur : maḥẕūf F 2 ma'nāsına : -C 3 lafẓ-ı müşterekdir : müşterekdir D 4 müştaḳḳ : -C,-F 5 siz : size N / ma'nāsınadır : ma'nāsına D,F,N / żamīr-i merfū'-i munfaṣıldır : -D,-N 6 āb-rūy yüz ṣuyı : āb-rūy iżāfetle yüz ṣuyıdır N 7 bunda çuḳur murāddır : -N / eñek ma'nāsınadır : eñek D; eñekdir N 12 çuḳurundan : -N / ḥāṣılı : -D,-N 16 key bunda ḳaçan dimekdir dehed fi'l-i mużāri'-i müfred-i ġāīb dehīdenden virir dimekdir : key ḳaçan dehed fi'l-i mużāri' dehīdenden virir dimek ma'nāsına D; key ḳaçan dehed fi'l-i mużāri' dehīdenden virmek ma'nāsına N 18 dest el ġaraż bunda murād ma'nāsınadır yārāb bunuñ gibi yirde 'acabā ma'nāsınadır : dest el yārāb bunuñ gibi yirlerde 'acabā ma'nāsınadır ġaraż bunda murād ma'nāsınadır D 19 hem edāt-ı muḳārenet hem-ḫāne :? N / muḳārenet : muḳārenetdir C / hem-ḫāne ve hem-hücre gibi : hem-ḫāne gibi D 20 ve : -N / destān dāstāndan muḫaffef ḥikāyet ma'nāsına ḥikāyet-deş dimekdir : destān bunda dāstāndan muḫaffefdir ḥikāyet ma'nāsına ḥikāyeteş ma'nāsına dimekdir N

bir maʿnāsı daḫı vardır inşāallah maḥallinde beyān olına şevend fi'l-i mużāriʿ-i cemʿ-i ġāibdir şevīdenden müştaḳḳ olalar dimekdir ḫāṭır aṣlında göñle gelendir ṣoñra göñüle ıṭṭılāḳ eylediler ẕikr-i ḥāl ve irāde-i maḥall ṭarīḳıyla zülf ḳulaḳ öñünden inen ṣaçlardır perīşān ṭaġuḳ dimekdir maḥṣūl-i beyt ʿacabā bu murād ḳaçan el virir ki muṣāḥib ola bizim ḫāṭır-ı mecmū'umuz ve seniñ perīşān zülfüñ istifhām-ı inkārī ṭarīḳıyle ya'ni ikisiniñ muṣāḥebeti ve muḳāreneti müyesser değildir zīrā bizim ḫāṭırımızıñ cemʿiyyetine bā'is̱ zülfde ḳarār eylemekle olur bu ise muḥālldir zīrā zülfde ḳarār müca'ad ve tābdār olmağla olur pes bu ġaraż el virmez /ʿAzm-i dīdār-ı tu dāred cān ber-leb āmede bāz gerded yā ber āyed çīst fermān-ı şumā / ʿazm ḳasd u niyyet maʿnāsınadır dīdār yüzü görme maʿnāsında müsta'meldir vaṣf-ı terkībīdir aṣlında ārende-i dīdār idi görme getürici soñra yüzde ve görmede isti'māl eylediler tu vāv-ı resmiyle sen dimekdir ente maʿnāsına gāh olur ki vāvını żarūret-i vezn-çün telaffuẓ iderler cān rūḥ-ı ḥayvānīye dirler rūḥ-ı insānīye revān ber-leb āmede ber bunda edāt-ı isti'lādır ʿalā ma'nāsına leb bunda dudaḳ maʿnāsınadır āmede gelmiş ma'nāsına [F 6 a] māżīden bir ḳısmdır Türkīde ism-i mef'ūl değildir baʿżılar

---

1 inşāallah : inşa'llāhu Te'ālā C,D / maḥallinde beyān olına : yeri geldikde beyān olına C,N; yerinde beyān olına D / şevend fi'l-i mużāriʿ-i cem'-i ġāibdir : şevend fi'l-i mużāriʿ-i cem'-i ġāib D,F,N 2 müştaḳḳ : -C,-F 5 ṣaçlardır : ṣaçlar D / ṭaġuḳ : daġuḳ C /ʿacabā bu murād ḳaçan el virir ki muṣāḥib ola : yārāb bu ġaraż ḳaçan el vire ki muṣāḥib ola D,N 7 istifhām-ı inkārī ṭarīḳıyle : istifhām-ı inkārī ḳabīlindendir D; zīrā ḳarārgāhı perīşān oldı N 9 bu ise muḥālldir zīrā zülfde ḳarār müca'ad ve tābdār olmağla olur pes bu ġaraż el virmez : bu ise muḥālldir istifhām-ı inkārīdir ya'nī ikisiniñ muṣāḥebeti ve muḳāreneti müyesser degildir pes bu ġaraż el virmez yārāb ʿibādetini yazalar ʿacabāda maʿnāsında isti'māl iderler 12 ʿazm ḳasd u niyyet : ʿazm niyyet D; -N 13 dīdār yüzü görme ma'nāsında müsta'meldir : dīdār yüz gösterme ma'nāsında müsta'meldir C; dīdār yüz görüm ma'nāsında müsta'meldir N 14 vaṣf-ı terkībīdir : vaṣf-ı terkībdir D / aṣlında ārende-i dīdār idi : aṣlında ārende-i dīd idi D,F,N 17 cān rūḥ-ı ḥayvānīye dirler rūḥ-ı insānīye revān : cān rūḥ-ı ḥayvānī D,N; cān rūḥ-ı ḥayvānīye dirler ve rūḥ-ı insānīye revān C 18 ber bunda edāt-ı isti'lādır : ber isti'lā içündür D,N 19 leb bunda dudaḳ ma'nāsınadır : leb dudaḳ D 20 ba'żılar ẓann eyledigi gibi : ism-i mef'ūldür diyenler ism-i fā'il ile ism-i mef'ūlü farḳ eylememiş N; -D

ẓann eyledigi gibi cān lafẓı ber-leb ʿibāretine muẓāfdır bu beytdeki gibi beyt yek dū rūzi ṣabr kun ey cān ber-leb āmede zān ki ḫāhem der ḥuẓūr-ı dōst bisyārem turā Āṣafī şud ṭabīb-i men-i bīmār mesīhā nefesī ki merā cān be-leb āmede vā mī kerded ve lehu āmedī tāz-i lebet cān be-leb āmede rā ʿöẕr ḫāhī kunem imrūz ki mihmān-dārem pes cān ber-leb āmede cümle-i ḥāliyyedir diyen ḫaṭā eyledi bāz bunda gerü dimekdir gerded fi'l-i muẓāri'-i müfred-i ġāibdir gerdīdenden dönmekdir ʿavdet ma'nāsına maḳām-ı istifhāmda vāḳiʿ olmuş dönsün mü maʿnāsına yā ḥarf-i ʿaṭfdır ʿarabīde o gibi ber-āyed bi-ḥasebü'l-luġa yuḳarı gelür veyā yuḳarı gele ammā bunda çıḳmaḳdan taʿbīrdir ḫurūc ma'nāsına çıḳsun mı dimekdir istifhām ṭarīḳıyla fermān buyruḳdur emr maʿnāsına maḥṣūl-i beyt lebe gelmiş cān seni görmek ḳaṣdın ṭutar girü dönsün mü yoḫsa çıḳsun mu emriñiz nedir ya'nī cān-ı ʿazīzi saña teslīm ideyin mi yoḫsa yine yerine varsun mı buyruġuñuz nedir dimekdir Dūr dār ez ḫāk u ḫūn dāmen çü ber mā be-güẕerī kenderīn reh kuşte bisyārend ḳurbān-ı şumā dūr ıraḳdır baʿīd maʿnāsına dār fi'l-i emr-i muḫāṭabdır dārīdenden ṭut dimekdir ḫāk ṭopraḳ dāmen ve dāmān etekdir ẕeyl ma'nāsına insānda ve ġayrīde müsta'meldir çü ḥarf-i ta'līl çünden muḫaffef ber mā bizim üstümüze ʿaleynā ma'nāsınadır be-güẕerī bā ḥarf-i te'kīd güẕerī fi'l-i muẓāri'-i müfred-i muḫāṭabdır

---

1 lafẓı : -D,-N / bu beytdeki gibi : bu beytde gibi D,F 2 beyt : beyt-i şā'ir C 3 Āṣafī şud ṭabīb-i men-i bīmār mesīhā nefesī ki merā cān be-leb āmede vā mī-kerded : -D,-N 5 ve lehu : -C, -D,-N 7 diyen ḫaṭā eyledi : diyenler ḫaṭā eylediler D,N 8 fi'l-i muẓāriʿ-i müfred-i ġāibdir : fi'l-i muẓāri'-i müfred-i ġāib C,F 10 ḥarf-i ʿaṭfdır : ḥarf-i ʿaṭf 14 ṭutar : dutarlar N / girü : -N / yoḫsa : yoksa C,N / çıḳsun mu : -D / emriñiz : emrüñüz N 15 saña : señe F / yine : gene D 18 fi'l-i emr-i muḫāṭabdır : emr-i muḫāṭabdır D,F; emr-i muḫāṭab N 19 ṭut dimekdir : -D 20 çünden muḫaffef : çünkiden muḫaffefdir D,N 21 ma'nāsınadır : ma'nāsına D,F,N / be-güẕerī bā ḥarf-i te'kīd güẕerī fi'l-i muẓāri'-i müfred-i muḫāṭabdır güẕerīdenden geçer sin dimekdir : be-güẕerī güẕerīdenden müştaḳḳ fi'l-i muẓāriʿ-i muḫāṭabdır güẕeşten de maṣdardır bu maʿnāya D,N

güzerīdenden geçersin dimekdir kenderīn üç kelimeden müterekkibdir birisi kidir ki ḥarf-i ta'līldir ve birisi de enderdir ki edāt-ı ẓarfdır kider bundan muḫaffefdir ve birisi de īn ki ism-i işāretdir ḳarībe pes terkīble ki den hā-yı resmī ve enderle īnden hemzeler ḥazf olmuşdur reh rāhdan muḫaffefdir yol ya'nī sebīl ma'nāsına ma'lūm ola ki Fārisīde vāvdan ve yādan ve elifden soñra ki hā-yı aṣliyye vāḳi' olsa bu ḥarfleri ḥazf eylemek cāīzdir meselā ṭaġa kūh ve keh ve kūye diye ve de āya māh meh dirler vaḳs'alā hāzā kuşte kāfıñ fetḥiyle ölmüş dimekdir māżīden bir ḳısmdır kuştenden kuşten ve kerdīden maṣdarlardır ṣayrūret ma'nāsına bu cihetdendir ki intiḳāl ma'nālarında müsta'meldir gāh olur ki dönmek ma'nālarında müsta'meldir meselā giderken dönmek ve mevlevīler gibi dönmek bisyār çok dimekdir kesīr ma'nāsına bisyārend lafẓındaki nūnla dāl est lafẓınıñ edāt-ı cem'idir bunda ma'nā cihetinden kuşteye muḳayyeddir żarūret-i veznçün te'ḫīr olmuşdur kurbān luġatde şol şeydir ki anıñla Allaha yaḳīn olasın āmmā bunda Allah içün kesilen ḳoyun ve ġayrisi murāddır maḥṣūl-i beyt bizim üstümüzden geçdikde ya'nī yanımıza uġradıḳda eteġiñi ḳandan ve ṭoprakdan ıraḳ ṭut ya'nī eteġiñ çekerek aña berāne geç zīrā bu yolda ki biz yıḳılup yaturuz çoḳ kimseler siziñ ḳurbānıñuz olup yaturlar ya'ni 'uşşāḳ yoluñda ḳırılup yaturlar maḳṣūd-ı cā-

---

1 müterekkibdir : mürekkebdir C,D 3 ki der bundan muḫaffefdir : ki der bundan muḫaffefdir ya'ni der enderden muḫaffefdir N 5 reh rāhdan muḫaffefdir yol ya'nī sebīl ma'nāsına : reh rāhdan muḫaffefdir yola dirler sebīl ma'nāsına ya'ni C; reh rāhdan muḫaffef yoldur sebīl ma'nāsına D,N 6 Fārisīde vāvdan ve yādan ve elifden sonra ki hā-yı aṣlıyye vāḳi' olsa bu ḥarfleri ḥazf eylemek cāīzdir : vāvdan ve yādan ve elifden soñraki yāyı aṣliyye vāḳi' olsa bu ḥarfleri ḥazf eylemek cāīzdir 8 ve de āya māh meh dirler : deh deh deh pādişāha şāh de şeh de dirler D; deh dih deh ve pādişāha şāh de şeh de dirler N 10 kuştenden : kuştenden müştaḳḳdır D,N 11 ṣayrūret : żarūret N 12 gāh olur ki dönmek ma'nālarında müsta'meldir : -C; gāh olur ki dönmek ma'nāsında müsta'meldir D,N 13 ve : veya D 16 olmuşdur : olunmuşdur N 17 Allaha : Allahu Te'ālā Ḥażretlerine C / Allah : Allahu Te'ālā C 18 maḥṣūl-i beyt : maḥṣūl-i beyt budur ki N; maḥṣūl-i beyt budur D 20 ṭut : dut D 21 ki : -C 22 yaturlar : yatur C,F

nāna şefakat idüp andan merhamet taleb eylemişdir Dil ḫarābī mī-kuned dildār rā āgeh kunīd , zīnhār ey dūstān cān-ı men u [F 6 b] cān-ı şumā/ ḫarāb yıkık ʿimāretiñ żıddıdır yā ḥarf-i maṣdar mī-kuned mī ḥarf-i ḥāldir kuned fi'l-i mużāriʿ-i müfred-i ġāib eyler dimekdir kunīdenden ḫarāblık eyler dimekdir dildār vaṣf-ı terkībīdir dārīdenden göñül ṭutucu dimekdir maʿnā-yı lāzımīsi göñül alıcıdır yaʿnī kabż idici aṣlında dārende-i dil idi pes edāt-ı fāʿili ki nūn ve dāl ve hā-yı resmīdir ḥazf idüp maʿnā-yı ʿām-ı terkībden maʿnā-yı ḫāṣṣ-ı ʿilmiyyeye nakl eylemekçün mużāfu'n-ileyhe takdīm idüp dildār didiler cemī'ān müştakkātden olan vaṣf-ı terkīblerde bu kā'ide cārīdir māldār ve dizdār ve serdār bu kabīldendir ḥāṣılı dildār bunuñ gibi makāmlarda cānāndan ʿibāretdir rā edāt-ı mef'ūldur āgeh āgāhdan muḫaffefdir kāʿide-i sābıka üzre āgāh da āgāhīdenden müştakkdır cemī'isi lāzımla müte'addī beyninde müşterekdir duymak ve duyurmak maʿnāsına kunīd fi'l-i cemʿ-i emr-i muḫāṭab eyleñ dimekdir āgeh eylen ma'nāsına yaʿnī dildāra ṭuyuruñ zīnhār ey dūstān zīnhār yānıñ ṣübūtiyle bunda teʾkīd içündür elbette maʿnāsına gāh olur ki yāsını ḥazf idüp zinhār dirler ey hemzeniñ kesri ve yānın sükūniyle Fārisīde ḥarf-i nidādır dūstān elif ve nūnla cemʿ olmuşdur zevī'l-ʿukūlden olduğçün cān-ı men ve cān-ı şumā Fārisīde bu vāvʿarabīde küll-i reculin vażīʿatuhu vāvı gibi mukā-

---

mī-kuned mī harf-i ḥāldir kuned fi'l-i mużāri'-i müfred-i ġāīb eyler dimekdir kunīdenden ḫarāblık eyler dimekdir : mī kuned mī harf-i ḥāl yā istimrārdır kuned kunīdenden müştakk fi'l-i mużāriʿ dir bir maṣdarı daḫi kerdendir eyler dimekdir ḫarāblık eyler ma'nāsına D,N 5 kunīdenden ḫarāblık eyler dimekdir -F 6 dārīdenden göñül ṭutucu dimekdir ma'nā-yı lāzımisi göñül alıcıdır ya'nī kabż idici : göñül ṭutucu ma'nāsına D,N ; dārīden göñül tutucu dimekdir ma'nā-yı lāzımisi göñül alıcıdır ya'nī kabż idici C 9 ma'nā-yıʿām-ı terkībī :ʿām-ı terkībden C ;ʿām-ı terkībinden D,N 10 mużāfun-ileyhe : mużāfın-ileyhi C, N 12 bu kabīldendir : daḫı bu kabīldendir D, N /ḥāṣılı : ḥāṣıl-ı kelām · 13 āgāhdan muḫaffefdir : āgāhīden muḫaffefdir N āgāh da : -D 15 cemī'isi : -D, -N 16 kunīd fi'l-i cemʿ-i emr-i muḫāṭab eyleñ dimekdir āgeh eylen maʿnāsına yaʿnī dildāra ṭuyuruñ : kunīd emr-i muḫāṭabdır cemʿ āgeh kunīd āgeh eyleñ ya'ni ṭuyuruñ D ; kunīd emr-i muḫāṭab-ı cem'idir āgeh kunīd āgeh eyleñ ya'nī ṭuyuruñ N 17 zīnhār ey dūstān zīnhār yānıñ ṣübūtiyle bunda : zīnhār yānıñ ṣübūtiyle bunda D, N/ te'kīd içündür elbette ma'nāsına gāh olur ki : teʾkīd içün elbette ma'nāsınadır gāh D, N 19 ey hemzeniñ kesri ve yānın sükūniyle fārisīde ḥarf-i nidādır : -D, -N

renet ma'nāsını virir nite ki şā'ir dir beyt ey rind-i cür'a-nūş-ı tu vü mestī-i ḫumār mā vü neşāṭ-ı mesti-i 'ışḳ ü mey-i elest ba'żılar didiler vāv-ı sektdir żarūret-i veznçün gelmiş-dir taḳdīr-i kelām cān-ı men cān-ı şumā est ya'nī benim cānım siziñ cānıñızdır ḥāṣılı kendi cānıñıza ne lāyıḳ ise benim cānı-ma anı eyleñ maḥṣūl-i beyt göñül ḫarāblık ideyorır ya'nī if-şā-i rāz ideyorır dildārı āgāh eyleñ elbette ey dostlar zīrā benim cānım hemān siziñ cānınızdır yāḫūd benim cānım siziñ cā-nıñızladır her ne ki benim cānıma olursa siziñ cānıñıza ol o-lur ḥāṣıl-ı kelām göñül bī-ḳarār olup āh-ı āteşīnle cihānı ya-ḳup yıḳayorır ve siz de dildār da cihāna dāḫilsiz pes dildārı āgāh eyleñ ki göñlüme merḥamet eylesün ḫalāṣ bulasız zīnhār lafẓı iki vechle te'kīde ḳābildir ḫarābī mī-kunede de ve āgāh kunīde de ve te'emmüldür , Kes be-devr-i nergiset ṭarfī ne-best ez 'āfiyet bih ki ne-fürūşend mestūrī be-mestān-ı şumā/ kes kimse be-devr bā ḥarf-i ẓarf devr ve devrān 'arabīde dönmekdir ve ammā 'acem zamān ma'nāsında isti'māl ider nergis Rūmda zer-rīn ḳadeḥ didikleri çiçekdir gözi şu'arā aña teşbīh iderler teşbīh-i kināye ṭarīḳıyle 'arab ta'rīb idüp nercis dir zīrā an-lar ta'rībde kāf-ı 'acemiyi cīme ibdāl iderler benge benc didik-leri gibi pes şol ma'hūd ṣarı çiçege nergis diyen ma'nāda ḫaṭā eylemiş beyt nergis üzre berg-i zerd ve jāleler kim vardır er çerāġına dizilmiş dirhem vü dīnārdır Rūmda zerrīn ḳadeḥ di-diklerine 'acem nergis didügüne Kātibīniñ nergis redīfli ḳaṣī-desinde bu beyt şāhiddir beyt beste destār ü ser-i ṭāḳıyye-i nārencī der şikeste est ẓarīfāne vü ra'nā nergis ve bu rübā'ī-i Bisḥāḳ rübā'ī nergis ki çemen ez ruḫ-ı ū geşt münevver gü-

---

2 mestī-i ḫumār : mestī vü ḫumār F / ü mey-i elest : ez mey-i elest D,N 3 ba'żılar didiler : ba'żılar didiler ki C 4 cān-ı şumā est : cān-ı şumā est dimekdir D,N 5 ḥāṣılı kendi cānıñı-za ne lāyıḳ ise benim cānıma anı eyleñ : ya'nī benim cānım si-ziñ cānınızdan ḥāṣılı kendi cānıñıza lāyık ise benim cānıma a-nı eyleñ N / benim cānıma : -C 6 ideyorır : eyleyür C; eyle-yorır D,N 8 benim cānım siziñ cānıñızladır : -N; yāḫūd benim cānım siziñ cānınıza ol olur D 11 dildārı : dildāra D 14 te'-emmüldür : te'emmültedir C,F,N 16 be-devr : be-devr-i nergi-set C 17 isti'māl ider : isti'māl ider ve iżāfet-i lāmiyyedir 18 iderler : ider D 20 benge : nite ki D 21 ma'nāda : -C 22 jāleler : jāle D 24 didügüne : dir D / nergis redīfli : redīf-li N 25 bu beyt : bu beytde C

yend ki dāred ṭabaḳī sīm pür ez ser der dīde-i Bisḥāḳ ne zer dāred ü nesīm şeş nān teng dāred ve yek ṭās muza'fer nān teng diyü yufḳa etmegine dirler ve Helālīniñ bu beyti beyt bā cām ü ḳadeḥ ʻazm-i çemen kerd çü nergis herkes ki derīn devr be-kef sīm ü zerī dāşt tā żamīr-i muḫāṭab ṭarf rānıñ sükūniyle ʻarabīde göz yaʻnī çeşm maʻnāsınadır ammā ʻacemde cānib ve fāide maʻnāsınadır bunda fāide maʻnāsınadır yā vaḥdet veyā tenkīr içündür ʻāfiyet bunda perhīzkārlıḳ ma'nāsınadır bih yig dimekdir ne-fürūşend fiʻl-i nefy-i müstaḳbel cemʻ-i ġāib satmayalar dimekdir maṣdarı fürūşīden gelür nūn-ı müfrede Fārisīde ḥarf-i nefydir mestūrī yā ḥarf-i maṣdar mestūrīden perhīzkārlıḳ murāddır tefennün fi'l-ʻibāret eyledi be-mestān bā ḥarf-i ṣıla mestān elif ve nūnla cemʻ eyledi ẕevī'l-ʻuḳūl mertebesin ilḥāḳ eylemekle zīrā murād çeşmdir ve çeşmi elif ve nūnla cemʻ idegelmişlerdir beyt dil şīşe vü çeşmān-ı tu her kūşe berendeş ,mestend mebādāki binā ki şikenendeş maḥṣūl-i beyt kimse seniñ çeşmiñ zamānında perhīzkārlıḳdan fāide baġlamadı ya'ni müstefīd olmadı zīrā h[illegible]r kimse ki seni gördi mest-i ʻaşḳıñ oldı ḥāṣılı temām-ı ʻālemi esrik ü dīvāne eylediñ dimekdir pes yiġ[illegible]dir ki perhīzkārlıḳ ve mestūrluḳ satmayalar siziñ mestāne çeşmiñize ẕikr-i cüz'ü irāde-i küll ḳabīlindendir yaʻnī murād kendidir çeşme nisbet mestūrluḳ ḫūb vāḳiʻ olmuş Baḫt-ı ḫāb-ālūd-ı mā bīdār ḫahed şud meger zān ki zed ber dīde ābī-rū-yı raḫşā-

---

3 diyü : -N,-D 5 ṭarf rānıñ sükūniyle : ṭarf ṭānıñ fetḥi rānıñ sükūniyle N 6 ammā ʻacemde cānib ve fāide maʻnāsınadır bunda fāide ma'nāsınadır : -C; āmmā ʻacemde cānib ve fāide ma'nāsına müsta'meldir bunda fāide ma'nāsınadır N 7 yā vaḥdet veyā tenkīr içündür : -N; yā vaḥdet veyā tenkīr çün D 9 ne-fürūşend fi'l-i nefy-i müstaḳbel cem'-i ġāib ṣatmayalar dimekdir maṣdarı fürūşīden gelür : ne-fürūşend nefy-i müstaḳbeldir ṣatmayalar dimekdir maṣdarı fürūşīden ve fürūḫten gelür D,N 10 nūn-ı müfrede Fārisīde ḥarf-i nefīdir : nūn-ı müfrede muḳavvā Fārisīde ḥarf-i nefy N 11 mestūrīden perhīzkārlıḳ murāddır : mestūrīden gelür perhīzkārlıḳ murāddır C; ? N 12 tefennün fi'l-ʻibāret eyledi : -N / be-mestān : -N 13 mertebesin : mertebesine C 14 zīrā : -D 17 çeşmiñ : -N 19 esrik ü dīvāne : esrik dīvāne D / dīvāne eylediñ : dīvānıñ eylediñ C 20 mestāne : -D,-N / çeşmiñize : çeşmiñizde C 21 cüz' ü irāde-i küll : cüz'i vü irāde-i küll D 22 olmuş : olmuşdur D,N

n-ı şumā / baḫt ṭāliʿ muʿarrebdir ʿarabīsi ceddir ḫāb uyḳu ve düş maʿnāsınadır ḫābīdenden müştaḳḳdır ālūd ismdir ālūdenden bulaşmaḳ maʿnāsına ḫāb-ālūd uyḳu bulaşıġı dimekdir bīdār uyanıḳ ḫāhed şud ḫāhed diler maʿnāsınadır şud fiʿl-i māżi-i müfred-i ġāib bunda maṣdar maʿnāsınadır zīrā māżi mużāriʿe muḳārin olsa maṣdar maʿnāsı murād olur ḫāhed şuden maʿnāsına meger bunda keenne maʿnāsınadır zān ki aṣlında ez ān ki dir ān ism-i işāret ki ḥarf-i taʿlīl zed fiʿl-i māżi-i müfred-i ġāib urdı dimekdir zededen ber dīde ber bunda bā-yı ṣıla maʿnāsınadır dīde bunda göz dimekdir ābī yā ḥarf-i vaḥdet veyā tenkīr bunda / ābı rūya mużāf eyleyen ḫaṭā eyledi maḥṣūl-i beyt keenne-i bezm-i ḫāb-ālūd ve ḫābnāk ṭāliʿimiz uyanısardır zīrā seniñ rū-yı raḫşānıñ baḫtımıñ gözine ṣu sepdi yaʿnī seniñ rū-yı raḫşānıñı görmemiz ṭāliʿimiziñ bīdārlıġına bāʿiṣdir zīrā meşhūrdur ki bir kimseniñ ṭāliʿi ḫābda olsa kendü elemde olur ammā ṭāliʿi bīdār olsa kendi rāḥat olur pes baḫt-ı ḫāb-ālūd baḫt-ı bed maʿnāsınadır dimek beddir Bā ṣabā hem-rāh beferest ez ruḫet güldesteyī bū ki būyi bişnevīm ez ḫāk-i bostān-ı şumā / bā ṣabā bā maʿ maʿnāsına ṣabā sābıḳa beyān olmuşdur hem-rāh hem edāt-ı muḳārenet hem-rāh yoldaş dimekdir beferest fiʿl-i müfred-i emr-i muḫāṭab firistīdenden ez ruḫet ez bunda men-i tabʿīżiyye maʿnāsınadır ruḫ yanaḳdır bunda yüz murāddır ẕikr-i cüzʾve irā-

---

2 maʿnāsınadır : maʿnāsına D,F,N / ḫābīdenden müştaḳḳdır : ḫābīdenden C,F / ālūd : ālūde D 4 ḫāhed diler maʿnāsınadır şud fiʿl-i māżi-i müfred-i ġāib bunda maṣdar maʿnāsınadır : ḫāhed diler maʿnāsına şud fiʿl-i māżi şuden yaʿnī maṣdar maʿnāsına D,N / maʿnāsınadır : maʿnāsına D,F,N 6 ḫāhed şuden : ḫāhed şud N 7 ez ān ki dir : ez ān ki D 8 ki : ve ki C / fiʿl-i māżi-i müfred-i ġāib : fiʿl-i māżi D,N 9 zededen : -N,-D / bā-yı ṣıla maʿnāsınadır : bā-yı sıladır D 10 tenkīr : ḥarf-i tenkīr N 16 rāḥat olur : rāḥatda olur C,D,N 17 beddir : ġāyed beddir N 18 bā ṣabā bā maʿ maʿnāsına ṣabā sābıḳa beyān olmuşdur : -D 19 maʿnāsına : maʿnāsınadır C / beyān olmuşdur : beyān olındı N / hem-rāh hem edāt-ı muḳārenet hem-rāh yoldaş dimekdir : hem-rāh yoldaş D,N 20 beferest fiʿl-i müfred-i emr-i muḫāṭab firistīdenden : beferest fiʿl-i emr-i müfred-i muḫāṭabdır firistīdenden C; beferest emr-i muḫāṭabdır N; beferest emr-i muḫāṭabdır firistīdenden D 21 ez ruḫet ez bunda men-i tabʿīżiyye maʿnāsınadır : -D 22 ruḫ yanaḳdır bunda yüz murāddır : firistīdenden teʾkīd ifāde ider ruḫ yanaḳ bunda yüz murāddır D,N / ẕikr-i cüzʾve irāde-i küll maʿnāsına : -D,-N

de-i küll ma'nāsına güldesteyī hemze ḥarf-i tevessül veyā ḥarf-i vaḥdet nite ki sābıḳa taḥḳīḳ olmuşidi bir ṭutam gül dimekdir bu ki bu bunda [F 7 b] būd lafẓından maḳṣūrdur bu ki ola ki dimekdir bu ki 'ibāreti lāẓımdır ansız müsta'mel değildir maḥṣūl-i beyt ey cānān ruḫın gülşeninden ṣabāyla bir deste gül irsāl eyle ola ki ayağın basdığı bostānın tūrābından bir ḳoḳucuk ṭuyaydık ya'nī ayağın basdığı bostānın turābı hemān gül ḳoḳusın virir pes ruḫsārın(dan) gelen istişmām hemān ḫākipāyin istişmāmıdır ba'zılar bu beyti ġayrīnin terzīk-ı taḳrīrātıyla taḳrīr idüp beyān eylediler ve ziyāde pesend eylediler ḥaḳḳ bu kim tab'ında ẕerre miḳdārı istiḳāmeti olan kimesne bu maḳūle hezeyānātı jâj-ı bāḳıl ḳabīlinden 'addider 'ömrtān bād u murād ey sāḳiyān-ı bezm-i cem ger çe cām-ı mā ne-şud pür mey be-deverān-ı şumā 'ömrtan lafẓındaki tā ḫitāb içün ve elif ve nūn żamīr-i cem' içündür zīra fārisīde żamāīr elif ve nūnla cem' olur meselā diltān ve dilşān ve dilmān dirler ve bu żamāīrin māḳabli meftūḥ oḳınur gāh olur ki żarūret-i vezniçün sākin oḳınur beyt 'aşḳ baḥr ez dilşān ser berzed āteş-i şevḳ be-cān-ı şān der zed bād emr-i ġāīb ṣıġasıdır būdenden müştaḳḳ olsun dimekdir mevāḳi'-i du'āda isti'māli ekserdir bundaki gibi bezm meclis-i cem Ḥażret-i Süleymān peyġamberdir nite ki Ḫāce Ḥāfıẓ buyurur beyt Ḫātem-i cem rā beşāret deh be-hüsn-i ḫātemet ki ism-i a'ẓam kerd ez u kūtāh dest-i ehremen cām ayaḳlı ḳadeḥ pür mey şarābla ṭolu be-devrān bā ḥarf-i ẓarf devrān vāvın sü uniyle fārisīde zamān ma'nāsın-

---

1 hemze ḥarf-i tevessül veyā ḥarf-i vaḥdet nite ki sābıḳā taḥḳīḳ olmuşidi : -D,-N 2 bir ṭutam gül dimekdir bu ki bu bunda būd lafẓından maḳṣūrdur bu ki ola ki dimekdir : bir ṭutam gül dimekdir hemze nişānesi yā-yı vaḥdetde 'ivaż yazılır bu ki būd lafẓından maḳṣūrdur bu ki ola ki dimekdir D,N 4 bu ki 'ibāreti lāzımdır ansiz müst'mel değildir : -D,-N ; bu ki 'ibāreti lāzımdır ansız müsta'mel degildir dimekde naẓar var C 6 irsāl eyle : gönder D,N 8 gül : gel C 9 ba'zılar bu beyti ġayrinin terzīk-i taḳrīrātıyla taḳrīr idüp beyān eylediler : -N / terzīk-i taḳrīrātıyla : terzīk-i taḳdīrātıyla C,D 10 ve ziyāde pesend eylediler : -D,-N 11 ḥaḳḳ bu kim tab'ında ẕerre miḳdārı istiḳāmeti olan kimesne bu maḳūle hezeyānātı jâj-ı bāḳıl ḳabīlinden 'addider : -N 14 ḫitāb içün : ḫitāb içündür C,N ; ḫitābdır D 15 elif ve nūn żamīrī : elif ve nūni żamīri N 17 gāh olur ki : gāh D 20 būdenden müştaḳḳ : būdan müştaḳḳC ; būd lafẓından müştaḳḳ N 21 bezm-i meclis : bezm-i meclisdir N/ Ḥażret-i Süleymān peyġamberdir 'aleyhü's-selām D 22 beyt : Ḥāfiẓ C 25 zamān ma'nāsında müsta'meldir : zamandır D

da müsta'meldir bunda bezme nisbet ḫūb vāḳi'olmuş maḥṣūl-i beyt 'ömrüñüz uzun ve murādıñız ḥāṣıl olsun ey pādişāh meclisiniñ sāḳīleri egerçe bizim ḳadeḥimiz siziñ zamānınızda pür mey olmadı murādı pādişāh-ı Yezd'e ta'rīżdir zīrā Ḫace anı medḥ eylemiş imiş ve medḥine muḳābil ṣıle ve cā'ize virmemiş imiş nite ki bir ḳıṭ'ada buyurur beyt Şāh Hürmüzem ne-dīde yek zemān ṣad luṭf kerd Şāh-ı Yezd'em dīd u medḥeş kerdem ü hīçem ne-dād pes murādı Ḫāce'niñ budur ki ey Şāh-ı Yezd'ömrüñ ve devletiñ uzun olsun egerçe beni behremend idüp murādım virmediñ dimekdir mī-kuned Ḥāfıẓ du'āyī bişnev āmīnī be-gū , rūzī-i mā bād la'l-i şekker-efşān-ı şumā bu beytiñ nüsḫaları muḫtelif vāḳi'olmuş ba'żısı mesṭūr olan gibi ve ba'żısı mī-kuned Ḥāfız du'ā vü bişnev ü āmīn be-gū ve ba'żısı mī-kuned Ḥāfız du'ā vü bişnev āmīnī be-gū du'āyīde ve āmīnīde yālar vaḥdet veya tenkīr içündür rūzī rızḳ u naṣīb ma'nālarında müsta'meldir şekker-efşān vaṣf-ı terkībīdir efşānīdenden şeker saçıcı ma'nāsına aṣlında şeker muḫaffefdir żarūret-i vezniçün müşedded ḳılınmışdır zīrā Reşīdü'd-dīn Vaṭvāṭ'arūżunda luġat-ı 'acemde teşdīd yoḳdur dimiş ḥatta ḫurrem ve ferruḫ aṣlında mu-

---

11 ḫūb vāḳi' olmuş : ḫūbdur D 5 medḥ eylemiş imiş : medḥ eyledi D,N / ve medḥine muḳābil ṣıle ve cā'ize virmemiş imiş : cā'ize virmedi D,N 8 pes murādı Ḫāce'niñ budur ki ey Şāh-ı Yezd'ömrüñ ve devletiñ ziyāde olsun : pes murādı ey Şāh-ı Yezd 'ömrüñ ve devletiñ ziyāde olsun D ; pes murādı ey Şāh-ı Yezd 'ömrüñ ve devletiñ ziyāde olsun N 10 Ḥāfız du'āyī N? 11 bu beytiñ nüsḫaları muḫtelif vāḳi' olmuş : bu beytin nüsḫaları muḫtelif vāḳi' olmuşdur N ; -D 12 ba'żısı mesṭūr olan gibi : ba'żısı mezkūr olan gibidir D ; -N / ve ba'żısı mī-kuned Ḥāfız du'ā ve bişnev ve āmīn be-gū : -D,-N 13 ve ba'żısı mī-kuned Ḥāfız du'ā vü bişnev āmīnī be-gū : -C 14 du'āyīde ve āmīnīde yālar vaḥdet veya tenkīr içündür : du'āyī ve āmīnīdeki yālar vaḥdet veyā tenkīr içündür D ; du'āyīde ve āmīnīdeki olan yālar yā-yi vaḥdet veya içündür C ; ba'żısı mezkūr olan gibidir ve ba'żısı mī-kuned Ḥāfız du'ā ve bişnev ve āmīn be-gū ve ba'żısı ol zikr olandır N 15 rūzī rızḳ u naṣīb ma'nālarında müsta'meldir şekker-efşān vaṣf-ı terkībīdir efşānīdenden şeker saçıcı ma'nāsına : rūzī rızḳ u naṣīb ma'nāsınadır şekker-efşān vaṣf-ı terkībīdir şeker saçıcı ma'nāsına D ; rūzī rızk u naṣīb ma'nāsında müstameldir şekker-efşān vaṣf-ı terkībīdir şeker saçıcı ma'nāsına N 17 aṣlında şeker muḫaffefdir żarūret-i vezniçün müşedded ḳılınmışdır : aṣlında şeker muḫaffefdir vezınçün müşedded olmuşdur D,N 18 Reşīdü'd-dīn Vaṭvāṭ'arūżunda :-D,-N 19 dimiş : dimişler D,N ; -C / ḥatta ḫurrem ve ferruḫ aṣlında muḫaffefdir : ḥatta ferruḫ ve ḫurrem aṣl luġatde muḫaffefdir D,N

ḫaffefdir ġalebe-i isti'māle müşedded ḳılınmışdır maḥṣūl-i beyt Ḥāfız du'ā eyler ey cānān sen işit ve āmin di ol du'ā budur bizim naṣībimiz olsun sizin şekerṣaçıcı dudağınız Ey ṣabā bā sākinān-ı Şehr-i Yezd ez mā be-gū key ser-i ḥaḳ nā-şināsān gūy-i çevġān-ı şumā ba'żı [F 8 a] nüsḫada gūy-ı meydān düşmüş ikisi de gūya münāsibdir murād Şehr-i Yezd'iñ sākinlerinden Şāh-ı Yezd kendidir ta'ẓīmā cem' eylemişdir ve Şehr-i Yezd Şīrāz'dan üç günlük yoldur dirler ve Rüknābād ṣuyı ki menba'ı Şīrāz'dır Yezd'e aḳar ve ṣuyıñ iki cānibine sögüdle ḳavaḳ dikilmişdir şöyle ki yolcılar güneşden hiç zaḥmet görmezmiş ve bu iki şehriñ mābeynī ġāyetle ma'mūr imiş Toḳatla Amasya mābeyni gibi ve'l'uhde 'ale'r-rāvī ḥaḳḳ-nāşināsān küfrān-ı ni'met ma'nāsınadır gūy ṭop çevgān cīm ü kāf-ı 'acemile bir uzun değnekdir ucı egri keşişler 'aṣāsı gibi ki anıñla at üzerinde oyun oynarlar ya'nī bir ṭopı meydana ṣalarlar ve ol çevgānla anı ortadan ḳaparlar her kim ki ḳaparsa devlet anıñdır maḥṣūl-i beyt ey ṣabā Şehr-i Yezd'de sākin olan pādişāha ve a'yān-ı devlete söyle ki küfrān-ı ni'metiñiz olanlarıñ başı siziñ çevġānıñız ṭopı olsun mıṣrā'-ı ṡānī ḳaṣv-ı melīḥ ṭarīḳıyla vāḳi' olmuş aṣl-ı maḳūl-i ḳavl gelecek beytdir ya'nī Gerçe dü-

---

1 ġalebe-i isti'mālle müşedded ḳılınmışdır : -D,-N ; ġalebe-i isti'mālle müşedded ḳılınmışdır dimiş C 2 di : -D 6 düşmüş : düşmüşdür N / murād Şehr-i Yezd'in sākinlerinden Şāh-ı Yezd kendidir ta'ẓīmā cem' eylemişdir : Şehr-i Yezd'iñ (Şehr-i Yezd N) sākinlerinden murād Pādişāh-ı Yezd'dir ta'ẓīmā cem' eylemişdir D,N 9 Yezd'e aḳar : Şehr-i Yezd'e aḳar D / cānibine : cānibi C,F,N / sögütle ḳavaḳ dikilmişdir : sögüt ağacı dikilmişdir D ; söğüt ağaçları dikilmişdir N 10 yolcılar : yolcıları N / görmezmiş : görmezlerimiş C ; görmezler D ; çekmezler N 11 ve : -C,-D,-N 12 mabeyni : -D / ve'l'uhde : el-'uhde D 13 ma'nāsınadır : ma'nāsında Müsta'meldir N 14 at : -C 15 oyun : -N / bir ṭopı : her ṭopı N 16 ki : -C,-D 18 küfrān-ı ni'metiñiz olanların başı sizin çevġānıñız ṭopı olsun : ey erbāb-ı devlet küfrān-ı ni'metiniz olanların başı sizin çevġānıñız nā meydānıñız ṭopı olsun D,N 20 aṣl-ı maḳūl-i ḳavl : aṣl-ı maḳūl-i beyt C ; maḳūl-i ḳavl N

rīm ez besāṭ-ı ḳurb ü himmet dūr nīst bende-i şāh-ı şumāyīm ü s̱enā-ḫān-ı şumā besāṭ döşenen eşyāda müsta'meldir ḳurb yaḳınlıḳdır himmet kesr-i hāyla ve fetḥiyle luġatdir irādet ma'nāsına maḥṣūl-i beyt ey Yezd'iñ sākinleri egerçe sizden vücūdumuz ve tenimiz ıraḳdır ammā himmetimiz ıraḳ degildir ya'nī göñlümüzden çıḳmazsız pādişāhıñızıñ ḳulı ve siziñ du'ācıñızız murādı pādişāhı isti'ṭāfdır Ey şehenşāh-ı bülend aḫter ḫüdā rā himmetī tā be-būsem hemçū gerdūn ḫāk-i eyvān-ı şumā şehenşāh s̱āhānşāhdan me'ḫūẕdur aṣlı şāh-ı şāhān idi pādişāhlar pādişāhı dimekdir begler begi gibi bülend bānıñ fetḥiyle ve żammıyla luġatdir aḫter Fārisīde yıldızdır ammā ṭāli' ü baḫt ma'nāsında isti'māli çoḳdur beyt aḫterem seyr be-cāyī kuned ez mihr mehī ki nebūde es̱r ez encüm ü eflāk-i āncā Ḫüdā rā Ḫüdā tañrı rā edāt-ı taḫṣīṣ veyā edāt-ı ḳasem himmetīde yā vaḥdet veyā tenkīr tā ḥarf-i ta'līl be-būsem bā te'kīd içün būsem bā-i 'arabiyle fi'l-i mużāri'-i mütekellim vaḥde ṣīġasıdır bunda öpem dimekdir hemçū gerdūn hem ḥarf-i te'kīd çü çünden muḫaffef edāt-ı teşbīhdir gerdūn felek ve ḳañlı ki iki tekerlegi olur Anaṭolı vilāyetinde 'araba yerine isti'māl eyledikleri hep oldur bunda felek murāddır eyvān ve ivan hemzeniñ kesriyle 'arabīde büyük ṣuffa dirler ammā 'acem feth-i hemzeyle büyük çarṭaḳ ma'nāsında isti'māl iderler maḥṣūl-i beyt ey bülend ṭāli' pādişāh Ḫüdā haḳḳıçün veyā Ḫüdā içün himmet eyle tā gerdūn gibi ḫāk-i eyvānıñ öpeyin ya'nī gerdūna müşābih veyā gerdūn öpdügi gibi öpeyim X ve lehu eyżan Sāḳī be-nūr-ı bāde ber-efrūz cām-ı

---

1 ez besāṭ-ı ḳurb ü himmet : ez besāṭ-ı ḳurb-ı himmet C,D,N 3 ve fetḥiyle : -C; fetḥle D / irādet : irāde D 4 vücūdumuz ve tenimiz : tenimiz ve vücūdumuz C 5 ammā : -C,-N 9 s̱āhānşāhdan : şāhenşāhdan N / pādişāhlar pādişāhı dimekdir : pādişāhlar pādişāhı C 11 ma'nāsında : ma'nāsına D; ma'nāsınadır N 14 edāt-ı taḫṣīṣ veyā edāt-ı ḳasem : edāt-ı ḳasem veya edāt-ı taḫṣīṣ C,D,N 15 be-būsem bā te'kīd içün būsem bā-i 'arabīyle fi'l-i mużāri'-i mütekellim vaḥde ṣīġasıdır : būsem bā-i 'arabiyle fi'l-i mużāri'-i nefs-i mütekellim vaḥde ṣīġasıdır ; būsem bā-i 'arabīyle fi'l-i mużāri'-i mütekellim vaḥde ṣīġasıdır C 17 gerdūn : -D / muḫaffef : muḫaffefdir C 19 oldur : odur C 21 büyük ṣuffa dirler ammā 'acem feth-i hemzeyle büyük çarṭaḳ ma'nāsında isti'māl iderler : ammā 'acem feth-i hemzeyle büyük ṣuffa dirler büyük çarṭaḳ ma'nāsında isti'māl iderler N 23 himmet eyle : -D,-N / tā gerdūn gibi ḫāk-i eyvānıñ öpeyin : -D

mā muṭrib be-gū ki kār-ı cihān şud bekām-ı mā sāḳī münādā be-nūr-ı bāde bā maʿ maʿnāsına nūr āteşiñ żiyāsına dirler bāde ḫamr nūruñ bādeye iżāfeti müşebbihünbihiñ müşebbehe iżāfeti ḳabīlindendir ṣafvetden kināyetdir ber-efrūz ber ḥarf-i te'kīd efrūz efrūzīdenden müştaḳḳ fi'l-i emr-i muḫāṭabdır efrūḫten ve efrūzīden lāzımla müteʿaddī beyninde müşterekdir yalıñlanmak ve yalıñlatmak bunda müteʿaddīdir muṭrib ism-i fāʿil aṭraba muṭribu ef'āl bābından [F 8 b] sevindirici maʿnāsına ammā ıṣṭılāḥda sāzendeye ve gūyendeye dirler be-gū bunda emrdir ırla maʿnāsına ki ḥarf-i taʿlīl veyā rābıṭa-i ḳavl ü maḳūl maḥṣūl-i beyt ey sāḳī nūr gibi ṣāfi ve ḫāliṣ bāde ile bizim cāmımızı rūşen yaʿnī pür eyle ey muṭrib ırla zīrā cihān işi yaʿnī aḥvāl-i cihān murādımızca oldı yāḫud bu mażmūnı ırla yaʿnī mıṣrāʿ-ı ṣānī mażmūnın oḳı dimek ola yāḫud Mā der piyāleʿaks-i ruḫ-ı yār dīdeīm ey bī-ḫaber zi lezzet-i şürb-i müdām-ı mā piyāle Lāmi'ī Çelebi boş ḳadeḥ dimiş ammā luġatlerde ṣaġraḳ dimişdir müdām ve müdāme cevheri şarābdır didi pes müdām-ı cemʿ müdāmedir diyen muḫālif söyledi bir de müdām dāīm ve ṣābit ma'nāsına gelür pes şürb-i müdām şürb-i dāīm maʿnāsına olur maḥṣūl-i beyt biz piyālede yaʿnī nūr-ı piyālede yārıñ yüzi ʿaksini görmüşüz ey bizim dāīmā içkimizden yāḫūd bāde içdügümüzden bī-ḫaber kimesne bizi maʿẕūr tut iki mıṣrāʿ maʿnā cihetinden taḳdīme ve te'ḫīre maḥmūldür Çendān bued kirişme vü nāz-ı sehī ḳadān k'āyed be-cilve serv-i ṣanevber-ḫırām-ı mā kirişme kāf-ı ʿaceminiñ kesriyle nāz lafẓına mürādifdir baʿżı rüstāyīleriñ fetḥ-i kāf-ı ʿarabiyle oḳuduḳlarını fuṣaḥā vü ẓürefā-i ʿacem ḳabul eylemedi sehī siniñ fetḥi ve kesriyle luġatdir ṭoġrı maʿnāsına ekṣer serve ṣıfat olur sehī ḳa-

---

1 be-nūr-ı bāde : be-nūr D 2 bāde ḫamr : –C 4 ḥarf-i te'kīd : ḥarf-i te'kīddir N 5 fi'l-i emr-i muḫāṭabdır : emr-i muḫāṭabdır C,N 7 aṭraba muṭribu : aṭraba muṭribudan N 8 sevindirici ma'nāsına ammā : –C,–N 12 ey muṭrib : sen de ey muṭrib C,N 13 mıṣrā'-ı ṣānī mażmūnın : mıṣrā'-i ṣānī mażmūnını C,D,N 14 dimek ola : dimekdir N 18 dāīm ve ṣābit ma'nāsına gelür pes şürb-i müdām şürb-i dāīm ma'nāsına olur : ? N 19 olur : gelür C 20 maḥṣūl-i beyt biz piyālede yaʿnī nūr-ı piyālede : ? N 21 içkimizden : içdügümüzden C,D; içmemizden N 22 bizi : –C 26 fetḥ-i kāf-ı ʿarabiyle : fetḥ-i kāf-ı ʿarabiyle ve rā-yı meftūḥ ile / fuṣaḥā vü ẓürefā-i ʿacem : fuṣaḥāyī ẓürefā-i ʿacem C

dān elif ve nūnla cemᶜ olmuş vaṣf-ı terkībīdir ṭoğrı ḳāmetli maḥbūblar dimekdir be-cilve bā ḥarf-i ṣıla Lāmiᶜī Çelebi cilve ṣalınmaḳ dimişdir ammā luğatlerde ᶜarż-ı cemāl maᶜnāsınadır ṣanevber-i ḫırām vaṣf-ı terkībīdir ṣanevber çam ağacı murād bunda serv şeklinde olanıdır muṭlaḳī değil ḫırām ḫırāmīdenden müştaḳḳdır salınmaḳ maᶜnāsına yaᶜnī sanevber salınışlı serv maḥṣūl-i beyt mevzūn ḳāmetli maḥbūblarıñ nāz ü şīvesi ol zamāna degdir ki bizim ṣanevber ṣalınışlı servimiz yaᶜnī maḥbūbımız ṣalına veyā ᶜarż-ı cemāl eyleye yaᶜnī bu gelince anlara iᶜtibār ḳalmaz pes bunda istifhām-ı inkārīye: ḥükm eyleyene inkār ideriz Hergiz ne-mīred ān ki dileş zinde şud be-ᶜaşḳ ṣebtest ber cerīde-i ᶜālem devām-ı mā ne-mīred fiᶜl-i nefī-i istiḳbāl ölmez layemūt maᶜnāsına zinde diri ḥayy maᶜnāsınadır cerīde bir dürlü defterdir ki kāğıddan yelpaze gibi dürülür iki cānibden bile oḳınur bu zamānda istiᶜmāli mehcūrdur cerīdeniñ ᶜāleme iżāfeti beyāniyyedir maḥṣūl-i beyt şol kimseniñ ki göñli ᶜaşḳ ü muḥabbet-i cānānla zinde oldı ol hergiz ölmez pes bizim cerīde-i ᶜālemde devām ve beḳāmız ṣābitdir zīrā biz ol zindelerdeniz Tersem ki ṣarfeī neburd rūz-i bāz ḫāst nān-ı helāl-ı şeyḫ zi āb-ı ḥarām-ı mā ṣarfe ziyāde maᶜnāsınadır ıṣṭılāḥ-ı ᶜacemde meṣelā evvel zamānda altūnı aḳçeye ṣarf eylesek bir iki aḳçe ziyāde verirlerdi ol ziyādeye ṣarfe dirler ammā bunda muṭlaḳ ziyāde maᶜnāsınadır yā ḥarf-i vaḥdet ve hemze ḥarf-i tevessüldür bāz ḫāst ḳıyāmet rūz-ı bāz ḫāst yevmü's-süᵓāl dimekdir ḳıyamet gününden taᶜbīrdir nān-ı ḥelāl kināyetdir nān-ı vaḳfdan zīrā ekṣer meşāyiḫ ḫānḳāhlarda ve zāviyelerde olup vaḳf etmegin yirler āb-ı ḥarām kināyetdir ḫamrdan maḥṣūl-i beyt korḳarım ki ḳıyāmet gününde fażīleti olmıya şeyḫiñ ḥelāl diyü yidügi vaḳf etmeginin bizim [F 9 a] ḥarām diyü iç-

---

3 dimişdir : dimiş C / ᶜarż-ı cemāl maᶜnāsınadır : ᶜarż-ı cemāldir C; ᶜarż-ı cemāl maᶜnāsına N 5 muṭlaḳī degil : muṭlaḳī degildir C; muṭlaḳ degil D 13 maᶜnāsınadır : maᶜnāsına C 18 bizim : -N 19 zindelerdeniz : zindeyiz N 20 helāl : ? N 22 dirler : dirlerdi N 23 yā ḥarf-i vaḥdet ve hemze ḥarf-i tevessüldür : hā-yı resmī üstünde hemze nişānesi yādan ᶜivażdır ki vaḥdet yā tenkīr içündür C,N 24 tevessüldür : tevessül F

dügümüz şarāb üzerine yaʿnī anıñ zerḳle ve riyāyla geçindigi ve bizim rindlikle geçindigimiz berāber gele Ey bād eger be-gülşen-i aḥbāb be-güẕerī zinhār ʿarża deh ber-cānān peyām-ı mā aḥbāb dostlar ve ḥabībiñ cemʿidir gülşen ve gülzār güllük ma'nāsınadır aḥbābdan murād cānānı ve sāʾir eḥibbāsıdır yāḫud bunda müfred murāddır yaʿnī cānān taʿẓīmā cemʿ eylemişdir ʿarża ʿarżā maʿnāsınadır hā-yı resmī edāt-ı naḳldir yaʿnī ʿarabīden ʿacemīye ber-cānān iżāfetle ʿind maʿnāsınadır yaʿnī cānān ḳatına peyām ve peyem ve peyġām ve peyġam ḫaberdir maḥṣūl-i beyt ey bād eger dostlar meclisinden geçerseñ elbette cānān ḥużūrına bizim ḫaberimizi ʿarż eyle ʿarż eyleyecegi gelecek beytiñ mażmūnudur Ku nām-ı mā zi yād be-ʿamden çe mī-berī ḫod āyed ān ki yād ne-yāyed zi nām-ı mā yād kerden añmaḳdır ʿamd ḳaṣd ʿamden ḳaṣden maḥṣūl-i beyt ey bād cānāna söyle bizim adımızı ḳaṣdla ḫāṭırıñdan ne giderirsin ol zamān ḫod gelür ki adımız hergiz añılmaz yaʿnī ölürüz ve nām ü nişānımız defter-i kāīnāttan maḥv olısardır Mestī be-çeşm-i şāhid-i dilbend-i mā ḫoşest zān rev siperdeend be-mestī żimām-ı mā mestīde yā ḥarf-i maṣdardır be-çeşmde bā ḥarf-i ẓarf bā-yı sebebiyye diyenden sebebini ṣormaḳ gerek şāhid maḥbūb maʿnāsında müsta'meldir dilbend vaṣf-ı terkībīdir göñül baġlayıcı maʿnāsına göñül müteʿalliḳ olan ẕāt murāddır ḫoş iyi bunda yaraşıḳ maʿnāsınadır siperdeend siperden luġatde ıṣmarlamak ve teslīm eylemek ma'nāsınadır bunda fi'l-i māżi-i cemʿ-i ġāʾibdir ḥavāle ve iḥāle maʿnāsına be-mestīde bā ḥarf-i ṣıla yā ḥarf-i maṣdar zimām

---

2 bizim rindlikle geçindigimiz berāber gele : bizim rindlikle geçindigimiz berāber gele bil ki bizim rindligimiz efḍal gelse zīrā biz mürāī degiliz N 4 ve : -C,-D,-N 5 bunda : aḥbābdan C,N 6 yaʿnī : -D / taʿẓīmā cemʿ eylemişdir : yalñız nihāyet taʿẓīma cemʿ eylemişdir C / ʿarża ʿarżā ma'nāsınadır : ʿarża ʿarż ma'nāsınadır C,D,N 8 ʿind : ber ʿind D / ma'nāsınadır : ma'nāsına C,N 9 peyġām : -C 10 meclisinden : gülşeninden meclisinden D 11 ʿarż eyle : -C / gelecek beytiñ mażmūnudur : beyt-i mażmūn-ı ātīdir N 15 ne giderirsin : giderirsin C 17 olısardır : olısar D 19 bā ḥarf-i ẓarf bā-yı sebebiyye diyenden sebebini sormak gerek : bā ḥarf-i ẓarf ve yā ḥarf-i ṣıla bā-yı sebebiyye diyenden sebebini sormaḳ gerek D 20 maʿnāsında müsta'meldir : maʿnāsınadır D 21 göñül müte'allik olan ẕāt murāddır ḫoş iyi bunda yaraşıḳ maʿnāsınadır : -C,-N 24 iḥāle : -D 25 yā ḥarf-i maṣdar : yā ḥarf-i vaḥdet degil ḥarf-i maṣdar N

luġatde uyan dizgin maʿnāsınadır bunda mużāfun-ileyh maḥẕūfdur taḳdīr-i kelām zimām-ı iḫtiyār-ı mā idiʿinān-ı iḫtiyār didikleri gibi maḥṣūl-i beyt bizim göñlümüz kendüye müte'alliḳ eyleyen maḥbūbuñ çeşmine mestānelik yaraşıḳ ve yaḳışıḳdır ol vechdendir ki bizim zimām-ı iḫtiyārımızı mestānelige ḥavāle eylemişlerdir yaʿnī ol mestāne çeşm olduġuçün biz mestligi iḫtiyār eyledik Ḥāfıẓ zi dīde dāne-i eşkī hemī feşān bāşed ki murġ-i vaṣl kuned ḳaṣd-ı dām-ı mā eşk göz yaşı yā ḥarf-i tenkīr vaḥdetçün degil baʿżılar didigi gibi hemīde mī ḥāliyyet ifāde ider ve ḥarf-i te'kīd içündür feşān emr-i muḫāṭabdır feşānīdenden ṣaçmaḳ niŝār ma'nāsına murġ muṭlaḳā ṭayr ma'nāsınadır iżāfetle taḫṣīṣ kesb ider meŝelā tavuġa murġ-i ḫānegī dirler ḳaṣd-ı dām ba'żı nüsḫada ḳaṣd yerine meyl-i dām düşmüşdür dām duzaḳdır maḥṣūl-i beyt ey Ḥāfıẓ gözüñden eşk yaʿnī göz yaşı danesini ṣaç ola ki vaṣl-ı murġı bizim duzāġımıza meyl eyleye yaʿnī aġla ola ki cānān gözüñ yāşını görüp saña raḥm eyleye feşān sirişk-i niyāz Āṣafī zi nāle çe süd be-dāne rām kun ān ṭā'ir-i hümāyūnrā beyt-i Ḥāfızda iltifāt vardır muḫāṭabdan mütekellime Deryā-yı aḫżar-ı felek ü keştī-i hilāl hestend ġarḳ-ı ni'met-i Ḥācı Ḳıvām-ı mā aḫżar yaşıl keştī gemi deryā-yı aḫżar müşebbehün-bih felek müşebbehdür deryā aḫżara ve aḫżar felege mużāf olmuşdur iżāfet-i beyāniyye ḳabīlinden mezkūr-ı teşbīh aḫżar deryāya ṣıfat olduġı taḳdircedir ammā felege ṣıfat olınca deryā müşebbehün-bih felek-i aḫżar müşebbeh olur

---

1 dizgin : dizgini C,D,N 3 maḥṣūl-i beyt bizim göñlümüz kendüye müte'alliḳ : ? N 4 yaḳışıḳdır : -D / vechdendir : cihetdendir D 5 ki : -C,-N 8 eşk göz yaşı yā ḥarf-i tenkīr vaḥdetçün degil ba'żılar didigi gibi : eşk göz yaşı yā ḥarf-i tenkīr vaḥdetçün degil ba'żılar ẓann eyledügi gibi C; eşk göz yaşı yā tenkīr N;.......gibi -D 9 hemīde mi ḥāliyyet ifāde ider ve ḥarf-i te'kīd içündür feşān emr-i muḫāṭabdır feşānīdenden ṣaçmak niŝār ma'nāsına : hemī te'kīddir feşān emr-i muḫāṭab feşānīdenden saçmak niŝār ma'nāsına D; hemī te'kīd içün feşān emr-i muhatab feşaniden saçmak nisar ma'nasına F 11 ma'nasınadır : ṭayrdır D 13 ḳasd yerine : -D 15 vaṣl-ı murġı : vaṣl-ı murġ D 16 gözüñ : göz C / saña : señe F 20 deryā-yı aḫżar müşebbehün-bih felek müşebbehdür : deryā-yı aḫżar müşebbehdir N 22 ḳabīlinden : ḳabīlindendir D,N / mezkūr-ı teşbīh : keştī mezkūr-ı teşbīh C,N 24 felek-i aḫżar : felek C

likin ḳalbe maḥmūldür ʿalā külli ḥāl iżāfet-i beyāniyyedir keştī-i [F 9 b] hilāl de bu ḳabīldendir Ḳıvām fetḥ-i kāfla ve kesrle luġatdir nite ki İmām-ı Zevzenī Lebīd-i ʿĀmirīniñ ḳaṣīdesi ki muʿallaḳātıñ birisidir anıñ şerḥinde dimişdir ḳıvāmü'ş-şeyyu ḳavāmuh bi'l-kesrü'l-fetḥ mā-yekūm-ı bihe'ş-şeyy ve'l kesr-i efṣaḥ Ḥācı Ḳıvāmüddīn Ḥasan Sulṭān Ḥasan Elḫānīniñ ve anıñ oġlı Sulṭān Şeyh Üveysiñ vezīr-i aʿẓamı idi nite ki Ḫāce Ḥāfıẓ anıñ vefātı tārīḫinde buyurmuşdur beyt server-i ehl-i ʿamāīm şemʿ-i cemʿ-i encümen ṣāḥib-i ṣāḥib-ḳırān Ḥācı Ḳıvamüddīn Ḥasan zīrā ʿacem ṣāḥib ʿibāretini ekṡer vezīrlerde istiʿmāl iderler ḫuṣūṣa ṣāḥib-ḳırāna iżāfeti meẕkūr müddeʿāyı mü'eyyeddir bundan evvel vezīr-i āʿẓam Ḳıvām-ı ekber idi ki Ḥāfıẓ anıñ vefātı tārīḫinde āʿẓam-ı ḳıvām dimekle taʿbīr ider aʿẓam-ı ḳıvām-ı devlet ü dīn ān ki ber dereş ez behr-i ḫāk-būs nümūdī felek-sücūd bundan ṣoñra Ḥācı Ḳıvāmüddīn Ḥasan on yıl vezīr-i āʿẓamlık sürmüşdür nite ki ikisiniñ tārīḫlerinden mefhūmdur ve bu Ḥācı Ḳıvām Ḫāce içün bir medrese bünyād eylemişdir ve Ḫāce niçe yıllar tedrīs ü teẕkīre meşġūl olmuşlar ve tefsīr-i Keşşāfıñ niçe muġlaḳ yerine ḥāşiyeler taʿlīḳ eylemişler ve Sekkākiye de cā-be-cā ḥāşiyesi vardır maḥṣūl-i beyt yaşıl felek deryāsı ve hilāl keştīsi yaʿnī eflāk ü nücūm bizim Ḥācı Ḳıvāmımızıñ niʿmetine ġarḳdırlar ḥāṣıl-ı kelām bu ṣāḥib saʿādetiñ veliyy-i niʿmet olduġına mübālaġa ṭarīḳıyla iʿtirāfdır ve lehu eyżan Ṣūfī biyā ki āyine-i ṣāfīst cām rā tābingerī ṣafāyı mey-i laʿl-fām rā ṣūfī ism-i mensūbdur ṣūf ḳoyun yüñüne dirler bu ṭā'ife ekṡer yüñ esbābını giydiklerinden buña nisbet idüp ṣūfī didiler ḥarf-i nidā ḥaẕf olmuşdur biyā fi'l-i emr-i muḫāṭabdır āyīdenden ḳāʿide-i külliyedir ki bir kelimeniñ evvelinde hemze olsa āmeden ve ġāzīden ve āsāyīden gibi edāt-ı ḥāl veya istiḳbāl veyā ḥarf-i nefy ve nehy evveline dāḫil ol-

---

1 likin ḳalbe maḥmūldür : taḳdīm ve te'ḫīr ṭarīḳıyla C / ʿalā külli ḥāl : ʿale küll D / keştī-i hilālde : hilālde C; keşti-i hilāl N 4 muʿallaḳātıñ : muġallaḳātıñ C; müteʿallaḳātıñ D 5 ve'l-kesr : el-kesr N 7 anıñ : -N 12 Ḳıvām-ı ekber : ḳıvām-ı kibr D 13 āʿẓam-ı ḳıvām-ı devlet ü dīn : aʿẓam-ı ḳıvām-ı devlet-i dīn N 16 sürmüşdür : manṣıbını sürmüşdür C,N 18 Tefsīr-i Keşşāfıñ : Tefsīr-i Keşşāfa N 21 eflāk ü nücūm : eflāk-ı nücūm C

sa hemze yāya munḳalib olur meselā beyāyed ve neyāyed gibi vaḳs ʿaleyhi sā'ire fām reng maʿnāsına la'l-fām laʿl renkli maʿlūm ola ki şuʿarānıñ ʿādetindendir zerrāḳ ve mürāī ṣūfīlere yaʿnī ṣūfīler şeklinde olan sālūslara taʿrīż iderler ammā ehl-i meşreb ṣūfīlere daḫl eylemezler zīrā anlar kendü ḥālleriyle muḳayyed olup kimseniñ ṭanz u taʿnıyla taḳayyüd eylemezler pes maḥṣūl-i beyt ey ṣūfī gel ki cāmıñ āyīnesi ṣāfīdir maḳṣūd ṣafvet-i bādedir cām degil tā la'l-renkli meyiñ ṣafāsını göresin yaʿnī seyr eyleyesin ki ne ḥālet virir ʿAnḳā şikār-ı kes ne-şeved dām bāz çīn ki īncā hemīşe bād be-dest est dām rā ʿanḳā ṣıḥāḥ-ı cevherīde bir ulu ḳuşdur mevcūd. el-ism mechūl el-cism ḥāṣıl-ı kelām ʿanḳānıñ ẓuhūrunda iḫtilāf eylediler kimi didi ki Ḥażret-i Mūsā zamānında Allahu Teʿālā bir çift ḳuş yaratdı Ḳudüs-i mübārek eṭrāfında Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām müteveffā olınca Mekke ṭaglarına gitdiler ve kimi didi ki Ress ḳavminiñ zamānında geldi ki anlarıñ peygamberi Ḥanẓale bin Ṣafvān idi baʿżılar didiler ki müddet-i ʿömri Ḥażret-i Ḫālid b. Sinān ʿĪsā zamānına dek sürdi ki ol bir peygamber idi Ḥażret-i ʿĪsā ile Ḥażret-i Muḥammed mābeyninde geldi [F 10 a] ṣalavatullah-i ʿaleyhim ecmaʿīn Ḥāfız dir ki cemīʿ-i ümem-i sālife ʿanḳāyı ḍarb-ı mesel eyler bir şeyde ki işidülür ammā görünmez kibrīt-i aḥmer de böyledir ve didiler ʿanḳā anıñçün didiler ki boynunda aḳ ṭavḳ varıdı ve baʿżılar didiler ki boynı uzun olduguçün ve didiler ki Fārisīce sīmurġ didiler kemāl-i ʿaẓametinden güyā ki otuz murġdur ḥāṣıl-ı kelām ʿanḳānıñ aḥvāl ü tefāṣīlini

---

2 fām reng maʿnāsına la'l-fām la'l renkli : fām gūn ma'nāsınadır laʿl renkli C; fām renkdir gūn maʿnāsına la'l-fām la'l renkli dimekdir D; fām renk gūn maʿnāsına la'l-fām la'l renkli dimekdir N 6 ṭanz u ṭaʿnıyla : ʿaybıyla C; ẓann u ṭaʿnıyla D; ṭaʿnıyla N 7 pes : -C,-N 14 Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām : Ḥażret-i Mūsā F,D,N 16 ki : -D 19 Ḥażret-i Muḥammed : Muḥammed D / ṣalavatullah-i ʿaleyhim ecma'īn : ṣalavatullah-i ʿalā mübīna ve ʿaleyhim ecma'īn C 20 Ḥāfız dir ki : Cāḥiẓ dir ki F,D 21 eyler : eylerler C,N 22 ve didiler : ve D aḥvāl ü tefāṣīlini bilmek : aḥvālini bilmek C

bilmek isteyen Maḳāmāt-ı Ḥarīrīniñ ellinci maḳāmeniñ ki āḫir-i maḳāmatdır Muṭarrazī şerhine naẓar eylesün şikār avdır meşhūr ḳırā'at şikārı kese iżāfetledir ve ba'żılar ʻanḳā şikārı vaṣf-ı terkībī oḳıdı ve terkībi taḳdīme ve te'ḫīre ḥaml eylediler ki īncā ki ḥarf-i ta'līl hemīşe dāīmā ma'nāsınadır maḥṣūl-i beyt ʻanḳā kimseye şikār olmaz yāḫūd kimse ʻanḳā-şikār olmaz duzağıñ devşir ya'nī cānān ki ʻanḳā miṡāldir ʻaẓametde ʻālī cenābdır fennle ve ṣan'atle ve ḥīle ile kimseye iltifāt eylemez zīrā bunda dāīmā dūzāġ elinde yilden ġayrı nesne yoḳdur belki yil de yoḳdur zīrā yile ḥāīl olur nesne yoḳdur ya'nī cānān vuṣūlunda terk-i tedārik eyle ki sa'y-ı bī-fāīdedir Der ʻayş naḳd kūş ki çün abḫūr ne-māned Ādem be-hişt ravża-i dārü's-selām rā ʻayş luġatde dirlikdir ḥayāt ma'nāsına ammā bunda ẕevḳ ve işret ma'nāsınadır naḳd bunda ḥāżır ma'nāsınadır kūş emr-i muḫāṭabdır kūşīdenden dürüşmek ve çalışmak ma'nāsına ki ḥarf-i ta'līl ābḫūr ṣuvād ya'nī ṣu içecek yer behişt bā-yı meksūre ḥarf-i te'kīddir hişt hānıñ kesriyle fi'l-i māżī ṣalıvirdi ya'nī terk eyledi maṣdarı heşten ve helīden gelür ravża luġatde çemendir ammā bunda baġçe murāddır dārü's-selām dār evdir beyt ma'nāsına selām cennetiñ adıdır cennet evi dimekdir ravżanıñ dārü's-selāma iżāfeti beyāniyyedir maḥṣūl-i beyt ḥālā ḥāżır el virdügi ẕevḳ u ṣafāya sa'y eyle müstaḳbele nāẓır olma zīrā Ḥażret-i Ādemiñ ki cennetde naṣībi ḳalmadı terk idüp dünyā evine geldi ya'nī zamān-ı istiḳbāle mültefit olduġuçün cennetden iḫrāc oldı ḥāṣıl-ı kelām dünyāda bāḳī ḳalmaḳ fikriyle Ḫuld-ı na'īmī elinden aldırdı beyt ġam nā āmede ḫūrden be-naḳdem rence mīdāred hemān bihter ki bā-ferdā güẕārem kār-ı ferdā rā Der bezm-i devr yek du ḳadeḥ der keş ü berev ya'nī tama' medār-ı viṣāl-i devām rā bezm devr-i kināyetdir bāde meclisinden der keş der te'kīd içündür keş emr-i muḫāṭabdır keşīdenden çek

---

1 ki āḫir maḳāmatdır : āḫir-i maḳāmatında C; āḫirī maḳāmatdır N 5 ma'nāsınadır : ma'nāsına F 7 ki : -D 8 ve ṣan'atle ve ḥile ile : ṣan'atle ḥile ile C / zīrā : -D 11 ki sa'y-ı bī-fāīdedir : sa'y-ı bī-fāīdedir D 12 ravża : ? N 14 naḳd bunda ḥāżır ma'nāsınadır : ki ḥarf-i ta'līl naḳd bunda ḥāżır ma'nāsınadır C 15 ki ḥarf-i ta'līl : -D,-N 19 evdir : ev D,N 21 ḥālā : -C,-D 25 ḥāṣıl-ı kelām dünyāda bāḳī ḳalmaḳ fikriyle ḫuld-ı na'īmī elinden aldırdı : -C,-D,-F 29 bāde meclisinden : bāde meclisinde C 30 te'kīd içündür : te'kīd D

test ey ḫāce bāz bīn be-teraḥḥum ġulām rā mā rā daki rā taḫṣīṣ ifāde ider bizim ma'nāsına bes çok ma'nāsınadır bisyār gibi bāz böyle yerde te'kīd ifāde ider ancaḳ pes bunda bāz lafẓına girü ma'nāsını virenler ilerüsini ve girüsini ve ardını ve öñüni fikr eylemezlerimiş ba'żı nüsḫalarda ḫıdmet yerine ni'met vāḳi' olmuş ḥaḳḳ budur ki āsitān ve ḫāce ve teraḥḥum ve ġulām lafẓlarına ḫıdmet ensebdir maḥṣūl-i beyt bizim seniñ asitānıñda çok ḥaḳḳ-ı ḫıdmetimiz vardır ey ḫāce ġulāmıña teraḥḥumla naẓar eyle ḫāce bunda efendi dimekdir ki cānāndan'ibāret ola ve iḥtimāldir ki Ḫāce Ḳıvāmüddīn Ḥasan ola veyā Ḳıvām-ı Ekber ola sābıḳā ẕikr olunan gibi vezīrlere Ḫāce dirler Ḥāfıẓ mürīd-i cām-ı meyest ey ṣabā be-rev vez bende bendegī beresān şeyḫ-i Cām rā bendegī bir kelimeniñ ki āḫirinde hā-yı resmī ola aña yā-yı maṣdar veyā elif ve nūn cem' lāḥiḳ olsa hā-yı resmi-i kāf-ı'acemiye tebdīl idüp bendegī ve bendegān dirler Şeyh-i Camdan bunda maḳṣūd Şeyḫ Aḥmed-i Nāmıḳī Ḥażretleridir ki Ḥażret-i Mevlānā Cāmī ile bir şehirdendir ki Cām dirler nite ki Ḥażret-i Mevlānā Cāmī buyurur ḳıt'a mevlidem Cām ü reşḥa-i ḳalemem cür'a-i cām şeyhü'l- islāmīst zīn sebeb der cerīde-i eş'ār be-du ma'nā taḫalluṣem Cāmīst ve her yerdeki şu'arā-yı'acem Şeyḫ-i Cām dirler murād Şeyḫ Aḥmed-i Nāmıḳī Ḥażretleridir ve ḳıṣṣası tafṣīliyle Nefeḥāt-ı Üns'de meẕkūr ve mesṭūrdur ki ol kitāb-ı müsteṭābıñ cümle-i 'acāibindendir maḥṣūl-i beyt Ḥāfıẓ ṭālib-i cām-ı meydir ey ṣabā var daḫı ben bendeden iẓhār-ı bendegī ile Şeyḫ Aḥmed Cām Ḥażretlerine ki ne vechle mümkün ise bize bāde peydā eylesün ol ma'hūd zamānda kendüye peydā eyledigi gibi bu telmīḥi bilmeyenler bu maḳāmda çoḳ'ındiyyat söylemişlerdir ve lehu ey-

---

2 ma'nāsınadır : ma'nāsına N 6 ḫāce : ḫoca F 8 ḫāce : ḫoca F / teraḥḥumla : -D 9 ki cānāndan'ibāret ola : ki ṣabıḳā cānāndan'ibāret ola N 11 gibi : gibi ki D,N 12 bende : -D 18 ḳıt'a : ? C,? F 21 murād : -D 22 ve ḳıṣṣası tafṣīliyle Nefeḥāt-ı Ünsde : ve ḳıṣṣası Nefeḥāt-ı Ünsde tafṣīliyle C 23 ki : -N 26 eylesün : -C 27 bu telmīḥi bilmeyenler bu maḳāmda çoḳ 'ındiyyat söylemişlerdir : -D, -N

ya'ni iç berev git dimekdir yaʿnī ziyādeye ṭamaʿ eyleme maḥṣūl-i beyt dünyā bezminde ḳalīl ü kes̱īr eliñ irdügüyle ḳāniʿ ol ziyādeye ṭāmiʿ olma mıṣrāʿ-ı s̱ānī mıṣrāʿ-ı evveliñ maḥṣūlüdür yaʿnī zevḳim dāʾim ve mütevāṣıl olsun dime bāde-nūşlar gibi ki bir iki ḳadeḥle ḳāniʿ olmayup yıġlınca içer ṣoñra ḫumār elemin çeker maḳṣūd naṣīḥatdir men ḳaniʿa şebaʿ ve men ṭamaʿa ẕelle dimekdir Ey dil şebāb reft ü ne-çīdī gülī zi ʿömr pīrāne-ser bi-kun hünerī neng ü nām rā şebāb yigitlikdir pīrāne-ser pirlik vaḳti ẓarfiyyet ifāde ider neng ʿār ü ġayret maʿnāsınadır hünerī hüner menḳabetdir yā ḥarf-i vaḥdet nām rā nām bunda nāmusdur rā ḥarf-i taḫṣīṣdir maḥṣūl-i beyt ey göñül yigitlik zamānı gitdi ḥāl bu ki ʿömrden bir gül dirmediñ yaʿnī ʿömrden bir fāʾide ve netīce görmediñ ḥāṣılı civānlıḳda vāṣıl-ı [F 10 b] cānān olmadın pes imdi pirlik vaḳtinde bir hüner eyle ʿāşıḳāne bir neng ü nām taḥṣīl eylemekçün yaʿnī civānlıḳda vuṣlata bir sebeb taḥṣīl idemediñ bāri saʿy eyle pirlikde bir ḥālet eyleyesin Rāz-ı derūn-ı perde zi-rindān-ı mest purs kīn ḥāl nīst zāhid-i ʿālī-maḳām rā derūn iç maʿnāsınadır yaʿnī içeri kiʿarab dāḫil dimekle taʿbīr ider mes̱elā dāḫilü'l-beyt dirler evin içerisine rindān rindiñ cemʿidir Lāmiʿī merḥūm rind ḳorḳusuz dimişdir ammā ʿacem bāde-nūşa ıṭlāḳ ider kīn kāf ḥarf-i taʿlīl ve īn ism-i işāretdir ḳarībe yaʿnī rāz-ı derūna maḥṣūl-i beyt perde içindeki rāzı yaʿnī gizli sırrı mest ʿāşıḳlardan sor zīrā bu ḥāl ʿālī maḳām zāhidleriñ ḥāli degildir zīrā ṭarīḳ-i zühd ṭarīḳ-i ʿaşḳıñ ġayrıdır yāḫūd zāhid-i ʿālī maḳamdan murād ʿömrüni ʿaşḳ-ı cānānede geçürenlerdir ki anlar ṭarīḳ-i ʿaşḳ ve muḥabbetiñ iḫtiyārlarıdır ve sırr-ı cānāneyi kimseye ifşā eylemezler belki rāz-ı cānānı cānlarında ve cānlarını dillerinde ketm iderler pes rāz-ı derūn-ı perdeyi ifşā eylemek anlarıñ ḥāli degil dimek olur Mā rā ber āsitān-ı tu bes ḥaḳḳ-ı ḫıdme-

---

3 ziyādeye ṭāmiʿ olma : ziyādeye cāmiʿ olma N 5 ki : –C 10 hüner : –D 21 kāf : ki D 22 ism-i işāretdir : ism-i işāret / ḳarībe yaʿnī rāz-ı derūna : ḳarībe yakīn rāz-ı derūn N 24 bu ḥāl : bu ḥāli D / zāhidlerin ḥāli degildir : zāhidler bilmez D 28 cānlarında : cānlarından N

żan Sāķiyā ber-ḫīz ü der dih cām rā ḫāk ber ser kun ġam-ı eyyām rā sāķiyā āḫirinde elif ḥarf-i nidādır ki Fārisīde ve Türkīde müsta'meldir ber-ḫīz ber bunda te'kīd ifāde ider ḫīz emr-i muḫāṭabdır ḫızīden [F ıla] maṣdarından kalk ya'ni urı tur ḫās-ten de maṣdardır bu ma'nāya der deh der ḥarf-i te'kīd deh emr-i muḫāṭabdır der dehīdenden vir dimekdir dāden de maṣdardır bu ma'nāya cām rā rā edāt-ı mef'ūldür maḥṣūl-i beyt ey sāķi kalķ daḫı cāmı vir ey sāķi ġam eyyāmınıñ başına ṭoprak eyle ya'nī içüp mest olalım ve ġam eyyamı nesyen mensiyyen ferāmūş idelim kāne ki ḫāk altına medfūndur Sāġar-ı mey ber kefem ne tāzi ber ber keşem in dilk-i ezrak-fām rā sāġar ķadeḥ ne emr-i muḫā-ṭabdır nehīdenden ko dimekdir tā ḥarf-i ta'līl zi ber mīm-i mü-tekellim-i muķadderdir ya'nī zi berem üstümden dimekdir keşem fi'l-i mużāri'-i mütekellim-i vaḥde çekem dilk ḫırka ezrak gök fām renk ya'nī gök renk rā edāt-ı mef'ūl maḥṣūl-i beyt ey sāķi sāġar-ı meyi avucuma ko ya'nī elime vir tā bu gök renk-li ḫırkayı üzerimden çekin ya'nī mest olup ḫırkayı çāk idüp ya-bana atayın bu beyt ta'rīżdir Şeyḫ Ḥasan Ezrak -Pūşe ve tevā-bi'ne ki anlar biesrihi gök cāmeler giyerler nite ki maḥallin-de beyān olsa gerek inşā-allahu Te'ālā ve her yirde ki ezrak cāme veya ezrak libās ẕikr ider anlara ta'riż murāddır beyt ġulām-i himmet-i ān rind-i 'āfiyet sūzem ne ān gürūh ki ez-rak libās ü dil-siyehend Gerçe bed-nāmīst nezd-i 'āķılān mā ne-mī-ḫāhīm neng ü nām rā maḥṣūl-i beyt ey sāķi egerçe bāde içüp mest olup cāmeyi çāk idüp yabana atmak 'āķıllılar katında bed-nāmlıķdır biz nām ü nāmusü neng'ār istemeziz zīrā biz Maḥmūd-ı Rind murīdleriyüz nite ki tafṣīli gelür inşā-allahu Te'ālā Bāde der deh çend ez īn bād-ı ġurūr ḫāk ber ser nefs nā-fercām rā bād-ı ġurūr iżāfeti beyāniyyedir nā-fercām ve bed fercām 'āķıbeti yarāmaz ve ıṣlāḥa ķābil olmıyan nesne rā taḥṣīṣ içün maḥṣūl-i beyt ey sāķi bāde vir elbette niçe bir bu ġaflet yilinden ya'nī ġurūrla 'ömr żāyi' eylemek ṭoprak ba-şına 'āķıbeti ḫayırsız nefsiñ ya'nī bāde-nūşlukdan ġayrıya muķ-teżayāt-i nefse tābi' olmak tażyī'-i 'ömrdür Dūd-ı āh-ı sīne-i sūzān-ı men sūḫt īn efsürdegān-ı ḫām rā dūd āha ve āh sīneye

ve sīne sūzāna mużāf olmuşdur tetābu'-ı iżāfatbu dilde mutlakā cāizdir dūd-ı āh iżāfeti beyāniyye ve sīne-i sūzān iżāfeti iżāfet-i mavṣūf ilā sıfātihi sūzān ṣıfat-ı müşebbehedir sūzīdenden müştakk yanağan ma'nāsına efsürdegān cem'efserde hā kāfe tebdīl olmuşdur kā'ide-i sābıka üzre ḫām çiğ nā-puḫte ma'nāsına Maḥṣūl-i beyt benim yanağan sīnemiñ āhı dütüni bu ḫām tökmüşleri yakdı ya'ni bu ezrak pūşları zīrā ḫocanıñ bunlarla çok 'arbedesi geçmişdir nite ki maḥallinde beyān olur inşā-allahu Te'ālā efsürdegān-ı ḫām ta'bīrīde ziyāde nā-kābiliyyetlerinden 'ibāretdir zīrā iki ṣıfat bile her şeyde meẕmūmdur 'ale'l-ḫuṣūṣ ki insānda Maḥrem-i rāz-ı dil-i şeydā-yı ḫūd kes ne-mī-bīnem zi ḫāṣ u'ām rā maḥremiñ rāza iżāfeti maṣdarıñ mef'ūle iżāfetidir ve diliñ şeydāya mavṣūfuñ ṣıfatına'ām rā da rā kese maṣrūfdur kes rā nemī bīnem takdīrindedir maḥṣūl-i beyt dīvāne göñlüme maḥrem-i[F 11 b]rāz ya'ni sırrına maḥrem kimseyi görmüyorum ḫāṣṣ ü'avāmdan ya'ni'ālemde bir hemrāz bulunmaz ki ādem aña keşf-i rāz eyleye ki bir mikdār bār-ı ġam-ı dil taḫfīf ola zīrā meşhūrdur ki söylemezsem ölürüm söylerisem rāz açılur Bā dilārāmī merā ḫāṭır ḫoşest kez dilim yekbāre burd ārām rā bā be-ma'nā ma' dilārām vaṣf-ı terkībi ārāmīden maṣdarından göñül diñlendirici ya'nī rāhatlık virici ma'nāsına elifi hazf idüp ārmīden yāyı da hazf idüp ārmeden dirler yā vaḥdet-i nev'iyye merāda rā taḫṣiṣ içündür yekbāre bir uğurda def'aten ma'nāsına ārām rāhat ü karār rā edāt-ı mef'ūl Maḥṣūl-i beyt bir dilārāmla benim ḫāṭırım ḫoşdur ya'ni iyidir ki göñlümden bir uğurdan iletdi karār ü rāhatı murād bundan cānānı yāḫud pīridir ya'ni Şeyḫ Maḥmūd olmak var Nengered diger be-serv ender çemen her ki dīd ān serv-i sim-endām ra nengered fi'l-i nefy-i müstakbel naẓar eylemez nekerīdenden diger bunda daḫı ma'nāsınadır be-serv bā harf-i ṣıla diger bunda girü diyene deger gerek sīm-endām sīm gümüş endām şekl ü sīmā - ma'nāsına sīm-endām ve sīm-sīmā bir ma'nāyadır Maḥṣūl-i beyt daḫı serve çemende naẓar eylemez her kim ki ol gümüş sīmālı servi gördi ya'nī insān güzelini gören bir daḫı çūb-ı nātrāşīdeye naẓar eylemez dimekdir Ṣabr kun Ḥāfıẓ be-saḫtī rūz u şeb tā beyābī intihā-yı kām rā be-saḫtī bā ca'izdir ki ma' ma'nāsına ola

yāhūd harf-i sıla tā harf-i taʿlīl beyābī yābīdenden bā harf-i te'kīd yābī fi'l-i mużāriʿ-i muhāṭab müntehā nihāyet ü ġāyet kām rā rā tahṣīṣ içündür Mahṣūl-i beyt ey Ḥāfız gice ve gündüz şiddetle ṣabr eyle yāhūd şiddete ṣabr eyle tā ki nihāyet murādını bulasın zīrā es-ṣabr miftāhü'l-ferecdir Dil mī-reved zi destem ṣāhib-dilān hudā rā derdā ki rāz-ı pinhān hāhed şud āşkārā mī-reved revīdenden fi'l-i hāl mī edāt-ı hāl ṣāhib-dilān harf-i nīdā hazf olunmuşdur hudā rā iki mıṣrāʿa bile ṣarf olmak kābildir evvelā ṣarf olıcak rā tahṣīṣ ifāde ider ṡāniyen ṣarf olıcak kasem içün olur derdā elif harf-i nüdbeʿarabīde vāveyla vā hasretā gibi hayfā dimekdir hāhed şud olısardır maʿnāsına hāhed şuden takdīrinde āşkārā ve āşkāre ve aşkār bir ma'nāya gizli kalmayısardır maʿnāsına Mahṣūl-i beyt ey ṣāhib-diller gönlüm elimden gideyorur Allahçün bir çāre eyleñ bu takdirce mıṣrāʿ-ı ṡānī hükm-i taʿlīlde olur yaʿnī zīrā ki rāz-ı pinhān āşkāre olısardır yāhūd maʿnā böyle ola ey ṣāhib-diller gönlüm elden gideyorır Allah hakkıçün hayfā ki rāz-ı pinhān āşkārā olısardır ʿalā küllī hāl ṣāhib-dillerden istimdāddır ki vuṣlata bir çāre ideler Keştī nişesteganīm ey bād-ı şurṭa berhīz bāşed ki bāz bīnem ān yār-i āşinā rā keşti nişestegān keşti nişesteniñ cemʿidir yaʿnī gemisi oturmuş ṭayfayuz şurṭa yanımızda olan luġatlerde bulmadık ammā istiʿmālde gemiye muvāfık yeldir ber-hīz kalk yaʿnī ẓahir ol bāz bunda cā'izdir ki girü ma'nāsına ola ve cā'izdir ki mahż-ı [F 12 a] te'kīd ifāde eyleye bīnem fi'l-i mużāriʿ nefs-i mütekellim maʿ ġayra görevüz maʿnāsına bīnīdenden müştakk āşinā iki maʿnāya gelür biri biliş biri de ṣuda yüzgeç bunda īhām ṭarīkiyle ẕikr olmuşdur Mahṣūl-i beyt gemisi oturmuş kimseleriz ey bād-ı muvāfık kalk kalk ya'nī peydā olup es ola ki bir dahı görevüz ol āşinā yāri, ya'nī biliş yāri, yā yüzgeç yari ve cā'izdir ki bunda keştī nişestegāndan yalñız kendi murād ola ve cemʿ ṣīgasını makām-ı müfredde icrā eyleye nahnu nakṣṣ gibi ve maksūdı gemisi oturmuş dimekden teng dillık yaʿni göñül ṭarlıġı ola zīrā gemide olmaġa ve ale'l-huṣūṣ gemisi oturmaġa ziyāde ıżṭırāb ü melālet ve seāmet żarūrīdir ve bād-ı şurṭadan murād hāline muvāfık ṣāhib-diller ola beyt-i evvelde ẕikr eyledigi gibi pes Mahṣūl-i beyt ey hālime muvāfık yārān-ı ṣāhib-dilān göñlümüñ ziyāde melālet ve seāmeti vardır bir çāre eyleñ ola ki yārıñ mübārek cemāl-i bā kemālini müşāhede idüp benden bu ıżṭırāb ve göñül ṭarlıġı gide

zīrā Ḫoca Ḥażretleri Yezd şehrinden ġayrı yere ḥareket eylememişdir nite ki maḥallinde beyān olsa gerek inşā-allahu te'ālā Yezd'iñ yolında ise deryā yoḳdur ḳaradan gidilür beyt her ki gūyed sefer-i dur ne-dāred Ḥāfıẓ ḳūd rā zī sefer-i ser ne-bered ez ser-i mā nişestegān yerine şikestekān diyen beytiñ ma'nāsına kesr virmişdir Deh-rūze mihr-i gerdūn efsāne est ü efsūn niki kī be-cāy-i yārān fırṣat şumār yārā deh rūzedeki hā-yı resmī kimi didi ki miḳdār ma'nāsını ifāde ider yeksāle ve pencrūze gibi bir yıl miḳdārı ve beş gün miḳdārı ve kimi didi ki ma'nā-yı maṣdarı ifāde ider bir yıllıḳ ve beş günlük, mihr güneşe ve muḥabbete dirler lafẓ-ı müşterekdir bundan īhām ṭarīḳıyle ẕikr olmuşdur efsāne ve fesāne türkīde ol nedir ki dimekle ta'bīr olunur ve fārisīde çīstān dimekle ve 'arabīde usṭūre dimekle cem'i esāṭīr gelür esāṭīrü'l-evvelīn gibi efsūn lafẓ-ı müşterekdir ḥīle ve mekr ba'żı kimse ḫasta üzerine oḳur ve üfürür aña da efsūn dirler 'arabca ruḳye dirler nikī iyilik be-cāy-i yārān bā ḥarf-i ṣıladır cay zaid olduġı takdirce ammā cāy ḥaḳ ma'nāsına olınca ba ẓarfiyyet ifāde ider ḥaṣrī-i kelām cāy lafẓını böyle maḳāmda isti'māl eylemek Şīrāzīlere maḫṣūṣdur nite ki Gülistān'da beyt tu be-cāyi peder çe kerdī ḫayr ki hemān çeşm dārī ez püseret çeşm bunda ümīd ma'nāsınadır şumār emr-i muḫāṭab şumārīdenden, yārā āḫirdeki elif ḥarf-i nidādır Maḥṣūl-i beyt felegin on gün miḳdārı muḥabbeti yā on günlük muḥabbeti ya'ni seniñ murādıñca dönmesi bī-fāīde ve bī-itibār ve mekr ve ḥīledir pes yārāne iyligi veyā yārān ḥaḳḳına iyligi ya'ni iylik eylemegi fırṣat say ey yār ya'ni fırṣat elde iken yārāne iḥsānı diriġ eyleme, zīrā elfursat-ı temurru merra es-ṣeheb Der ḥalḳa-i gül ü mül ḫoş ḫānd dūş bülbül hāte's-ṣabūḥ heyyu ya eyyuha's-sükārā [F 12 b] halḳa lamıñ sükūniyle insānda ve ġayrīde lamıñ fetḥiledür mül şarāb dūş bunda dün gice ma'nāsınadır hāt esmā-i ef'ālden müfred maḳam-ı cem'de müsta'meldir heyyu ḳarīnesiyle ammā ba'żı nüsḫada hetu düşmüşdür pes te'vīle ihtiyāc yokdur ve ba'żı nüsḫada fāt düşmüşdür ol taḳdirce heyyū yerine bāy ile hebbū düşmüşdür yā ile olıcak hażır eyleñ ve bāyla olıcaḳ uyanıḳ ya'ni mütenebbih oluñ dimekdir hati ve hātū olınca eṣ-ṣabūḥ lafẓa manṣūb mef'ulün bih olur ammā fāt

dır ki bir kimse ben F 13 a hakīkat-i şükrüñ hakkından gelemezem bu aña haber olsun diyüvireler tefakkudi tefakkudiyetiñ aramak ve kimseniñ hāl ü hatırını yoklamak yā vahdet veyā tenkīr içündür nevā bunda düzen ya'ni intizām-ı hāl ma'nāsına Mahsūl-i beyt ey ihsān ü kerem sāhibi cemi'-i āfātdan sālim olduğuñ şükrānesiçün bir gün dervīş-i bī-nevāyı tecessüs ü tefahhus eyle sāhib-i kerāmetden murād cānāndır, dervīş-i bī-nevādan maksūd 'āşık-ı bī-çāredir yā sāhib-i kerāmetden murād Kıvamüddīn-i Hasan ve derviş-i bī-nevādan murād Hace kendü ola Āsāyiş-i du giti tefsīri īn du harfest bā dūstān telattuf bā düşmenān müdārā āsāyiş ism-i masdardır āsāyidenden diñleniş ve istirāhat ma'nāsına ism-i masdardır āsūden ma'nāsına diyen ism-i masdar ile masdarı fark eylemedi giti cihān telattuf bir işde yumuşaklık ya'ni mülayemet göstermek Mahsūl-i beyt iki 'ālemiñ rāhatı ve huzūrı bu iki harfiñ tefsīridir iki harf didügi mısrā'-ı sānīniñ mazmūnıdur, kelāmıñ ki lafzın az ma'nīsi çok olsa iki harf dirler, kıllet-i elfāza göre ya'ni dostlarla mülāyemet ve düşmanlarla müdārā bu iki cümle ile 'āmil olan dünyada hiç elem çekmez Der kūy-ı nīk-nāmī mā rā güzer ne-dādend ger tu ne-mī-pesendī tağyīr kun kazā rā nīk-nāmī nīknām iyü adlı vasf-ı terkībi aksāmındadır yā harf-i masdardır güzer ismdir geçit ma'nāsına ne-mī-pesendī fi'l-i nefy-i hāl yā harf-i hitāb kazā hükm ü san'at ve kudret bunda san'at ve kudret-i Yezdānī murāddır hükmallah ma'nāsına da olsa cā'iz rā edāt-ı mef'ūldür Mahsūl-i beyt ad eyligi mahallesinden bize geçit virmediler, ya'ni bizi evvelde su'ādādan yaratmadılar ki adımız iyilikle meşhūr ola eger sen begenmezseñ Allah'ıñ hükm ü sun'-ı ezelīsini tağyīr eyle, ya'ni beni sa'īdlerden eyle ān telh-veş ki sūfī ümmü'l-habāiseş hānd eşhālenā ve ehlāmin kuble'ti'l-'azārā telh acıdır mürr ma'nāsına, veş edāt-ı teşbihdir gibi ma'nāsına telh-veşden murād bādedir ümmü'l-habāis şarābıñ künyetidir ümm anaya dirler habāis habīsiñ cem'idir murdār ma'nāsına şin telh-veşe rāci'dir eşhā şehīniñ ism-i tafdīlidir lezizrak dimekdir lenā bize ehlā de ism-i tafzīldir hulvdan eşhā ma'nāsına kuble būseye dirler ve öpmege dimezler pes kuble öp-

olınca lafza merfūʿ fāʿilī olur eṣ-ṣabūḥ ṣabāḥ vaḳtinde içilen şarābıñ ve gabuḳ gice evvelinde şarābıñ ismidir sükārā sekrānıñ cemʿidir siniñ fetḥiyle istiʿmāli ekṣerdir ṣaḥārā vezni üzre ammā żamm-ı sinle de cā'izdir serḫoşlar dimekdir Maḥṣū-l-i beyt bāde ve gül halkasında yaʿni meclisinde eyü oḳıdı dün gice bülbül ki getürüñ ḥāżır eyleñ ṣabāḥ vaḳtinde içilen şarābı ey bāde nūşlar sükārādan murād bāde nūşlardır serḫoşlar değildir zīrā serḫoşlar bir nesne tedārikine ḳādır degillerdir, yāḫud maʿnā ṣabāḥ vaḳtinde içilen şarāb fevt oldı, yaʿni zamānı fevt oldı uyanık ve mütenebbih oluñ ey bāde nūşlar Āyīne-i Sikender cām-ı meyest binger tā ber tuʿarża dāred aḥvāl-i mülk-i Dārā āyīne-i Sikender ve cām-ı giti-nümā ḳıṣṣaları meşhūr ve mufaṣṣıldır bunda ẕikrleri münāsib değil ḥāṣıl-ı kelām Dārā İskenderiñ babası idi Dārā vefāt idince Dārāb- nām oğlı taḫtına geçdi ve İskender anıñla taḫt nizāʿına başladı, yaʿni babamıñ memleketiniñ nıṣfını vir didi Dārāb ise iṭaʿat eylemedi pes İskender her bāri ki üzerine ʿasker çeküp ceng murād idindiyse cām-ı cihān-nümā Dārāb elinde idi İskenderiñ her ḥālini anda müşahāde idüp her mekr ü ḥilesini def' iderdi ve İskender ise anıñ bir ḥāline muṭṭaliʿ degildi ki aña göre tedbīr ü taṣarruf ideydi pes yanında olan ḥükemāya didi ki bir çāre eyleñ ki biz de anıñ memālikine ve aḥvāline muṭṭali olalım pes İskender de bir mil üzerinde bir āyīne vażʿ eylediler ki āḳālim-i sebʿayı andan seyr iderlerdi pes Ḫace'niñ āyīne-i Sikender didügü bu āyīnedir cām-ı meyest didügünde cām-ı ʿālem-nümāya remz vardır mülk mimiñ żammı ve lāmın sükūniyle memleket ve pādişahlıḳ ve kesr-i mimle emvāl ü esbāb maʿnāsınadır Maḥṣūl-i beyt āyīne-i Sikender bāde ḳadeḥidir yaʿni anda olan ḫaṣṣa bunda vardır her ne isterseñ saña gösterir imdi naẓar eyle saña Dārā memleketiniñ aḥvālini ʿarż eyleye mechulüñ ḳalmıya pes Dārā memlekitiniñ aḥvālini ʿarż eyleye nice ḫarāb olmuşdur diyen beytiñ murādını ḫarāb eylemişdir Ey ṣāḥib-i kerāmet şükrāne-i selāmet, tefaḳḳdi kun derviş-i bī nevā rā kerāmet maṣdardır iylik maʿnāsına ṣaḥib-i kerāmet iḥsān ve kerem ṣāḥibidir selāmet belāyādan ḫālī olmaḳdır yaʿni umur dünyādan hiç bir cihetle mużṭarib olmamakdır şükrāne de hāy-ı resmi taḫṣīṣ ifāde ider yaʿni selāmet-i şükrānesi çün şol sadaḳa-

mege dirler diyenler ismle maṣdarı farḳ eylemediler öpmege taḳbīl dirler ʿaẕārā ve ʿazrānıñ . cemʿidir ḳız oġlanlar maʿnāsına ve ʿaẕārā rānıñ fetḥi ve kesriyle luġatdır ammā bunda rānıñ fetḥi lāzımdır veyā bunda elif ṣūretinde yazılmak gerek ki üslūb-ı ʿaceme muvāfıḳ ola zīrā ʿacem āḫir-i esmāda ve ḥurūfda elif yā şeklinde yazılsa anı elif yazarlar meşelā Mūsā veʿĪsā ve Muṣṭafā gibi ve meẕkūr yānıñ mā̇ḳabli meksūr olsa kesreyi fetḥeye tebdīl iderler yāyı elife ḳalb eylemekçün temennā gibi pes ʿaẕrā elifle yazıldıġı ġalaṭu fiʿl kitābetdir diyen ġalaṭ eyledi Maḥṣūl-i beyt ol acı gibi yaʿni şarāb ki ṣūfi aña ümmü'l-ḫabāiṣ didi bize leẕīẕraḳ ve ṭatlıraḳdır ḳızoġlanlar būsesinden yaʿni öpmesinden bu beytiñ şu'arā dili üzere maʿnāsı budur [F 13 b] ammā ḥaḳīḳatde maʿnāsı budur ki ṣūfīden murād Ḥażret-i Muḥammed'dir ṣallallahu ʿaleyhi ve sellem ve ḫamra ümmü'l-ḫabāiṣ diyen anlardır pes goftan fāʿili Ḥażret'dir maḳūli yaʿni ümmü'l-ḫabāiṣ didigi bize ḳızoġlanlar būsesinden eleẕẕ ü aḥlādır dimek olur Hengām-ı tengdestī der ʿayş ḳūş u mestī kin kīmyā-yı hestī Ḳārūn kuned gedā rā hengām-ı vakt-i tengdestī tengdest eli dar ve eli yufḳa müflis maʿnāsına yā ḥarf-i maṣdar mestī de yā ḥarf-i maṣdar kin ki ḥarf-i ʿillet īn işāretdir ʿayş u mestīye alūsebilü'l-bedel kīmyā baḳırı ve demiri ve ġayrı maʿdeniyātı baʿżı ḥīlelerle altuna döndürmege dirler andandır ki bu fenne ḥīle dirler ve bu ki müdāvemet idenlere aṣḥāb-ı ḥiyel dirler ḥāṣılı meşhūrü'l-ism maʿdūmü'l-cismdir ʿanḳā gibi beyt kīmyā ger be-ġussa mürde vü renc ebleh ender ḫarābe yāfte genc hestī varlıḳ yā ḥarf-i maṣdar Ḳārūn Ḥażret-i Mūsā aḳrabasından bir māldār kimse imiş tefsīrlerde ḳıṣṣası mesṭūr ve meẕkūrdur gedā yoḳsula ve dilenciye dirler Maḥṣūl-i beyt el ṭarlıġı vaḳtinde bāde-nūşluġa ve mestlige saʿy eyle zīrā bu varlıḳ kimyāsı gedāyı Ḳārūn eyler yaʿni kişi mest olıcaḳ pādişāh-ı ʿālem olur her ne deñlü faḳīr ise de Serkeş me-şev ki çün şemʿ ez ġayretet be-sūzed dilber ki der kef-i ū mūm est seng-i ḫārā serkeş bi-ḥasebi luġat baş çekici dimekdir ve ıṣṭılāḥda önegidir muʿānid maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir

aslında Keşende-i ser idi me-şev nehy-i muḫaṭabdır şevīdenden olma dimekdir ḥarf-i ta'līl çün teşbih içün ġayretet tā-yı ḫitāb ma'nāda be-sūz da muḳayyeddir, be-sūzedet taḳdīrinde be-sūzed fi'l-i müstaḳbel dilber fā'ili ḫārā ḳara taş ḫāra da ... dirler Maḥṣūl-i beyt dilbere rām ol serkeş olma zīrā seni şem' gibi yaḳup yandurur şol dilber ki elinde ve avcunda ḳara taş bal mumıdır, ya'ni dilberiñ maḳbūli olmaġa teslīm ve inḳıyād gerekdir zīrā'inād ve serkeşlik bürūdete sebebdir, viṣāl-i cānāna ise mülāyemet ve mülāṭafat lāzımdır tā ki'āşıḳ göñlüne gire Ḫūbān-ı pārsī-gū baḫşendegān-ı'ömrend sāḳi beşāretī dehpīrān-ı pārsā rā pārsī ve fārsī bir ma'nāya luġatdir babla fanıñ beyninde tebādül vardır sepīd ü sefīd gibi pārsī-gū vaṣf-ı terkībīdir pārsī söyleyici ma'nāsına aṣlında gūyende-i pārsī idi baḫşendegān cem'-i baḫşendedir baḫşīdenden müştaḳdır baġışlamaḳ dimekdir ism-i fā'il cem'-i ġāīb ṣıġasıdır 'ömrend lafẓında nūn ve dāl edāt-ı cem'dir ma'nā cihetinde baḫşendegāna muḳayyeddir sāḳi münādā, beşāretī beşāret bānıñ kesriyle muştulukdur yā vaḥdet veyā tenkīr içündür ba'żı nüsḫada be-deh beşāret düşmüş pārsā-'ābid rā edāt-ı mef'ūldür Maḥṣūl-i beyt fārsī söyleyici güzeller'ömr baġışlayıcılardır ya'nī cāna cān ḳatarlar ey sāḳi-i'ābid ve zāhid pirlere muştuluḳ vir gelsünler ḫidmet-i şerīflerine mülāzemet idüp rūḥefzā kelimātların işidüp tāze civānlıḳ kesb eylesünler, Allahu Te'ālā Sūdī'ye de böyle ḫūblar mülāzemetini müyesser idüp tāze civānlıḳ baġışlaya, āmin diyene Allah raḥmet eyleye Ḫocānıñ bu sözi delālet ider ki fārisīde bir ḥalāvet ve melāḥat vardır ki adama zevḳ ü şevḳ ü ṣafā virir beyt fārisī-gū gerçe tāzī ḫoş-terest, [F 14 a] 'aşḳ rā ḫōd ṣad zebān-ı dīgerest Ḥażret-i Mollanıñ fārsī-gū fārsī söyle dimekdir terġībdir fārisīyeye ba'd-ı taḥṣīl-i'arabiyyet Ḥāfıẓ be-ḫūd ne-būşīd zīn ḫırḳa-i mey ālūd ey şeyḫ-i pāk-dāmen ma'ẕūr dār mā rā be-ḫūd ba muṣāḥabet ifāde ider sebeb içün diyen bī-sebeb söylemiş ḫod vāv-ı resmiyle kendi dimekdir mużāfa maḥẕūfdur be-iḫtiyār-ı ḫōd taḳdirindedir mey-ālūd vaṣf-ı terkībī aḳsāmındadır ḫırḳaya ṣıfatdır şarābla bulaşıḳ ma'nāsına Maḥṣūl-i beyt Ḥāfıẓ kendi

iḫtiyārıyla giymedi bu şarāba bulaşık ḫırkayı ey etegi pāk şeyḫ, ma'zūr ṭut bizi, iltifātdır ġā'ibden ḫiṭāba ya'ni ben ki Ḥāfız kendü iḫtiyārımla şarāb-nūş ve bāde-perest olmadım belki her iş ki işlerim hükm-i ezeliyle işlerim beyt men eger ḫārem vü ger gül-i çemen ārāyi hest ki ez an dest ki mī-perverdem mīrevīm Ḫoca'nıñ ḫırka-yı mey-ālūd buyurduġundan ba'żılar ṭarīka-i melāmiyeye işāret eglediler, ḥāşā belki melāmiyyūn ḫācegān gibi kemāl-i tesettür üzredir ki hiç anlardan bu ṭarīka teveccühleri ber vechle eglenmez Ḥażret-i Mollā-yı Rūm anlardandır andan ol ẕāt-ı şerīf ve'unṣur-ı laṭīfden hergiz kimse ẓāhiren ve bāṭınen bir muḫālif nesne görmüş mü veya işitmiş mi ḥāşā sümme ḥāşā inne ba'ża'z-ẓann-ı ismun ma'lūm ola ki bu ġazeliñ yedi beytiniñ ḳāfiyeleri aṣl üzre gelmişdir ya'nī bilā 'amelin ve yedisi ma'mūl gelmişdir altısı tecziye ṭarīḳıyle ve birisi terkīb ü tecziye ṭarīḳiyle āşkārā ve sükārā ve dārā ve müdārā ve 'aẕārā ve ḫārā bunlar tecziye ṭarīḳıyle veyā rā terkīb ṭarīḳıyle ḳāfiye-i ma'mūle oldur ki şā'ir taṣarrufuyla ḳafiye olmaġa lāyıḳ olur, meselā ḫüdārā ve gedārā ve parsā rā ve āşinā rā ve ḳażārā ve mārā ve nevā rā bunlarda şā'iriñ hiç taṣarrufu yoḳdur zīrā rā redif ve mā-ḳablindeki elif revī vāḳi' olmuşdur ammā ol yedi beytiñ ḳāfiyelerinde rā nefs-i kelimedendir pes bu kelimeleri mütecezzī i'tibār ideriz ve rā lafẓını redīf ve ma-ḳablindeki elifi revī ṭutarız, ammā yārāda tecziye-i terkīble i'tibār ideriz ya'nī yāriñ rāsını elifle terkīb idüp rā taḥṣīl ideriz ki redif ola meselā Necātī'niñ bu beytiniñ ḳafiyesi mütecezzīdir terkīb i'tibārıyle beyt Raḫt ü baḫtım götüri oda urursañ dutmaz bir iki gün bizi bu dünyede maḥbūb egler, maḥbūb lafẓını mütecezzī idüp bāyı egler lafẓıyla terkīb idüp redīf eylemişdir Ḫoca gibi, nihāyeti Ḫoca bir ḥarfle terkīb eyledi ve Necātī bir lafẓla velehu eyżan revnaḳ-ı 'ahd-i şebābest diger būstān rā mīresed müjde-i gül bülbül-i ḫoş elḥān rā revnaḳ cevherīdir ki revnaḳü's-seyf mauhu ve hüsnühu ya'nī ḳılıcıñ revnaḳı ṣuyı ve güzelliğidir, pes bunda güzelligin ma'nāsınadır 'ahd bunda zamān ma'nāsınadır, şebāb bunda yigitlik ma'nāsına diger gene ma'nāsınadır, digerden muḫaffef,

diger bunda daḫı ma'nāsınadır diyen daḫı digeri bilmemiş bustān 'arab vavsız isti'māl ider ammā 'acem vavla da vavsız da rā taḫṣīṣ ifāde ider elḥān bunda güzel āvāz ma'nāsına laḥnıñ cem' idir hüsn-i eṣvāt dimekdir bülbül envā'i.perdelerden ötdügünden cem' ṣıġasını getürmüşdür rā edāt-ı mef'ūldür Maḥṣūl-i beyt gene bustānıñ yigitlik zamānınıñ leṭāfeti ve tazeligi vardır bu şimdiki faṣlımız gibi ḫoş-āvāz bülbüle [F 14 b] gül muştuluġu irüşür Ey ṣabā ger be-cevānān-ı çemen bāz resī ḫıdmet-i mā be-resān serv ü gül ü reyḥān.rā cevānān-ı çemenden murād cins çemendir bāz bunda gerü ma'nāsına ve te'kīd içün olmaḳ cā'izdir ḫıdmetden murād du'ā ve ṣenā ve selāmdır be-resān irişdir dimekdir resānīdenden müştaḳḳ Fi'l-i müte'addīdir ma'lūm ola ki fārisīde edāt-ı ta'diye elif ve nundur tersīden tersānīden ve ḫābīden ḫābānīden gibi reyḥān feslegendir rā edāt-ı mef'ūldür Maḥṣūl-i beyt ey ṣabā eger taze çemenlere irişirseñ yā girü irişirseñ ser ü gül ü reyḥāna bizim selāmımızı irişdir Ger çünīn cilve kuned muġ-beçe-i bāde-fürūş ḫāk-rūb-i der-i meyḫāne kunem müjgān rā çünīn çün teşbīh içün īn işāretdir kendiniñ müşāhede eyledügi cilveye muġ sābıḳā tafṣīl olmuşdur beçe muṭlaḳa yaveridir bunda oġlancıḳ murāddır muġ-beçeniñ bāde-fürūşa izāfeti beyāniyyedir ya'nī mavṣūfuñ ṣıfatına iżāfeti ḳabīlindendir.ḫāk-rūb ve cārūb süpürgeye dirler vaṣf-ı terkībidir aṣlında rūbende-i ḫāk ü cāy idi ṭopraḳ süpürücü ma'nāsına müjgān ve müje kirpige dirler müjgān cem'-i müjedir diyen ḫabt-ı fāḥiş eyledi eger böyle olsa ja meftūḥ oḳunurdu sākin oḳunmazdı rā edāt-ı mef'ūldür Maḥṣūl-i beyt bāde-fürūş muġ-beçe eger cilveye böyle idüp giderse ki şimdi ider kirpigimi meyḫāne ḳapusunuñ süpürgesi iderim ya'nī anıñ ḫizmetkārı olup her ḫıdmetin irtikāb iderim ey ki ber meh keşi ez 'anber-i sārā çevgān mużṭarib ḥāl me-gerdān men-i sergerdān rā ey ḥarf-i nidā münādāsı maḥẕūf ki ṣıfatla mavṣūfı rabṭ eylemişdir mehden murād yüzdür teşbih-i muṭlaḳ ṭarīḳiyle 'anber-i sārā ma'denī ġayr-i müte'ayyin meşmūmāt cinsinden bir nev'dir sārā ṣıfat-ı ḫāliṣ dimekdir nite ki bu beytde öyledir beyt tu ki gerden tevānī kīmyā rā mes-i ḫōd rā ne-kerde zer sārā ḫāliṣ altun dimekdir sārā bir

memleket ismidir diyen yañlış söyledi çevgān cīm ve kāf-ı ʿacemile türkīce çūgen didikleridir taʿrib idüp savılacan dirler fuṣahā-yı ʿacemden cīm-i ʿarabiyle mesmuʿdur diyen iftirā eyledi eyle imişse cūlcān dirler idi cimi ṣada ḳalb eylemege iḥtiyāç olmazdı mużṭarib bunda müteḥarrik dimekdir me-gerdān nehy-i muḫāṭabdır gerdānīdenden bunda īhām ṭarīḳiyle ẕikr olmuşdur, zīrā geştan ve gerdīden dönmekdir sābıḳa ẕikr eyledigimiz gibi biri bir ḥālden bir ḥāle dönmek inḳılāb ve taḥavvül maʿnāsına *sayrūret* maʿnāsı bundan meʾḫūẕdur yaʿni olmaḳ biri de ṭop gibi dönmek yaʿni yuvalanmaḳ tedahruc ve tedehduh maʿnāsına, biri de mevlevī gibi dönmek devr maʿnāsına pes maʿnā-yı ḳarībī olmaḳ baʿīdī yuvalanmaḳdır ser-gerdān, gerdān ṣıfat-ı müşebbehedir yuvalanġan ve dönegen maʿnāsına sere ṣıfat olsa veyā kūya yuvalanġan maʿnāsınadır ammā gerdūna veyā ḳadeḥe ṣıfat olsa dönegen maʾnāsınadır beyt kāse-i ser şud ḳadeḥ ez gerdeş-i devrān-ı mā rā dāred in deyr-i ḫarāb ābād sergerdān-ı mā rā sergerdān luġatde başı dönegen maʿnāsınadır ammā ıṣṭılaḥda ḥayrān maʿnāsınadır ve çevgān ḳarīnesiyle yuvalanmaḳ maʿnāsını īhām ider gūya ṣıfat olduġı vaḳt gibi, Maḥṣūl-i beyt ey ʿanber-i sārā zülfden yüz üzerine çevgān çeken cānān mużṭarib ḥāl eyleme ben ḥayrān ve müteḥayyiri böyle de dimek olur ey şol [F 15 a] *cānān ki ay* gibi yüzüñ üzerine ʿanber-i sārā gibi zülfden çevġan idüp çekersin mużṭarib ḥāl döndürme yaʿni çekezendirme ben başı dönegeni Tersem in ḳavm ki ber dürd-keşān mi-ḫandend, der serkâr-ı harâbāt kunend īmān rā tersem fiʿl-i mużāriʿdir dürd-keşān dürdkeşin cemʿidir dürdden bunda murād şarābıñ balçıġıdır, elif ve nūnla cemʿ olmuşdur zevīʾl-ʿuḳūlden olduġuçün vaṣf-ı terkībidir, aṣlında keşende-i dürddür dürd çekici yaʿni içici ẕikr-i maḥall ve irāde-i ḥāldir zīrā dürd içilmez üstündeki şarābdır içilen çekmegi içmek maḳāmında türkīde de istiʿmāl iderler, mi-ḫandend ḫandīdenden müştaḳḳdır gülmek maʾnāsına ammā bunda temesḫur maʿnāsınadır, yaʿni mızlanmak Türkīde de müstaʿmeldir beyt benim agladıġıma şimdi kayırmaz gülünüz bir zaman güleridim ben de giriftar olana meşhur meseldir ele gülen gülünc olur der serkar-ı *ḫarābāt ser bunda sevdā ve hevā ve arzū maʿnāsınadır kâr iş güç maʿnāsına ḫarābāt*

meyhāne kunend eylerler fi'l-i muzāri'-i cem'-i gāīb mākab-
linde bir masdar-ı mahzūfdur takdīr-i kelām sarf kunend veyā
telef kunenddir īmān rā, rā edāt-ı mef'uldür Mahsūl-i beyt
şol kavm ki bāde-nūşlara gülüp onları masharalıga alurlar kor-
karım īmānını meyhane arzusunda ve işinde ve gücünde telef ey-
liyeler, ba'zı nüshada ser kāre muzāf olmuşdur, pes ma'nā kor-
karım īmānını meyhāne işiniñ hevā vü hevesinde sarf eyleyeler
dimekdir, pes harābāt işi başında sarf ideler īmānı diyen baş-
tan hatā eyledi Yār-ı merdān-ı hudā-bāş ki der keştī Nūh,
hest hākī ki be-ābi ne-hored tūfān rā yār bunda musāhib ma'-
nāsınadır bāş bāşīdenden emr-i muhātabdır ki harf-i ta'līl,
keşti yāy-ı asliyye ile gemi hāki, yā vahdet içündür nisbet i-
çündür diyenler fikirsiz söylediler ki rābıta-ı sıfat be-ābī
yā harf-i vahdet murād bir katre sudur bir içim su diyen 'indī
söyledi, ne-hored nefy-i müstakbel lugatde satun almaz ammā bun-
da almaz ya'ni i'tibār eylemez dimekdir, tūfan ziyāde çok su ve
çok yagmur rā edāt-ı mef'üldür Mahsūl-i beyt hudā erlerine
yoldaş ol zīrā Hazret-i Nūhuñ gemisinde bir toprak vardır ya'-
ni Hazret-i Nūh ki bir katre suya i'tibār eylemez tufānı ya'ni
Hudāya karīb olanlara yakīn olmaga sa'y eyle ki dünyā ve āhi-
ret murādānını bulasın Hergerā hāb ki āhir be-du muştī hākest,
gū çe hācet ki ber eflāk keşī eyvān rā hergerā ki bunda ism-
dir kes ma'nāsına ve rābıta olan ki hazf olunmuşdur takdir-i
kelām her kes rā ki der hābgeh hab uykuya ve düşe dirler ki
kāhdan muhaffefdir, sābıka beyān olunan kā'ide üzre bunda zar-
fiyyet ifāde ider, muzāf olmuşdur, āhire muştī muşt bunda avuç
ma'nāsınadır, gū emr-i muhātabdır gūyīdenden hitāb-ı 'āmdır, ber
eflāk ber bunda bāy-ı müfrede ma'nasınadır keşi bunda kaldıra-
sın ve yüceldesin ma'nāsınadır eyvān-ı sābıkā beyān olunmuşdur
Fārisīde çartak ma'nāsında müsta'meldir Mahsūl-i beyt her
kimse ki anıñ son yatagı bir avuç toprakdır sen aña di ne hā-
cet ki köşkünü ve çartagını göklere çekesin ya'ni çünki 'akıbe-
ti fenādır büyük evlere çartaklara ve baglara ve bagçelere sa'y
ve kūşiş eylemek ziyāde [F 15 b] cünūndan gelür zīrā hakikaten
gayra yapmakdır beyt her ki āmed 'imāreti nev saht reft ü

menzil be-dīgeri per dāḫt gitdi ġayrıya menzil yapdı dimekdir Be-rev ez ḫāne-i gerdūn be-der ū nān me-taleb kīn siyeh kāse der āḫir be-kuşed mihmān rā be-der der ḳapudur ba ḥarf-i ṣıla be-rev be-der ḳapuya git yaʿni çıḳ ḫurūcdan taʿbīrdir baʿżılar didiler ki be-der u üç kelimeden mürekkebdir badan ve derden ve u dan ki żamīrdir hū maʿnāsına ḫāne-i gerdūna rāciʿ ola pes der ẓarf içün ola fi maʿnāsına ve ba ḥarf-i teʾkīd yaʿni der ḫāne-i gerdūn siyeh-kāse ḳonuḳ öldürücüye dirler siyeh kāse sifle ve ḫasis maʿnāsına müstaʿmeldir ve bir memlekete dirler ki ḳonuġın depelerler diyen ziyāde süfli ḳaçmışdır, bunda siyeh-kāse ziyāde ḫūb vāḳiʿ olmuşdur felek ḫuṣūṣunda Maḥṣūl-i beyt ṭaşra git ḫāne-i gerdūndan nān ṭaleb eyleme yāḫūd ḫāne-i gerdūndan git anda nān isteme zīrā bu ḳonuḳ öldürücü ʿāḳıbet ḳonuġın öldürür tenbīhdir felekden vefā ummayup māl ü menāl ü devlet ü manṣıba iʿtimād eylememege beyt giti ki evveleş ʿadem ü āḫireş fenāst der ḥaḳḳ-ı ū gümān s̱ebāt u bekā ḫatāst bu beytde ḳanāʿate ve istiġnāya taḥriż var beyt ger be -destem ufted iksīr-i ḳanāʿat Āṣafī, gencḫā bālāy-ı hem der genc-i istiġnā nehem māh-i Kenʿānī-i men mesned-i Mıṣr ān tū şud, gāh ānest ki pidrūd kunī zindān rā māh-ı Kenʿānīden murād Ḥażret-i Yūsuf Nebī'dir bunda kendü cānānına istiʿāre eyledi yā nisbet içindir mesned luġatde ism-i mekāndır istinād yaʿni ṭayanacak yer, ammā bunda taḫt murāddır ān ve ezān edāt-ı taḫṣīṣlerdir meselā ān-i tū ve ez ān-i tū dirler, iżāfetle senińki diyecek yerde gāh bunda vaḳt maʿnāsınadır manṣıba da taḫta dirler pes bu maʿnāların bunda fi'l-cümle münāsebeti vardır pedrūd bāy-ı ʿacemile esenlemekdir vedaʿ maʿnāsına Maḥṣūl-i beyt ey benim Yūsuf-ı s̱ānüciğim gönlümüń Mıṣrı taḫtgāhı seniń oldu yaʿni gönlümüń taḫtına mālik olduń pes vaḳtdir ki cān u dil-i ġamnākı zindān-ı firāḳdan taḫliṣ eyleyesin der ser-i zülf ne-dānem ki çe sevdā dārī , bāz ber hem-zede-i gīsūy-i müşk-efşan-ra ser-i zülf zülfüń ucı sevdā zülfe münāsibdir gīsū depeden inen saç bölügüne dirler ber hem ḳarış muruş, müşk efşan vaṣf-ı terkibdir müşk saçıcı efşānidenden müş-

takkdır Mahsūl-i beyt zülfüñ ucunda bilmezem ne sevdāñ vardır gene karış muruş eylemişsin gīsūy-i müşk-efşānı ya'ni rūyıñ üstünde kākülüñ perīşān eylemekden bir murādıñ vardır Ḥāfıẓā mey ḫur ü rindī kun u ḫoş bāş velī , dām-ı tezvīr me-kun çūn diger-i kurān rā Ḥāfıẓā āḫirindeki elif ḥarf-i nidādır rind lafẓını 'acem ekser-i ömür menhīde isti'māl ider ve'alel-ḫuṣūṣ ki bāde-nūşlukda pes bunda rindī kun 'aṭf tefsiri ṭarikiyle vāki' olmuş dām-ı tezvīrden murādı riyādır Mahṣūl-i beyt ey Ḥāfız her ne işlerseñ işle Kur'ān-ı şerīfi tezvīr duzağı eyleme ya'nī riyāyā irtikāb eyleme, zīrā riyā küfrdür, murādı Ḫōcanıñ fıska emr degildir belki budur ki her ne ma'ṣīyet ki dünyāda vardır riyā andan beterdir ve lehu eyżan eger ān Türk-i Şīrāzī be-dest āred dil-i mā rā [F 16 a] be-ḫāl-i hinduyeş baḫşem Semerkand ü Buḫārā rā Türk aṣl luġatde Tatar ṣınıfına dirler bunlar ẓālim ve bī-raḥm ü ḫūnī olduklarından şu'arā-yı 'acem maḥbūbları bunlara teşbīh idüp Türk dirler ve ba'żı Şīrāzīlerden mesmū'dur ki Hülāgü 'askerinden çok kimesne Şīrāz'da tavaṭṭun idüp tenāsül eyledi pes anlarıñ evlādına ḥakīkaten Türk-i Şīrāzī dimek ṣaḥīḥdir teşbīh ve isti'āresiz āred aṣlında āvered idi āverīdenden müştakk getürmek dimekdir pes ba'żı mevāżı'da vāvı ḥazf eylediler mużāri'de ve emrde ve nehyde ve ism-i fā'ilde mā rā rā taḫṣīṣ içündür hinduyeş Hindu Hind memleketinde tevālüd eyleyen ādemlerde müsta'meldir ammā Hind'de tavaṭṭun idüp Hindi'l-aṣl olmayana ve sāīr eşyāya meselā demire ve kılıca ve ġayrıya Hindī dirler Hindu dimezler ma'lūm ola ki her kelimeniñ ki āḫ rinde vav yā ya yā elif olsa ḥālet-i iżāfetde bir yā isbāt eylemek kā'idedir buyeş veyā yeş ve pīş gibi şin żamīr-i ġāīb Türke rāci'dir baḫşem fi'l-i mużāri'-i mütekellim vaḥdedir baḫşīdenden bağışlamak ma'nāsına Semerkand ve Buḫārā rā iki şehriñ ismidir ki ādemisi Türkdür pes bunda ol münāsebetle zikr olmuşdur rā edāt-ı mef'ūldür Maḥṣūl-i beyt eger ol Şīrāz şehriniñ maḥbūbı bizim göñlümüzü ele getürürse, ya'ni bize ri'āyet üzre olursa anıñ ḫāl-i Hindusına Semerkand ve Buḫāra'yı bağışlarım Hindu lafẓını Hindi makāmında zikr tecevvüzendir ve ille kıyas hindiyeş idi Be-deh saki mey-i baki ki der cennet

ne-ḫāhī yāft , kenār-ı āb-ı Rüknābād ü Gülgeşt-i Muṣallā rā ne-ḫāhī yāft bulmayısarsıñ dimekdir bu ada żabṭ olmak gerek ki mevāżi' müte'addide gelür āb-ı Rüknābād Rüknābād bir büyük deredir ki Allahuekber adlu bir depeniñ dibinden çıḳar ve Rüknābād didikleri anıñçündür ki Seyyid Rükneddīn ya'ni muṭavaṣṣıt ṣāḥibi eṭrāfına yapılar yapup ba'żı sedler çeküp bir ḫūb seyrāngāh eylemişdir ve ḳā'ide-i'acemdir ki bir kimse bir yeri ma'mūr eylese aña nisbet idüp filān ābād dirler Maḥmūd-ābād ve Ḥüseyin-ābād ve İstanbulda Ca'fer-ābād gibi gāh olur ki bir şey'iñ kemālinden ābādla ta'bīr iderler ḫarāb-ābād gibi ziyāde ḫarāblıḳdan'ibāretdir vaḳıs Gülgeşt-i Muṣallā rā Gülgeşt Rüknābād kenārında muṣallā-yı Şīraza muttaṣıl bir maḳbūl seyrāngāhdır Maḥṣūl-i beyt ey sāḳī bāḳī ḳalan meyi getür ki cennette bulmayısarsın Rüknābād ırmağı kenarını ve Gülgeş-i Muṣallāyı zīrā cennet-i 'ā'lādır dünyāya beñzem.z pes Ḫōcanıñ bu sözi ḥaḳīḳatdır mecāz degil Figān-gīn luliyān şūḫ-ı şīrīnkār-ı şehr-āşūb çünān burdend ṣabr ez dil ki türkān-ı ḫan-ı yağmā rā figān efgāndanmuḫaffefdir ḳā'idedir ki bir kelimeniñ evvelinde hemze-i meftūḥa olsa taḫfīfā ḥazf iderler ism ü fi'l ü maṣdardan İskender ve Sikender ve üftād ve fütād ve istāden ve sitāden ammā muṭṭarid degildir ve figān feryād gibi meded meded diyü çağırmağa dirler luliyān lūlīniñ cem'idir 'acemde bir ṭā'ife-dir ḳara gözlü ve ḳara ḳaşlu siyeh çerde olurlar ve cemī'isi sāzende ve gūyende olurlar birisiyle biz üç yıl [F 16 b] miḳdār-ı iḫtilāṭ eyledik Tokat şehrinden te'ehhül eylemişidi ṣarfı taḫallüṣ ider şā'ir idi lūlū vāv-ı aṣlıyye ile ḳırçı gözlü cem'i lūliyān gelür diyen bilmezimiş şūḫ bunda ısıcaḳ ḳanlı matbū' ma'nāsınadir şīrīnkār şīrīn ṭatlu kār kāf-ı 'acemile edāt-ı fā'ildir ci ma'nāsına sitemkār ve cefākār gibi şehr-āşub vaṣf-ı terkībīdir şehri ḳırış muruş idici ya'nī delürdici şīrīnkār lafẓı daḫi şehr-āşūb lafẓı vaṣf-ı terkībīdir diyen iftirā eyledi türkān ḫān-ı yağmā rā türkān türküñ cem'idir iki ma'nāya taḥammüli vardır birisi mezkūr tatar ṣınıfı ki Şīrāz Şehrinde tavaṭṭun eylemişlerdir birisi de şarḳıñ etrāfı ki ḫulefā-i

ʿabbāsiyye onları istiḫdām iderlerdi nite ki tevārīḫ-i ḫulefā-da meẕkūr ve mesṭūrdur pes bunda türkān gedāyān maʿnāsınadır diyen türki ve gedāyı bilmezimiş zīrā ḫān-ı yağmaya giren aḳviyā ve zor-mendlerdir nite ki sūr-ı hümāyunda müşāhede olmuşdı gedāyānın ḫōd bir bölük bi-dest veyā ṭā'ifedir eline virirlerse yir virmezlerse ṣabr ider ḫān-ı sofragāh olur ki ... ẕikr-i maḥall ve irāde-i ḥāl idüp taʿām murād iderler bundaki gibi yağma karinesiyle pes ḫān-ı yağma bayramlarda ve düğünlerde yağma içün dizilen çanaḳlardır Maḥṣūl-i beyt meded meded ki bu şūḫ ve şīrīnkār yaʿni ısıcaḳ ḳanlu nāẓıra leẕẕet verici şehr ḫalḳını dīvāne idici lūlī maḥbūbları ancılayın eyletdiler sabrı göñlümden ki etrāk yağma içün ḳonulan niʿmeti zīrā hem maḥbūblar ve hem ḫānende ve gūyendelerdir Zi ʿaşḳ-ı nā-temām-ı mā cemāl-i yār müstağnīst , be-āb ü reng ü ḫāl ü ḫaṭṭ çe ḥācet rūy-ı zībā rā Ḫōca cānānıñ cemāl-i bā-kemāline nisbet kendiniñ ʿaşḳını nāḳıṣ iʿtibār ider teʾeddüban zīrā baʿżı ʿuşşāḳ arasında bir guft ū gū vardır ki cānāneniñ ḥüsnüne sebeb bizim muḥabbetimizdir şöyle ki biz andan ḳaṭʿ-ı naẓar eylesek aña aṣla kimse iʿtibār eylemezdi pes Ḫōca buyurur ki bizim cānānemiziñ ḥüsni kāmildir aña nisbet ʿuşşāḳıñ ʿaşḳı nāḳıṣdır ki didikleri gibi kimseniñ muḥabbetine iḥtiyācı yoḳdur be-āb ü reng vav bunda cān-ı men ve cān-ı şumā vavı gibidir żarūret-i vezn çün iḳḥām olmuşdur aṣlında āb-ı rengdir ḫatunlar yüzine süründigi aḳlıḳdır baʿżı nüsḫada be-būy-ı reng düşmüşdür pes meẕkūr tekellüfe iḥtiyāç ḳalmaz zīrā yaraşıḳ dimekdir Maḥṣūl-i beyt bizim nāḳıṣ ve ebter muḥabbetimizden cānānıñ ḥüsn-i ekmeli müstağnīdir, meşşāṭa vażʿ eyledügi ḫāl ü ḫaṭṭ ü āb-ı renge yaraşıḳ güzel yüzüñ iḥtiyācı yoḳdur yaʿni ḥüsnü ḫüdā-dāddır, ʿārıżı esbāb-ı ḥüsne muḥtāç değildir Ḥadiẕ ez muṭrib ü mey-gū vü rāz-ı dehr-i kemter-cū , ki kes ne-keşūd ü ne-küşāyed be-ḥikmet īn muʿammā rā ḥadīẕ bunda söz ma'nāsınadır, muṭrib göñle sürūr ve ḥubūr virendir, sāzende ve gūyende gibi gū emr-i muḫāṭabdır gūyīdenden cū cūyīdenden kim eksik ve kemterdeki ter tafżīl maʿnāsını ifāde eder gāh olur ki kem ü kemter lafẓını külliyā

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

terk makāmında isti'māl iderler meselā kem-gū ve kem-cū hiç söyleme ve hiç isteme ma'nāsına nişanlanacak F 17 a yerdir, ne-keşud ve ne-kuşāyed küşūden ve ve küşāyidenden müştakk evvelki nefy-i māżī ve sānī nefī-i mużāri' kimse açmadı ve açmaz dimekdir, be-hikmet, bā sebebiyet veyā musāhebet içündür, mużāf-ı mahzūfdur, be-'ilm-i hikmet dimekdir zīrā dehrden ya'ni eflāk ü 'anāsırdan bahs anıñ vazīfesidir, Mahsūl-i beyt sözi mutrib ü bādeden söyle ve esrār-ı eflāk ü 'anasırı külliyā terk eyle, zīrā kimse bu mu'ammāyı 'ilm-i hikmetle ne açdı ve ne açısardır ki bunuñ sırrına ancak Allah muttali'dir men ez ān hüsn-i rūz-efzūn ki Yūsuf dāşt dānistem , ki 'aşk ez perde-i 'ismet birūn āred Zelīha rā rūz-efzūn günden güne ziyāde ve terakkide olan eşyāda isti'mal iderler, 'ismet hıfz ü sıyānet ma'nāsında müsta'meldir birūn āred taşra çıkarır, ya'ni ihrāç eyler, Zelīhā zāyıñ fethi ve lāmıñ kesriyle güzel dimekdir, sıfatdır ism-i rā yildir Mahsūl-i beyt men ol günden güne izdiyād ve terakkīde olan hüsnden ki Yūsufuñ varidi, bildim ki 'aşk ü muhabbet Zelīhāyı pāklık ve perhīzkārlık perdesinden çıkarısardır, zīrā cānānıñ hüsni artdıkça 'āşıkıñ karār ü sabrı eksülür pes rüsvāy-ı 'ālem olmak żarūrīdir be-dem güftī vü hursendem 'afākallāh-nikū güftī, cevāb-ı telh mi-zībed leb-i la'l-i şeker-hārā hursend kāni' ve rāżı ma'nāsınadır, 'afākallah allah te'alā senden belāyı def' eylesün dimekdir, telh acı mī-zībed fi'l-i hāl-i zebīdenden müştakkdır, yaraşır dimekdir bunda makam-ı istifhāmda vāki' olmuş şeker-hā vasf-ı terkībidir, şeker çiyneyici dimekdir, hāyīdenden müştakkdır, Mahsūl-i beyt baña yaramaz söz söylediñ ve ben söyledügüñe rāżıyım, eyü söylediñ Allah Te'alā senden cemī'-i beliyyātı def' eylesün, lakin acı cevāb yaraşur mı şeker çiyneyici lā'l gibi kırmızı lebe, bu zikr olan ma'nā-yı istifhām-ı inkārī olduğı takdīrcedür ammā ihbāri olıcak, ma'nā böyle olur ki baña yaramaz didiñ ya'ni sen bedsin didiñ ben de bedsin didügüñe rāżıyım, yāhūd baña bed söz söylediñ ben de bed söz söyledigine rāżıyım, Allah Te'alā senden belāyı

def' eyleye eyü didiñ zīrā cevāb-telḫ yaraşur la'l gibi ḳırmızı lebe ya'ni seniñ bed didügün ġayrınıñ nīk didügünden baña leẕīẕ geldi, zīrā sen şeker-güftārsın acı söz de senden tatlu gelür naṣīḥat-gūş kun cānā ki ez cān dūster dārend , cevānān-ı sa'ādetmend pend-i pīr-i dānā rā gūş kun, kun emr-i muḫāṭabdır, kunīdenden naṣīḥat işit dimekdir, sa'ādetmend mend edāt-ı nisbetdir li ma'nāsına sa'ādetmend sa'ādetli, dānişmend dānişli gibi dānā ṣıfat-ı müşebbehedir, dānidenden bilgin dimekdir cānā elif ḥarf-i nidādır Maḥṣūl-i beyt naṣīḥat işit ey benim canım, zīrā cāndan sevüklirek tutarlar sa'ādetli civānlar pīr-i 'ālemiñ naṣīḥatini ġazel goftī vü dur suftī biyā vü ḫōş be-ḫān Ḥāfıẓ , ki ber naẓm-ı tu efşāned felek 'ıḳd-ı süreyyā rā ġazel beş beytden eksik olmaz, ammā yuḳarısı kimisi ṭokuz ve kimisi on bir ve kimisi on üçden yukarı olmaz didi dur sufti dur deldin bir yerde isti'māl iderler ki ġāyetle maḳbūl [F 17 b] ve maṭbū' söz söyleyene ḫōş be-ḫān, Ḫoca Ḥāfıẓ ġāyetle ḫōş-ḫān imiş anıñçün biyā vü ḫōş be-ḫān didi 'ıḳd 'aynıñ kesri ve ḳafıñ sükūniyle 'avretler boynuna ṭaḳdıḳları boğmağa dirler, s̱üreyyā ülker yıldızın dirler, 'ıḳd-s̱üreyyā iżāfete beyāniyyedir, s̱üreyyāyı şu'arā boğmağa teşbīh iderler, maḥṣūl-i beyt ġazel söylediñ ve durde deldiñ ya'ni ġāyetle eyü söylediñ, gel imdi eyüce oḳı, ya'ni bu ġazeli ṣavta getür, tā ki seniñ naẓmıña felek 'ıḳd-s̱üreyyāyı nis̱ār eyleye ya'ni felek ziyāde ḥaẓẓından 'ıḳd-s̱üreyyāyı cā'ize vire bu ġazeliñ leṭāfetinden veleh eyżān ṣabā be-luṭf be-gū ān ġazāl-ı ra'nā rā, ki ser be-kuh ü beyābān tu dāde-i mā rā ṣabā münādā ḥarf-i nidā-ı maḥẕūfdur, luṭf yumaşaḳlıḳ mülāyemet ma'nāsınadır, ġazāl āhu bere-i rişā ma'nāsına ya'ni geyik buzağızı, şu'arā maḥbūbları ve maḥbūbeleri aña teşbih iderler, luṭf-i naẓarda ve ḥüsn-i iltifātda ra'nā şol güle dirler ki bir cānibi ḳızıl ve bir cānibi sarı ola, ḥāṣılı kelām ol güle ṣıfat olur Āsafi 'aşḳ ü ḫūbī reng reng āmed turā ey bağbān , ḥasb-i ḥāl-i mā vü ra'nāyān gül-i ra'nā besest bi-ruḫet der şafak ü

mihr ne-bīned çe ʿaceb , Āṣafī rā ki serv-i berg-i gül-i raʿnā ra nīst maʿhūd güle raʿnā didikleri Kemāl Pāşa oğlınıñ bu beytinden ziyāde ma'lūmdur beyt ikisinden bir gül-i ra'nā görinürdi göze , lāle-ruḫsār güle cemʿ olsa ruḫ-ı zerdem benim raʿnā böyle yerde nāzenīn maʿnāsınadır ki ḳavli maḳūle rabṭ eylemişdir, ser ma'nā cihetinden mā rā lafẕına muḳayyeddir, dāde lafẕında hemze ḫiṭāb içündür diyen ḫiṭāba ḳābil degil imiş, zīrā evvel bunda hemze yoḳdur, belki ol ʿayn-ı betrā şeklinde yazılan hemzeniñ nişānesidir ki yadan bedel yazılur, s̱āniyen hemze fārisīde ḫitāb içün gelmez, yadır gelen bunda da yine ḫiṭāb içün gelen yadır nihāyeti hāy-ı resmīden soñra yā yazılmaz ol nişāne yazılur, ancak ammā hemzede ya da telaffuẓ olınur Maḥṣūl-i beyt ey ṣabā luṭfla ol ġazāl-ı ra'nāya söyle ki bizim başımızı ṭağa ve ṣaḥrāya sen virmişsen, yaʿni bizi Ferhād ü Mecnūn eylemişsen şuʿarā ṣabāyla mükāleme iderler ki peyk-i şu'arādır zīrā cānān ʿālī-cenābdır anıñ maḳāmına ancaḳ ṣabā vü şimāl vāṣıl olabilür şeker-fürūş ki ʿömreş dirāz bād çerā , tefaḳḳudī ne-kuned ṭūṭi-i şeker ḫā rā şeker-fürūş vaṣf-ı terkibīdir şeker ṣatıcı maʿnāsına ki 'ömreş dirāz bād cümle-i mu'tarıża-i du'āiyyedir ki bediʿde ḥaşv-i melīḥ dirler, çerā aṣlında çe idi cīm-i ʿacemīniñ kesriyle soñra rāy-ı taḫşīsle terkīb idüp çerā didiler cimiñ kesriyle ve fetḥiyle niçün ma'nāsına Maḥṣūl-i beyt şeker-fürūş ki ʿömri uzun ola niçün ṭūṭi-i şeker ḫānıñ ḫālini ve ḫāṭırını yoḳlamaz, şeker-fürūşdan murād cānānidir ve ṭūṭi-i şeker ḫadan kendüdür yaʿni cānān ki aġzından şekerler yaġar, benim gibi ṭūṭī ile yaʿni şāʿir-i faṣīḥ ve belīġle niçün muḳayyed olmaz çu bā ḥabīb nişīni ve bāde peymāyī , be-yād dār[F 18 a] muḥibbān-ı bād-peymā rā bāde peymāyī fiʿl-i mużariʿ-i muḫaṭabdır, bāde ölçesin yaʿni içesin zīrā meclisde peymāne ile taḳsīm olunur, bād-peymā vaṣf-ı terkibīdir yıl avlayıcı bī-fāide yilüp yepürene dirler, türkīde yil ḳovan didikleri gibi, bād-peymā ʿaşḳdan dūr olan muḥibbler diyen tenāḳuż söyledi, bāde-peymā ve bād-peymā vaṣf-ı terkībidir diyen añlanır ki bāde-peymāyī ʿibāretini vaṣf-ı terkībi añlamış ola, eger böyle añladıysa yañlış añlamış Maḥ-

şūl-i beyt çün ki sen cānānla hem-nişin olup bāde-nūş olasın, vaşl-ı cānāndan mehcūr ü mahrūm muhibbleri yādında tut, ya'ni cānān hıdmetinde meclisde onları tezekkür eyle, beşed ki keyfiyyet-i bāde ile hātır-ı şerīfinden meyl ü incizāb peydā olup bunların hālini tefakkud eyleye çü bā habīb nişīni didügi hitāb-ı 'āmdır her kim ki habīble hem-nişīn ola gurūr-ı ... hüsn icāzet meger ne-dād ey gül, ki pürsişī nekunī 'andelīb-i şeydā rā gurūr lugatde gafletdir, aldanmak bundan nāşī olduguçün aldanmaga gurūr dirler, meger bunda keennehu ma'nāsınadır, nite ki Āsafīnin bu beytinde vāki'dir beyt māh rā imşeb besī reved der kemī dīdem meger , hüsn-i rūz-efzūn-i hūbān dāred u rā der şikest pürsiş ism-i maşdardır soruş dimekdir, sormak ma'nāsına diyen bilmedi, şeydā dīvāne 'andelīb bülbül Mahşūl-i beyt güzelligin gurūrı icāzet virmedi mi ey gül ki 'andelīb-i şeydānın hālini tefakkud eylemezsin, ya'ni ey cānān güzelligin māni' mi oldı ki 'uşşāk-ı bīçārelere iltifāt idüp hātırını sormazsın be-hüsn-i hulk tavān kerd sayd-ı ehl-i nazar be-bend ü dām ne-gīrend murg-ı dānā rā ba'zı nüshada be-lutf ü hulk düşmüşdür biz bu nüshayı ihtiyār eyledik, tavān kerd tavān kerden ma'nāsınadır Mahşūl-i beyt mahbūb-ı magrūra pend idüp buyurur, ey cānān-ı ehl-i nazar 'āşıklar hüsn-i hulkla sayd olınurlar, ya'ni 'abd-ı memlūk olurlar, mısrā'-ı sānī makām-ı ta'līldedir ya'ni bunlar murg-ı zīrekdir ki ağla ve duzağla tutulmaz, pes bunlarla müdārā ve bunlara hüsn-i iltifāt zarūrīdir ne-dānem ez çe sebeb reng-i āşināyi nist , sehī-kaddān siyeh-çeşm-i māh-sīmā rā reng bunda nasīb ü nişān ma'nāsınadır ba'zı nüshada reng yerine būy düşmüşdür sehī-kaddān sıfatdır mavsufı mahzuf kabīlindendir asl-ı kelām dilberān-ı sehī-kaddān idi sehī-kaddān elif ve nūnla cem' olmuşdur zevī'l-ukūlden olduguçün togrı kāmetlüler dimekdir, mısrā'-ı sānīde terākīb biri birine muzāf olmuşdur, Mahşūl-i beyt bilmezem ne sebebden ay yüzlü kara gözlü togru kāmetlü mahbūbların bizimle āşinalık nişānı yokdur cānānenin istignāsından şikayetdir, kāne hocaya iltifātı yogmuş ve cem'-i siga īrād eylemek ta'zimendir Coz in kadr ne-tavān guft der

cemāl-i tu'ayb ki vaż'-ı mihr-i vefā nīst rūy-i zībā rā coz ġayr ma'nāsına ne-tavān guft guften taḳdīrindedir vaż' bunda ḳanundur mihr bunda muḥabbetdir zībā rā [F 18 b] aṣlında zībāyet rā idi żarūret-i vezniçün ya ve tāy-ı ḫiṭāb ḥazf olunmuşdur Maḥṣūl-i beyt bu miḳdārdan ġayrısınıñ ḥüsn ü cemāliñde 'ayb dimek olmaz ki seniñ rūy-i zībāñıñ muḥabbet ve vefā ḳanunı yoḳdur ya'ni sende cemī'ān esbāb-ı ḥüsn ü cemāl ber-kemāldir illā budur ki vāfī degilsin cāfīsin Be-şükr-i ṣoḥbet-i aṣḥāb ü āşināyī baḫt be-yād dār ġarībān-ı deşt ü ṣaḥrā rā bu beyt Ḥāfıẓ divanlarında nedretle bulınur ġālib budur ki anlarıñ degildir pes tetmīm-i fāide içün yazıldı aṣḥāb ṣāḥibiñ cem'idir yārān ma'nāsına baḫt bunda ṭāli' ü devlet ma'nāsınadır deşt ü ṣaḥrā 'aṭf-ı tefsīrīdir Maḥṣūl-i beyt yārānla muṣāḥebet eyledügüñ şükrānesiçün ve ṭāli'iñ devletiñ seniñle āşinālıḳ eyledügi şükrānesiçün deşt ü ṣaḥrānıñ bī-kes ġarīblerini yādıñda tut ya'nī bīçāre 'āşıḳları gāh gāh ḫāṭırıña getürüp tefaḳḳud eyle Ber āsümān çe 'aceb ger zi gofte-i Ḥāfıẓ semā'-ı zühre be-raḳs āvered Mesīḥā rā ba'żı nüsḫada der düşmüşdür gofte sözüñ söylenmişine dirler semā' ıṣṭılāḥda cemī' eşyānıñ eṣvātında ve sazlarıñ āvāzlarında müsta'mel lafẓdır beyt ne muṭrib ki āvāz-ı semm-i sütūr semā'est eger 'aşḳ dārī vü şūr beyt ne-bīned kesī der semā'at ḫoşī meger vaḳt-i reften ki dem der keşī beyt be-bīn ki raḳṣ-kunan mīreved be-nāle-i çeng kesī ki ruḫṣa nefer müdi istimā'-ı semā' pes Ḥāfıẓıñ sözünde ol ḳadar sūz ve ḥālet vardır ki eger anıñ sözünden zühre semā'a gele ve Ḥażret-i 'Īsā anın semā'ından raḳṣa gele 'aceb degildir diyen meẕkūr beytleriñ ve bunlar gibileriñ ma'nāsına hergiz vāṣıl olmamış ve olmayısardır imdi Maḥṣūl-i beyt āsümān üzre 'aceb midir eger Ḥāfıẓıñ dil-āviz kelimātını zühreniñ ırlaması Ḥażret-i 'Īsāyı raḳṣa getürürse zīrā zühre sāzendeler yıldızıdır ve sāzendeligi aña iṡbāt idegelmişlerdir beyt çü zühre vaḳt-i ṣabūḥ ez ufḳ be-sāzed çeng zamāne tīz kuned nāle-i merā āheng ve lehu eyżan Dūş ez mescid su-yi meyḫāne āmed pīr-i mā çīst yārān-ı ṭarīḳat ba'd ez īn tedbīr-i mā duş dün gice ve mescidden murād Mekkedir ve duşden zamān-ı sābıḳdır ḥaḳīḳati murād degildir zīrā bu ġazeliñ üç beyti

Şeyḫ Ṣanʿān yaʿni ʿAbdülrezzāḳ Yemeni ḳıṣṣasına telmīḥdir ki anıñ ḳıṣṣasında türkīce bir kitāp söylenmişdir ve fārisīde Şeyḫ ʿAṭṭar Ḥaẓretleri Manṭıḳu't-ṭayrda bunuñ aḥvālin beyānçün bir mufaṣṣal hikāyet getürmişdir ki ol kitābıñ andan muṭavvel hikāyesi yoḳdur ki evveli budur, Şeyḫ Sanʿān būd pīr-i muḥterem bā mürīd çār ṣad ender harem Ḫāceniñ bu ġazelinden ġayrı niçe ġazelde daḫı bu ḳıṣṣaya telmīḥātı gelür, inşā'allahü teala pes bunda redīf vāḳiʿ olan mā lafẓları meẓkūr Şeyḫiñ mürīdleri cānibindendir, Maḥṣūl-i beyt mürīdler aġzından dün gice bizim pirimiz mekkeden ḳayṣeri şehrine geldi kāfir elinde iken, meyḫāneden de murād budur, ey ṭarīḳat yoldaşları, şimden gerü tedbirimiz nedir, bu ḳıṣṣanıñ tafẓiline F 19 a muṭṭaliʿ olmak isteyen Manṭıḳu't-ṭayrıñ ol ḥikāyesini bulup görsün, baʿżılar bu telmīḥe muṭṭaliʿ olmadıġından bunda ʿacāibāt yazmışdır ki ḳābil-i ta'bīr degildir Mā mürīdān rūy sūy-i Kaʿbe çün ārīm çün , rūy sūy-i ḫāne-i ḫammār dāred pīr-i mā meẓkūr şeyḫiñ müridleri müşāvere eylediler ki pirimiz kız sevdi ve bāde içdi ve envā'-i menhiyyete irtikāb eyledi belki Şeyḫ ʿAṭṭar didügi gibi kāfir oldı pes şimden geri bizim ḥālimiz nice olur, didiler, ba'żılar didiler gene Mekkeye gidelim ve ba'żılar didiler ki biz mürīdler Kaʿbeye nice teveccüh idelim ve Kaʿbeye nice yüz getürelim, çün ki bizim pīrimiz ḫammār cānibine teveccüh idüp fısḳ ü fücūra irtikāb eyledi pes bunda bir ḥikmet vardır, ṣabr eylemek gerek, görelim Allahu teala neyler der ḫarābāt-ı muġān manīz hem menzil şevīm , kīn çünīn reftest der rūz-i ezel taḳdīr-i mā ḫarābāt meyḫāne muġān meyḫāneciler yā mutlaḳa ḳāfirler Maḥṣūl-i beyt harābāt-ı muġānda biz de pīrle hem menzil olalım zīrā rūz-ı ezelde ḳażā vü ḳaderimiz böyle vāḳiʿ olmuşdur, bu üç beyt meẓkūr ḳıṣṣaya telmiḥdir 'aḳl eger dāned ki dil der-bend-i zülfeş çün hoşest , ʿaḳilān dīvāne kerdend ez pey-i zincir-i mā yaʿni eger ʿaklıñ ma'lūmı olaydı ki göñül zülf-i cānānede nice ẕevk u ṣafadadır, 'uḳala cemī'ān dīvāne olurlardı yaʿni dīvānelige ṣūret ururlardı göñül muḳayyed olan zincire girmekçün murġ-ı dil rā ṣayd-ı cemʿiyyet be-dām üftāde būd , zülf-i begşadi zi dest-i mā be-şud nahcīr-i mā murġ-ı dil ü ṣayd-ı

cem'iyyet izāfetleri beyāniyyedir, Maḥṣūl-i beyt gönül murġunuñ cem'iyyet-i ḥāl ü ḫāṭır-ı şikārī duzaġına düşmüşdi ya'ni cem'iyyeti ḥāle mālik idi sen zülfini açdıñ elimizden cem'iyyet-i ḥāl-i şikārī gitdi ḥāṣılı mādām ki zülf müca'ad gireh gireh idi dilimiziñ ḳarārı ve ḳarargāhı ḫoş idi sen ki zülfünü açdıñ ve perīşān eylediñ ḳarār ve ḳarāgāhı ṭaġıldı rūy-ı ḫūbet āyetī ez luṭf ber ma keşf kerd , zān sebeb coz luṭf ü ḫūbī nist der tefsīr-i mā Maḥṣūl-i beyt seniñ rūy-ı ḫūbıñ bize lutfdan ve letāfetden bir āyet ya'ni bir 'alāmet feṭḥ ü keşf eyledi ol sebebden bizim tefsirimizde luṭf u ḫūblukdan ġayrı nesne yoḳdur, ḥāṣılı senden gördügümüz luṭf iḥsandır ol cihetden bizim her sözümüz luṭf u ḥüsndür bā dil-i sengīnet āyā hiç der-gīred şebī , āh-ı āteş-bār ü sūz-ı sīne-i şebgīr-i mā sengīn'de yā nisbet ve nūn te'kīd içündür, āyā 'acabā ma'nāsınadır istifhām-ı taaccübidür der-gīred der te'kīd içündür gīred te'sīr ider āteş-bār vaṣf-ı terkibīdir, ateş yaġdırıcı ma'nāsına izāfet-i beyāniyyedir şebgīr gicede vāḳi' olan aḥvāle dirler meṣelā āh-ı şebgīr ve nāle-i şebgīr ve rāh-ı şebgīr gibi gicede vāḳi' olduġı taḳdirce Āṣafī, der reh-i zülfet zi ten cān-ı esīrān şud cüdā , tāb-ı şebgīr-i girānbārān reh-i peymānedāşt gicede olan āh ü nāle vü rāh ya'ni sefer vaṣf-ı terkibīdir, gice tutucı ma'nāsına gice ile F 19 b işlendigiçün güyā ki giceyi tutar, nite ki āh ü nālesi cihānı tutdı dirler, ya'ni cihānı kapladı, iḥāṭa ma'nāsına, pes şebgīr gice uyumayan kimse dimek yanlışdır, ma'lūm ola ki bunda şebgīr āh-ı āteş-bāre ve sūz-ı sīneye ḳayddır ba'zı şurrāḥ sūz-ı nāle-i şebgīr yazup, izāfetle ma'nāsını şebgīrde olan nālemiziñ sūzı did, hem lafẓda ḫaṭā eyledi ve hem ma'nāda bizim odlu āhımız ve gice uyumayan sīnemiziñ ḥarāreti diyen de ḫaṭā eyledi, Maḥṣūl-i beyt 'acabā seniñ ṭaş gibi göñlüñe hiç bir gice te'sīr eylemeye mi, bizim bütün gice ateş yaġdırıcı āhımız ve sīnemiziñ bütün gice yanġını bād ber zülf-i tu āmed şud cihān ber men siyāh nist ez sevdāy-ı zülfet biş ez in tevfīr-i mā sevdā bunda muḥabbet ve arzu ma'nāsınadır biş bāy-ı 'arabiyle artık ziyāde ma'nāsınadır tevfīr bunda fā'ide ma'nāsına taẓmin olmuşdur, aṣlında tetmīm ve tekmīl ma'nāsınadır, Maḥṣūl-i beyt bād seniñ zülfüñ üzre geldi ve perīşān eyleyüp cihānı benim üzerime siyāh eyledi, ya'ni bād bīgāne

iken zülfüñe el urup perīşān eyledügüçün cihān başımıza zulumāt oldı, imdi seniñ zülfüñ sevdāsından bizim bundan ġayrı fāʾidemiz yokdur ki ʿālem başımıza tārīk oldı tīr-i āh-ı mā zi gerdūn begzered Ḥāfız ḫamūş , raḥm kun ber cān-ı ḫōd perhīz kun ez tīr-i mā ḫāmūş ve ḫāmūş ve ḫāmūş ve ḫāmūş bir maʿnāya biri birinden muḫaffefdir, Maḥṣūl-i beyt, tecrīd ṭarīkıyle buyurur, ey Ḥāfız bizim āhımızıñ okı ya āhımız okı felekden geçer bizi feryād ü fiġānla rencīde eyleme, epsem ol kendü cānıña raḥm idüp tīrimizden perhīz eyle, yoḫsa seni fenāya virir ve cāʾizdir ki ḫāmūş didügünden murādı bu ola ki bizi pend ü nuṣḥü levmile rencīde ḫāṭır eyleme, epsem ol yoḫsa sen bilürsün Ḫōca Ḥāfız ẓāhiren kendüye maʿnā cānāna ḫiṭāb ider diyen beytiñ fehvāsına vāṣıl olmuşdur Velehü eyżān be mülāzımān-ı sulṭān ki resāned īn du'ā rā, ki be şükr-i pādişāhī zi naẓar merān gedā rā sulṭāndan murād cānāndır mülāzımāndan maksūd muṣāḥibleridir ve du'ādan müddeʿā ve maṭlūbdur ki mıṣrāʿ-ı s̱ānīniñ mazmūnudur Maḥṣūl-i beyt cānānıñ muṣāḥiblerine bu müddeʿā ve mütemennāyı kim īṣāl ider ki pādişāhlık yaʿni güzellik şükrānesiçün ben ʿāşık-ı miskini naẓardan sürme diyü zi rakīb-i dīv-sīret be Ḫüdāy-i ḫōd penāhem , meger ān şihāb-ı s̱ākıb mededī kuned ḫüdā rā dīv luġat-ı ʿacemde şeytana dirler, sīret ḫulḳa ve ḫūya dirler penāhem fiʿl-i mużāri'-i mütekellim-i vahde sıġınırım dimekdir, meger temennī içündür, leyte maʿnāsına ola ki dimekdir şihāb şiniñ kesriyle felek cānibinde kürre-i nārda yalıñlanan ateş pāresidir ki bilmeyen kimse aña yıldız düşdi, dirler, s̱āḳıb yalıñlacı maʿnāsınadır şihāb-i s̱āḳıb yalıñlanıcı ve yakıcı şihāb dimekdir ḫüdā rā rā taḫṣīṣ içündür , Maḥṣūl-i beyt , dīv ḫūylı rakībden kendü efendime sıġınırım yaʿni cānānıma, ola ki ol şihāb-ı s̱āḳıb cānān bir meded eyleye, Allah F 20 a içün, rakībi yakup yandurup fenāya vire, bir nüsḫada ḫüdā rā yerine süḫā rā düşmüş süḫā bir ḫurde yıldızdır büyük yediger yıldızının yanındaki ḫalk ḥiddet-i başarı anıñla imtiḥān ider eger bu nüsḫa ṣaḥīḥ ise süḫādan ʿāşık kendü murād olur, maʿnā böyle olur ki ola ki

cānān ben żaʿīf-i kem mikdāra meded eyleye Hudāy Efendi maʿnāsına kudemā şiʿrinde çokdur Enverī beyt hāce-i küll-i cihān ān ki hudāyeş gerdest, cāvidān ber heme ahrār-ı cihān bār hudāy ʿālem-i mecd ki ber bār hudāyān melikest mecd-i deyn ān be sezā ber melikān bār hudāy bār ulu maʿnāsına, bār hudāy ulu efendi dimekdir dil-i ʿālemī be-sūzi çü ʿizār ber fürūzī, tu ez īn çe sūd dārī ki ne-mī kunī müdārā ʿālemide yā vahdet ifāde ider yā nisbet ve ʿālem böyle yerlerde cemāʿat ve bölük ve halk maʿnāsında müstaʿmeldir, ʿizār luġatde şakalbiten yere dirler, ammā şuʿarā ekser yañakda isti'māl iderler, ber-fürūzī bu ki karīnedir zīrā yalıñlanmak ve kızarmak ġalib ruhda olur müdārā mufāʿile bābından maşdardır, ʿacem tanıñ hazfiyle istiʿmāl ider Mahsūl-i beyt , bir alay 'āşıkıñ yüregini yakarsın çün ki ʿizārıñ yalıñlandırasın yaʿni kızardasın, seniñ bundan ne fāideñ var ki müdārā eylemezsin, hāşılı kendüñi güzellendirip bir bölük ʿāşıkı yakmakdan saña ne fāide olur bunlarla müdārā idüp her birisin bir hıdmete koşmayınca çe kıyāmetest cānā ki be-ʿāşıkān nümūdī , ruh-ı hemçu māh-ı tābān kad-i serv-i dil-rübā rā tābān şıfat-ı müşebbehedir, tabīdenden yıldıraġan maʿnāsına dil-rübā vaşf-ı terkibīdir, göñül kapıcı maʿnāsına rā da fetha da żamme de cā'izdir, Mahşūl-i beyt, ey cānān ne kıyāmetdir ki ʿāşıklara gösterdiñ, ya'ni māh-ı tābān gibi ruhı, serv gibi göñül kapıcı kadi.. heme şeb der īn ümīdem ki nesīm-i şubh-gāhī be-peyām-ı āşināyān be-nüvāzed āşinā rā şubh-gāhīde yā nisbet içündür, şabāh vakte mensūb dimekdir, peyām haber be-nuvāzed fi'l-i istikbāl nevāzīdenden okşaya dimekdür, Mahşūl-i beyt, bütün gice bu ümiddeyim ki şabāh vaktiniñ hoş kokulu yeli āşinālar haberiyle āşināyı okşaya yaʿni vuşlat haberin getürüp ʿuşşākı mesrūr eyleye, āşināyāndan murād cānāndır, ta'zīmen cemʿ eylemişdir ve āşinādan murād kendidir müje-i siyāhet er kerd be-hūn-ı mā işāret , zi firīb-i ū beyendīş u ġalat me-kun nigārā yaʿni seniñ siyāh kirpigiñ eger bizim kanımıza işāret eylediyse anıñ aldamasından fikr eyle ve ġalat eyleme ey nigār, Mahşūl-i maʿnā siyāh kirpigiñ bizim kanımız dökmege eger saña mekr ü hīle idüp firīb virdise, mekrine aldanma ve firībinden

ġafil olma ki bizi öldürürseñ peşīmān olursun, zīrā bizim gibi ʿaşık ruhı eliñe girmez zi firīb-i çeşm-i cādū dil-i derdmend ḫūn şud , naẓarī kun ey ʿazizem ki çe gūne geşt mārā firīb ismdir aldama ma'nāsına, aldamak degil, derdmend, derd aġrı vecaʿ maʿnāsına, mend nisbet içündür li maʿnāsına, naẓarī, ya vaḥdet, ya tenkīr ifāde eyler, Maḥṣūl-i beyt seniñ cādū gözüñ aldamasından derdli yürek ḳan oldı ey cān-ı [F 20 b] ʿazizem naẓar eyle ki bizi nice depeledi imdi vuṣlatıñ şerbetiyle bizi başdan iḥya eyle be-ḫodā ki cürʿai deh tu beʿāşıḳ-ı seḥer-ḫiz , ki du'ā-i ṣubḥ-gāhī eṣerī kuned şumā rā Maḥṣūl-i beyt ḫüdā içün ki ʿāşıḳ-ı seḥer-ḫīze vaṣlıñ yā ḥüsnüñ bādesinden bir cürʿa vir, tā ki ṣabāḥ vaḳtinde eyledügi duʿānıñ size eṣeri ola, zīrā duʿālar ḳabulluġına seḥer vaḳtinden eşref vaḳt olmaz dil-i derd-mend-i Ḥāfıẓ ki zi hicretest pür ḫūn , çe şeved eger zamānī be-resed bevaṣl-i yārā derdmend muẑāfdır, Ḥāfıẓ ki rabṭ-ı ṣıfat eylemişdir zamānī yā vaḥdet içündür, nigārā ve yārā lafẓlarında elif ḥarf-i nidādır ve ḳāfiyeleri maʿmūldür, sābıḳā ẕikr olunan gibi tecziye ve terkīble ḥāṣıldır, Maḥṣūl-i beyt Ḥāfıẓın derdli yüregi ki seniñ firāḳıñdan toptolu ḳandır ne olur ey yār eger bir zaman derdmend-i dil vaṣlıña irüşüb taze ḥayāt ve ḫūndan necāt bulursa be-resediñ fāʿili dildir, Ḥāfıẓ degildir, baʿẑılar ẓann eyledügi gibi, velehu eyẑān ṣalāḥ-i kār kucā vü men-i ḫarāb kucā , bebīn tefāvüt-i reh kez kucāest tā be-kucā ṣalāḥ yarar, kār iş ṣalāḥ-kār yarar iş, maʿnā-yı lāzımī ʿamel-i ṣālihdir, ḫarāb geçkin, serḫōş, mest maʿnāsına , bu maṭla'ın mıṣraʿ-ı ṡānisiniñ ḳāfiyesi ʿuyūb-i ġayr-i mülaḳḳabedendir, oḳundukda ba sākin oḳunur ammā kitābetde kucāye imlā olmak lāzımdır, Maḥṣūl-i beyt yarar iş ḳanda ve men mest, oñar ḳanda, yaʿni hīç münāsebet yoḳdur, mıṣrāʿ-ı ṡānī bunı beyan idüp dir ki gör imdi yolıñ tefāvütini nereden nereye dekdir, yaʿni ṭarīk-i ʿaşḳla ṭarīḳ-i zühd beyninde tenāfi var dimekdir çe nisbetest be-rindi ṣalāḥ u taḳvā rā , semā-i va'ẓẓ kucā naġme-i rübāb kucā beyt-i evveliñ mażmūnın te'yīd idüp dir ki ne nisbeti vardır, bāde-nūşluḳla ṣalāḥ ü

takvānıñ va'z istimā' eylemek ḳanda, kemānçe diñlemek ḳanda ez-żıddānu lā-yectemiān kabīlindendir, sābıḳa żikr olunmuşdı ki 'acem yā şeklinde yazılan elifiñ māḳablini meksūr iderler elif yaya dönsün içün Mūsī ve 'Īsī ve taḳvī gibi dilem zi ṣavma'a begrift ū ḫırḳa-i sālūs , kucāest deyr-i muġān ü şa-rāb-i nāb kucā ṣavma'a aṣlında naṣārā müte'abbedīdir, ya'ni 'ibādet-ḫānesi, soñra mutlaḳ 'ibādet-ḫāneye ıṭlāḳ eylediler begrift ditsindi ya'ni igrendi ma'nāsına beyt zi dünyā mī-re-ved Hüsrev be-zīr-i leb hemī-gūyed dilem be-girift der ġurbet temennā-yı vaṭan dārem sālūs ıṣṭılāḥda riyāya dirler ammā ḳı-yās mürāī ma'nāsına olmaḳ idi ya'ni ism-i fā'il cāsūs ve nāṭūr gibi ḫırḳa-i sālūs riyā ḫırḳası dimekdir deyr kenīse ki 'acem kelīsiyā dir Ḫayyām ger gül nebūd naṣīb-i mā ḫār besest ver nūr be-mā ne-mī resed nār besest ger ḫırḳa vü ḫānḳāh ü şeyḫī nebūd nāḳūs u kilīsā vü zunnār besest nāb ḫāliṣ ve ṣāfī ma'-nāsınadır Maḥṣūl-i beyt göñlüm ṣavma'adan ve riyā ḫırḳasın-dan igrendi ḳandadır deyr-i muġān ya'ni meyḫāne ve ṣāfī şarāb ḳanda ḥāṣılı zerḳ ü riyādan uṣandım ṭarīḳ-i 'aşḳ ve rindīye sü-lūk eylemek isterim Be-şud ki yād-ı ḫoşeş bād-ı rūzgār-ı vi-ṣāl ḫod ān kirişme kucā reft ü ān 'itāb kucā be-şud gitdi [F21a] reft ma'nāsına yād żikrdir añmaḳ ma'nāsına ḫoşeş de şīn żamīr ıżmār ḳable'ż-żikr ṭarīḳıyla rūzgār-ı viṣāle rāci'dir ma'nā ci-hetinde ya da muḳayyeddir yādeş ḫoş bād taḳdirindedir kirişme aṣlında gözden ve ḳaşdan ṣādır olan ḥarekāt-ı mevzūna dirler ba'dehu mutlaḳ nāz ü şīve ma'nāsında isti'māl eylediler 'itāb azarlamaġa dirler 'atbe de dirler Maḥṣūl-i beyt rūzgār-ı viṣāl gitdi yādı ḫoş olsun ya'ni żikri ḫayr olsun ol rūzgārda cānānā-nıñ mevzūn ḥarekātı ve maḳbūl ü maṭbū' şīveleri nereye gitdi ve ol maḥbūbāne 'itāb ü ḫiṭābı ḳanda vardı rūzgār-ı viṣālde cānānla olan aḥvāli teẕekkür idüp teġābün çeker ehl-i Farsıñ birisiniñ ki kendüye ḥüsn-i ẓannı ġālibdir bir gün yanına vardım gördüm bu beyti yazmış ve yād-ı ḫoşeş de dālıñ altına kesre ḳomuş ken-dünüñ mu'tādı üzre ve ma'nāyı da yādı ḫoş olsun dimiş du'ā-gūy didim ki bu terkībde ma'nāda fāsiddir belki yādıñ dalı sākin o-lup şīn-i żamir yād lafẓına muḳayyed olmaḳ gerekdir zīrā ma'nā

yādı ḫoş olsun yaʿnī ẕikri ḫayr olsun dimekdir ḫarīf ziyāde tehevvüründen ve cehlinden mübādere eyleyüp el'eyāẕü billah küfri ḳabūl eyledim bunı ḳabūl eylemezem didi çünki bu ḳıṣṣa aña bir nāsdan birisiniñ evinde idi ki bu şaḫṣa ziyāde ḥüsn-i ʿitikādı var idi ve aʿyān-ı ḫalḳdan da baʿżı kimseler var idi küfrini yüzine urmadım ammā ḫaṭā eylediñ didim ve bu taḥḳīḳden ile yevminā hazā nādimim ki küfrine sebeb oldum diyü ġarābet bundadır ki bu ḫarīf eyledigim taḥḳīḳde te'emmül idüp cigerine kār eylemiş irtesi duʿā-gūya ḥīn-i mülāḳatda didi ki siziñ didigünüz ṣaḥīḥdir ammā benim didigim de ṣaḥīḥdir ben de īhām ṭarīḳıyla aytdım ki siziñ didügünüz hergiz ṣaḥīḥ olmaḳ iḥtimāli yoḳdur murādım küfri ḳabūl eyledim didügi idi ammā murādımı tafaṭṭun idemedi ve muṣırr oldı müdde'āsı üzerine Zirūy-i dōst dil-i düşmenān çe der-yābed çerāġ-ı mürde kucā şemʿ-i āfitāb kucā der-yābed der-yābīdenden müştaḳḳdır añlamak maʿnāsına maʿlūm ola ki yāften ve yābīden bulmaḳdır mutlaḳā evveline der-lafẓı dāḫil olsa añlamak maʿnāsına gelür efʿāl-i ḳulūb gibi çerāġ şemʿin fetīlesinde yanan āteş-pāresidir ʿarabīde sirāc dirler mürde ateş cinsinde isti'māl olsa söyünmüş maʿnāsınadır şemʿ luġat-i ʿarabīde mimiñ kesriyle bal mumuna dirler ammā ʿacem mimiñ sükūniyle isti'māl ider Maḥṣūl-i beyt dostuñ yüzünden düşmenleriñ göñli ne añlar yaʿni andan nūr u ṣafā kesb eylemez mıṣrāʿ-ı s̱ānīyi irsāl-i mes̱el idüp buyurır mumuñ söyünmüş ateşi ḳanda güneşiñ şemʿi ḳanda yaʿnī söyünmüş mum güneşden nūr u ziyā kesb eylemedügi gibi düşmenleriñ efserde göñli rūy-ı cānāndan nūr u żiyā kesb eylemez Çü kuḥl bīneş-i mā ḫāk-i āsitān-ı şumā est kucā revīm be-fermā ez īn cenāb kucā kuḥl sürmeye dirler bīneş ism-i maṣdardır bīnīdenden görüş dimekdir baṣar maʿnāsına āsitān ve āsitāne eşikdir cenāb luġat-i ʿarabda eviñ ḥayātı ḥavlısı fenāü'l-beyt maʿnāsınadır mektūblarda [F 21 b] cenāb ʿizzet-me'āb bu maʿnāyadır Maḥṣūl-i beyt çünki bizim baṣarımızıñ sürmesi siziñ eşigiñiz ṭopraġıdır buyuruñ ḳanda gidelim bu eviñ öñünden ḳanda yaʿnī gözümüz açdıḳ ve bu āsitān gördük ölünce bunı bekleriz bundan ġayrı yere varmazız Me-bīn be-sīb-i zenaḫdān ki çāh der rāh est kucā hemī revī ey dil bedīn şitāb kucā me-bīn mimiñ fetḥile nehy-i muḫāṭabdır bīnīdenden görme ve baḳma dimekdir sīb elma zenaḫdān eñek-

dir, zenah gibi şu'arā eñeki elmaya ve ayvaya teşbīh eylemişlerdir, sīb-i zenahdān-ı turā bih zibih , yāft dilem mütte'al lah bih dāne-i hāl ez zaganet çün nemūd dāne çu hergiz ne-nümāyed zibih, çāh bunda çukurdur, gū ma'nāsına, kuyı ma'nāsına degil, nite ki ba'zılar zann eylediler şitāb ivekdir şitābīdenden müştakk ismidir masdar degildir, ba'zılar zann eyledügi gibi, Mahsūl-i beyt cānānenin sib-i zenahdānına iltifāt eyleme ki rāhında çukur vardır, ey göñül bu iveyle kanda gidersin ya'ni katı segirtme , tedārik üzre git, çukura düşmeyesin ki mahbūs-ı ebed kalursın, zīrā göñüller habshānesidir, nite ki zülf zincirleridir, anda düşen dahı çıkmaz, pes giriftār olmamak isterseñ ol cāniblere iltifāt eyleme karār ü sabr zi Hāfız tama'i-me-dār ey dōst , karār çist sabūrī kudām ü hāb kucā tama'-ı me-dār, tama' dutma, ya'ni eyleme dimekdir, karār çist, karār nedir, istifhām-ı inkārīdir, sabūrī, sabūr fa'ūl be-ma'nā fā'ildir yā masdariyyedir, vahdet içün diyen bu husūsda teferrüd eylemişdir, zīrā kendüden gayrı kimsene denmez, kudām kankı kudām da kucā da istifhām-ı inkārīdir, Mahsūl-i beyt, ey cānān Hāfızdan karār ü sabr u hāb tama' eyleme, karār nedir, sābirlik kankıdır, uyku kandadır, ya'ni 'āşıkda bunlar bulunmaz, nā-yābdır velehu eyzen mā be-reftīm tu dānī vü dil-i gam-hār-ı mā, baht-ı bed tā be-kucā mī-bered ābsühūr-ı mā gam-hōr ve gam-hār gam yiyici ma'nāsına, vasf-ı terkibīdir, hāriden ve hūrīden müştakk ābsühūr ve ābhūr suvār ma'nāsınadır, ya'ni sulanacak yer ammā böyle yerde nasīb ma'nāsınadır Mahsūl-i beyt biz gitdik, sen bilürsün, bizim gam yiyici göñlümüzle ya'ni işidesin işide göñül iki göz neyler seküz iliñ biz geçdik andan Allahaısmarladık yaramaz tāli'imiz nereye dek eylete, süvarımız ya'ni nasībimiz ya'ni senden müfārekat baht-ı beddendir, görelim tāli'-i nā-sāzkār ve nā-muvāfıkımız nasībimiz kandaya dek eyledir, Hāce Hazretleri şehr-i Yezd'e irtihāl buyurdugunda cānānına irsāl buyurdugı gazeldir, dāniniñ mef'ūlu mısrā'-ı sānīdir, diyen nādānlık idüp beyti bozmuş, evi harāb olsun zi nisār-ı müje çün

zülf-i tu der zer girīm , ḳademī kez tu selāmī be-resan ber-mā nisār ṣaçıdır dügünlerde ve ġayrıda ṣaçdıḳları aḳça ve altundur, girīm fi'l-i mużāri'-i mütekellim-i ma' ġayradır gīrīdenden müştaḳḳdır, zer-giriften ḳaplamaḳda isti'māl iderler, bastırmaḳda degil ba'żılar ẓann eyledügi gibi, ḳademī ḳadem aṣl-ı lugātde ayaġıñ tabanıdır ammā 'acem ayaḳda isti'māl ider, yā vaḥdet içündür, selāmī de yā tenkīr içün olmaḳ evlādır Maḥṣūl-i beyt, nisār-i müjeden ya'ni göz ṣaçısından seniñ zülfüñ gibi altunla ḳaplayan bir ayaġı ki senden bize selām irişdire ,[F 22 a]'ādetdir ki eṭfāliñ zülfünü altın teller ile yanmış teller ile ururlar, nihāyeti devletlü olan, teli çok ider, şöyle ki saç tel içinde mestūr olur, imdi bunda sarı altun olmaḳ lāzım degildir zīrā aḳçaya da zer dirler bī zer netevānī ki niki ber-kes zūr , ver zer dārī bezūr muḥtāc ne'i zer ne-dārī ne-tevān reft bezūr ez deryā , zūr deh murde çe bāşed zer yekmurde biyār ammā altun murād olsa zer-ṭalā dirler(boşluk)vücūd-ı merdüm-i dānā misāl-i zerr-i ṭalast ki her kucā ki reved ḳadr ü ḳıymeteş dāned büzürg zāde-i nādān be-şehr vāmāned , ki der diyār-ı ġaribeş be-hīc ne-sitanend zer-ṭalā yaldız altundur, zāde teşdīd żarūret-i vezniçündür, ammā şehr vā şiniñ ve rānıñ ve vāvıñ fetḥalarıyla gönden aḳçadır, mekr-i sābıḳ-ı eyyāmda bir pādişāh gelmiş, aymışki gönden aḳça kesdirüp üzerine sikke-i şāhiyi urup kendi memālikinde yürüdürmüş, anıñçün Ḥażret-i Şeyḫ ki der diyār-ı ġarībeş be-hīc ne-sitānend buyurmuşdur, pes bunda zerden altun ma'nāsını alup nisār-ı müjeden murād sürūrundan ziyāde ḳan aġlayım dimekdir, diyen kimse gülistānıñ bu beyitleriniñ ma'nālarına vāṣıl olmamışdır, sürūrdan aġlamaḳ müsellemdir ammā ḳan aġlamagı miḥnet ü muṣibetde isti'māl iderler, sürūrda degil be-du'ā āmede em hem be-du'ā dest ber-ār ber harf-i , ki vefā bā ta ḳarīn bād u ḫüdā yāver-i mā evvelki bedu'āda bā sebebiyyet ya ṣıla ya taḫṣiṣ ve sānīde ṣıla ma'nāsını ifāde eyler, bar-ār ber ḥarf-i istilā ārām muḫāṭab getür dimekdir, bi-ḥasebi luġat yuḳaru getir dimekdir ammā isti'mālde ḳaldır dimekdir, Maḥṣūl-i beyt, du'ā

sebebiyle veyā du'āya gelmişem, sen de du'āya el ḳaldır, ol du'ā budur ki vefā saña ḳarīn ve yoldaş ola, Allah da bize yardımcı ola, bu beyt cānāna vedā' eylemesini müş'irdir be-seret ger heme 'ālem be-seret tīġ zenend , ne-tevān burd hevā-yı tu bīrūn ez ser-i mā be-seret bā ḥarf-i taḥṣīṣ be-serem, ba ḥarf-ı ṣıla, hevā muḥabbet ve arzu ma'nāsına ne-tavān burd ne-tavān burden ma'nāsına Maḥṣūl-i beyt, başıñçün eger cemī' 'ālem başıma ḳılıç ururlarsa, başımızdan seniñ muḥabbetini çıḳarmaḳ mümkün degil, zīrā bizde muḥabbetiñ ẕātīdir 'ārıżī degildir , be-seretiñ bāsını ḳısm içün ṭutanlar, ḳısmla taḫṣīṣ ma'nālarını fark eylemezler imiş felek āvāre be-her sū kunedem meydānī reşk mīyayedeş ez ṣoḥbet-i cān-perver-i mā āvāre , dīvāne ve işsiz güçsüz, şunā bunā gezmekdir, reşk ġayret ve hased ma'nāsınadır cān-perver vaṣf-ı terkibīdir, perverīdenden cān besleyici ma'nāsına, Maḥṣūl-i beyt, felek bine her cānibe yeldirir yüperdir sen ḫōd bilürsin aña ġayret ve ḥased gelür bizim seniñle cāna cān ḳatar muṣaḥebetimizden, ya'ni felek dā-īmā dostı dostdan ve yārı yārdan ayarmaġla muḳayyeddir, imdi beni Şehr-i Yezd'e misāfir eylemekden murādı pādişāhıyla mülāḳāt idüp cevāiz ve ṣalātını aldırmaḳ degildir, belki senden ayırub ıraḳ düşürmekdir, zīrā gördi ki seniñle ittiḥadımız fevḳa'l-ḥadddir, pes reşkinden taḥammül idemeyüp bu bahāneyle aramıza firāḳ düşürdi, Ḥażret-i Ḫāce cānānına bu beytle eyledügi [F 22 b] seferden i'tiẕār idüp buyurur, benim benim eyledügüm sefer ıżṭırārīdir yoḫsa kimse iḫtiyārıyla cānından ayrılup gitmez, beytiñ ma'nāsında istifhāma irtikāb eyleyenler żarūretsiz żarūrete irtikāb eylemişlerdir ger heme ḫalḳ-ı cihān ber men u tu ḥayf kunend , be-kuşed ez heme inṣāf-ı sitem dāver-i mā ḥayf ẓulm ma'nāsına be-kuşed lafẓ-ı müşterekdir fi'l-i mużāri'le emr-i ġāīb beyninde inṣāf-ı sitem iżāfetle intiṣāf ma'nāsınadır ya'nī ẓālimden eyledügi ẓulmüñ ḥayfın almaḳ ve o 'aṭıfe ile yazanlar ma'nāyı bilmediklerinden fāsid yazdılar dāver ḥākimdir, Maḥṣūl-i beyt eger cemi'-i cihān ḫalḳı baña ve saña ẓulm iderlerse cemi'inden ẓulmüñ ḥayfını çeker bizim ḥākimimiz ya'ni Allah yāḫud cemi'inden ẓulmüñ ḥayfını çeksün bizim

ḥākimimiz bu taḳdirce du'ā olur Rūz bāşed ki be-yāyed be-selāmet bāzem ey ḫoş ān rūz ki āyed be-selāmī ber mā rūz aṣlında rūzī idi yā vaḥdet içün żarūret-i vezniçün ya düşmüşdür bāşed bunda aḫbār içün olmaḳ ve inşā içün olmaḳ cāīz bāzem mīm-i mütekellim ma'nā cihetinden be-yāyed lafẓına muḳayyeddir be-yāyedem taḳdīrinde ba'żı nüsḫada yārem vāḳi' olmuş rā ile ikisi de cā'izdir ey ḫoş ey ḥarf-i nidā münādāsı maḥẕūfdur ey yārān-ı ḫoş taḳdīrindedir Maḥṣūl-i beyt inşāallah bir gün olur ki gene yār baña selāmetle gelür yāḫūd ʿaceb bir gün ola mı ki yār baña selāmetle gele ey yārān hoş ol gün ki selāmla benim yānıma gele ya'nī ne mübārek gündür ol gün ki es-selāmuʿaleyke diyü yanıma gele ḥāṣıl-ı kelām ben seferden gelem cānān da selāmla ḳapudan içerü gele'ādet-i sābıḳası üzre Her ki gūyed sefer-i dūr ne-dāred Ḥāfıẓ gū dirāzī-i sefer ser ne-bered ez ser-i mā Ḥażret-i Ḫāceniñ menāḳıbında yazmışdır ki Ḫāce Yezd şehrinden ġayrı temām-ı'ömründe bir yere varmamışdır ol ise üç günlük yoldur ancaḳ pes bu beytde aña işāret idüp buyurur gū dirāzī gū emr-i muḫāṭabdır ḫiṭāb-ı'ām ḳabīlinden dirāzī yā ḥarf-i maṣdar ser ne-bered bāş eyletmez ya'nī baş çıḳarmaz dimekdir ve cāīzdir ki ser bunda sevdā ve arzu ma'nāsına ola Maḥṣūl-i beyt her kimse ki dirse Ḥāfıẓıñ uzaḳ seferi yoḳdur ya'nī uzaḳ sefere varmaz sen aña di sefer uzaḳlıġı bizim başımızdan baş çıḳarmaz ya'nī āḫiret seferi ki bī-nihāyet seferdir hiç fikrimden ve ḫayālimden gitmez dimekdir pes gūyā ki her gün seferdeyim yāḫūd sefer uzunluġı havāsı başımızdan gitmez ne-dāred yerine ne-dārī yazanlar sibāḳ ü siyāḳ-ı beyte mutafaṭṭın olmamışlar ne-dārīde ma'nā-yı istifhām i'tibār idenler mu'teber-i bed imiş ve lehu eyżan Luṭf bāşed ger ne-pūşī ez gedāhā rūt rā tā be-kām-ı dil be-bīned dīde-i Mārūt rā ġazel-i sābıḳ egerçe ekser dīvānlarda nāyābdır ammā anı Ḫāceye nisbet mümkündür bir iki cihetden birisi menāḳıbında Yezd'e varduġı tafṣīle muvāfıḳdır biri de bu ki Ḥāfıẓıñ revişine ve semtine münāsibdir ammā bu ġazeli Ḫāceye nisbet eylemek ġāyetle müşkildir zīrā evvel bu kim dīvānlarda ġāyetde kem-yābdır s̱āniyen bu kim beş beytli ġazelde üç beytiñ ḳāfiyesi mükerrer gelmek fi'l-cümle rüşdi[F 23 a]olandan ṣādır olmaz fazlen'an mis̱li hāẕā'l-fāżıl s̱ālis̱ā gedā ẕevī'l-ʿuḳulden

iken hayla cemʿ eylemek şāẕẕdır pes bu ġazeli Ḥāfıẓa isnād eylemekde vehn-i zaʿf var meger ki ibtidā-yı ḥālinde yaʿnī mübtedī iken söylemiş ola ve baʿżı kimse ol zamānda almış ola soñra baʿżı dīvānına ilḥāḳ eyleye ammā bendeniñ ẓannı budur ki bu ġazel Tebrīzli Ḥāfıẓ-ı Şāne'niñ ola ki bu bir ḥarīf imiş Ṭaraḳçı Ḥāfıẓ taḫallüṣ ider imiş Şām-ı şerīfde bir miḳdār ġazelini gördüm ki ekser ġazelīniñ ḳāfiyeleri böyle fāsid idi egerçe cehāletinden böyle ḳāfiyeleri cemʿ eylemegi hünerʿadd eylerimiş ḥāṣıl-ı kelām çünki Ḫāce'niñ baʿżı dīvānında bulundı ḥaline göre şerḥ eylemek żarūrī oldı ne-pūşī pūşīden örtmek ve giymek bunda örtmek maʿnāsınadır nefy-i müstaḳbeldir örtmezseñ dimekdir gedāhādan murādʿuşşāḳdır rūt aṣlında rūyet idi zīrā beyān olunmuşıdı ki her lafẓıñ ki āḫiri ḥurūf-ıʿilletiñ biri ola ḥālet-i iżāfetde bir ya is̱bāt iderler bunda żarūret-i vezniçün sāḳıṭ olmuşdur yüzüñ dimekdir tā ḥarf-i taʿlīl be-kām-ı dil kām murād be-kām-ı dil göñül murādıncadır Maḥṣūl-i beyt luṭf olur eger gedālardan yüzüñi örtmezseñ yaʿnī gizlemezseñ tā ki göñül murādınca gözümüz yüzüñi göre bunda Hārūt ve Mārūt ki iki melekdir diyār-ı Bābilde bir çāhda ayaḳlarından aṣılup ḳıyamete dek muʿaẕẕeblerdir anları īhām ider Hemçu Hārūtīm dāīm der belā-yı ʿaşḳ zār kāşkī hergiz ne-dīdī dīde-i Mārūt rā Maḥṣūl-i beyt Hārūt gibi dāīm belā-yıʿaşḳda zārız kāşki hergiz gözümüz yüzüñi görmeyeydi ki mübtelā olmaḳ lāzım gelmeyeydi Key şudī Hārūt der çāh-ı zenaḫdānet esīr ger ne-goftī şemmeyī ez ḥüsn-i tu Mārūt rā key şudī ki bunda ḳaçan maʿnāsınadır yā hikāyet-i ḥāl-i māżī içün gelmişdir maʿlūm ola ki fiʿl-i māżīniñ evveline mī veyā āḫirine yāy-ı müfrede dāḫil olsa ḥikāyet-i ḥāl-i māżī maʿnāsını ifāde ider mī-şud giderdi mī-āmed gelürdi şudī ve āmedi dāḫi böyledir ne-güftī de yā hikāyet-i ḥāl-i māżīdir Maḥṣūl-i beyt Hārūt ḳaçan çāh-ı zenaḫdānıña esīr olurdı eger seniñ ḥüsnüñden Mārūt'a bir şemme dimeyeydi yaʿnī ġammāzlıḳ eyledügüçün cezāsın buldı pes her ġammāz cezāsın bulur Būy-ı gül ber ḫāst gūyā ey perī ender-çemen bülbülān mestend ü gūyā dīde-i Mārūt rā mıṣrāʿ-ı evvelde gūyā baʿżı nüsḫada gūyī düşmüş yā ile ammā biz bu nüsḫayı iḫtiyār eyledik iki gūya tecnīs-i tam olmaġiçün dīde-i Mārūt Mārūt bunda sāḥir maʿnāsınadır ki Mārūt'uñ ṣıfatdır Maḥ-

ṣūl-i beyt ey peri gūyā ki çemende gül ḳoḳusu peydā oldı ki bülbüller çeşm-i sāḥir ki mest olup gūyendelik iderler gūyā ve müterennim olan bülbüller seniñ Mārūt göziñe mest olmuşlar di-yen terkīb-i beyte muṭābıḳ söylememişdir ve mıṣrā'-ı s̲ānīde gū-yā-bedeli gūyī yazanda ḫabṭ-ı fāḥiş eylemişdir Mī-keşed cevr ü cefā hāyet zi hicrān ey ṣanem luṭf fermā tā be-bīned Ḥāfıẓ-ı ma rūt rā cefā hāyet [F 23 b] lafẓında tāy-ı ḫiṭāb ma'nā cihe-tinde hicrāna muḳayyeddir zi hicrānet taḳdīrinde Maḥṣūl-i beyt ey ṣanem hicrānıñdan cevr ü cefālar çeker imdi luṭf buyur tā bi-zim Ḥāfıẓımız rūyıñı göre bu ġazelde rūt rā lafẓı redīf ve mā-ḳablinde elif ḥarf-i revī vāḳi' olmuş ve üç beytde mā lafẓı ki biz ma'nāsınadır mükerrer olup tekrār ḳāfiye 'ayb-ı fāḥiş olduġu-çün bu ġazeli Ḫāce Ḥāfıẓ'a nisbetde kemāl-i tereddüdle mütered-didiz nite ki sābıḳā ẕikr olındı Tā cemālet 'āşıḳān rā zed be-vaṣl-ı ḫōd ṣıla cān u dil üftādeend ez zülf ü ḫālet der belā tā ibtidā-yı ġāyet içün munẕ ma'nāsına zed ma'nā cihetinden ṣı-laya muḳayyeddir ṣıla zed taḳdīrindedir ba'żı elfāẓ-ı Fārisīde ki zed 'ibāretiyle müsta'meldir ki Türkīde anı zedek ma'nāsıyla ta'bīr ḳābil degildir meṣelā būse-zed gibi öpdi dimekdir āstīn mālīd ü dāmen ber zed ān bī-bāk-i mest ve ey cān-ı men ki üftā-dem zi pā reftem zi dest ez zülf ü ḫālet mużāf-ı maḥẕūfdur ez sebeb-i zülf ü ḫālet dimekdir belā vü belvā vü beliyye vü bilve bir ma'nāyadır aṣlında sefer zaḥmetinden arıḳlamış devede isti'-māl iderlerdi ṣoñra mutlaḳ zaḥmetde ve meşaḳḳatde isti'māl eyle-diler Maḥṣūl-i beyt seniñ cemāliñ kendü vaṣlına 'āşıḳlara ṣıla virelden beri cānla göñül zülf ü ḫāliñ sebebinden belāya düşmüş-lerdir ya'nī seniñ ḥüsnüñ herkesi kendüye 'āşıḳ eyleyelden beri cānla dilimiz dāne-i ḫāl ü dām zülfüñden ıżṭırāba düşdi zīrā mu-rādıñ vaṣla ṣılā eylemekden giriftār eylemekdir Ançe cān-ı 'āşı-ḳān ez dest-i hicret mī-keşed kes ne-dīde der cihān coz teşne-gān-ı Kerbelā cān rūḥ-i ḥayvānīde ve revān-ı insānīde müsta'-meldir gāh olur ki cānı revān maḳāmında isti'māl iderler hicret hicr hānıñ fetḥi ve cimiñ sükūniyle ayrılıḳ dimekdir firāḳ ma'-nāsına bir maṣdar da hicrāndır ikisi de naṣara bābından gelür teşnegān kāf hāy-ı resmī bedeli yazılur sābıḳā beyān olunmuşdur Kerbelā Ḥażret-i İmām Ḥüseyin şehīd olduġı ṣaḥrānıñ ismidir ki

el'ān ḳabr-i şerīfleri andadır Maḥṣūl-i beyt ol nesneyi ki ʿuşşāḳıñ cānı senin firāḳıñ elinden çeker ol nesneyi kimse cihānda görmemişdir Kerbelā susuzlarından ġayri ki Ḥażret-i İmāmla bile idi ve anlar Ḥażretleriyle seksen kimesne idi Terk-i men ger mī-kuned rindī vü mestī cān-ı men terk-i mestūrī vü zühdet kerd bāyed evvelā terk lafẓından mużāf-ı maḥẕūfdur yaʿnī maḥbūb-ı terk-i men yāḫūd terk-i maḥbūba müsteʿār ola rind bāde-nūş yā maṣdarī cān-ı men münādā ḥarf-i nidāsı maḥẕūf ey cān-ı men kendü cānına ḫiṭāb idüp ẕātını murād ider Maḥṣūl-i beyt eger benim maḥbūb terkim yā maḥbūbem bāde-nūşluḳ ve mestlik eyleyecek olursa ey benim rūḥum yaʿni ey Ḥāfıẓ zāhidligi ve ṣofılıġı evvelden terk eylemek gerekdir yaʿnī cānānem ki mey-nūş ve bāde perest ola aña ittibāʿ żarūrī olup zühdi ve taḳvāyı terk eylemek gerek Vaḳt-i ʿayş ü mevsim-i şādī vü hengām-ı şarāb penc-rūz eyyām-ı fırṣat rā ġanīmet dān helā helā ḥarf-i tenbīh ve te'kīddir ʿayş ʿaynıñ fetḥiyle dirlik yaʿnī ḥayāt maʿnāsınadır mevsim siniñ kesriyle [F 24 a] zamān-ı müteʿayyinden taʿbīrdir vaḳt u mevsim ve hengām ü penc-rūzī bir beytde cemʿ eylemek leṭāfetden ḫālī degildir Maḥṣūl-i beyt ẕevḳ ü ṣafā vü şādlıḳ ve şerāb zamāndır yaʿnī faṣl-ı bahārdır imdi beş gün miḳdārı eyyām-ı fırṣatı ġanīmet bil elbette yaʿni bahār zamānı tīz geçer fırṣatı ġanīmet bilüp ʿayş u nūş eyyāmını żāyiʿ eylememek gerekdir Ḥāfıẓā ger pāy-būs-ı şāh destet mī-dehed yāftī der herd u ʿālem rütbet üʿizz üʿalā Ḥāfıẓā münādā āḫirinde elif ḥarf-i nidādır şāhdan murād cānāndır rütbet mertebe ʿalā ʿaynıñ fetḥile rifʿat yaʿni yücelik Maḥṣūl-i beyt ey Ḥāfıẓ eger cānān ayaġın öpmek el virirse iki ʿālemde ʿizzet ve mertebe ve rifʿat bulursun yaʿnī cānān ayaġın öpmek sebeb-i saʿādetdir bu ġazel de Ḫāce'niñ ekẕer-i dīvānlarında bulunmaz bulunduġı taḳdīrce hā ḳāfiyesinden soñra bulunur ve bi'l-cümle ḳāfiyesi ṣaḥīḥdir ve fi'l-cümle Ḫāce'niñ selīḳasına da muvāfıḳ ve muṭābıḳdır ammā kem-yāb olduġundan tereddüdden ḫālī degildir meger ki ibtidā ḥālinde söyleyüp ḫalḳ eline virmemiş ola yāḫūd baʿżı kimesneye virmiş ola ve Ḫāce Ḥażretleriniñ dīvānını cemʿ eyleyenin eline girmemiş ola ki dīvāna ilḥāḳ eyleye ḥarfü'l-bā Goftem ey sulṭān-ı ḫūbān raḥm kun ber īn ġarīb guft der dünbāl-i dil reh güm-kuned miskīn

ġarīb Ḫāce Ḥāfıẓ Ḥażretlerinin bā ḳāfiyesinde ve s̱ā-i müselle-se ve cim ve ḥā ve ḫā ḳāfiyelerinde vāḳiʿ olan ġazelleri ġāyet-le süst ü vāhī vāḳiʿ olmuş ammā ṣādda ve żādda ve ṭā ve ẓā ve ʿaynda olanlar mezkūr ġazellerden aʿlā vāḳiʿ olmuş ammā ġaynda ve fā ve ḳāf ve kef ve lāmda vāḳiʿ olanlar daḫı aʿlādır bāḳīsi mertebe-i ʿulyādadır kimi serḥadd-i iʿcāzda ve kimi iʿcāze ḳarīb ḥāṣıl-ı kelām cemīʿ ḥurūfda berāber ve hemvār şiʿr söylemek Ḥażret-i Molla Cāmi'ye maḫṣūṣdur fakaṭ dünbāl dālın żammıyla ḳuyruḳ ve ard maʿnāsınadır reh güm-kuned yolın yitirir dimekdir bunda ḥadd-i iʿtidālden tecāvüz ider maʿnāsınadır ġarīb kendü memleketinde olmayan kimseye dirler faʿīl be-maʿnā fāʿildir mā-żīsi ve mużāriʿi s̱ülās̱īden müstaʿmel degildir belki iftiʿālle tefeʿülden müstaʿmeldir Maḥṣūl-i beyt ey güzeller şāhı bu ġa-rībe raḥm eyle didim didi ki miskīn ġarīb gönlü ardınca yolın yitirir yaʿnī gönli havāsına tābiʿ olup ḥadd-i iʿtidālden tecā-vüz ider ḥāṣılı dīvāne ve şeydā olur ki diline uyanlar böyle ola gelmişler dünbāl bunda arzu maʿnāsına ʿacemde istiʿmāldir ve güm-kuned bunda edebsizlik eyler maʿnāsına istiʿmāldir yaʿnī sen miskīn bāḳī söz söylemek edebsizlikdir diyen kimesne ʿindiyyat söylemiş Goftemeş me-güẕer zamānī goft maʿẕūrem be-dār ḫāne perverdī çe tāb āred ġam-ı çendīn ġarīb me-güẕer güẕerīdenden müştaḳḳ nehy-i muḫāṭabdır geçme dimekdir güẕeştenden diyen yañ-lış söylemiş zamānīde yā vaḥdet içündür be-dār emr-i muḫāṭabdır dārīdenden ṭut maʿnāsına ḫāne perverdī perverden beslemekdir ḫā-ne perverd dālla ve dālsız şol kimseye dirler ki içerüde büyüye ve ṭaşra çıḳup bīgānelerle iḫtilāṭ eylememiş ola pāşā zāde ve beg zāde ve sāir erbāb-ı [F 24 b] devlet evlādı gibi Türkīde a-nası ḳoynunda yatur didikleri gibi sāye-perver de böyledir der ʿaraḳ müşkīn libāsī şeved zi mihr-i germ-i men būd çün gül sāye-perver ṭāḳat-i germā ne-dāşt Maḥṣūl-i beyt cānāne didim ki eg-len bir zamān geçme cānān didi beni maʿẕūr tut bir ḫāne-perverd bu ḳadar ġarībiñ ġamına ne ḳadar ṭāḳat getürür istifhām-ı inkā-rīdir getürmez dimekdir yaʿnī geçme dimekden murādıñız ʿuşşāḳ-ı ġamzede ıẓhār-ı ġumūm eylesünler dirsiz biz ise aña mütehammil degiliz zīrā ḫāne-perver enẓār-ı bīgāneye ṭāḳat getüremez ki

ʿarż-ı humūmını istimaʿ eyleyebile ḫāne perverd oldur ki bir evin̄ cemāʿatini besleye diyen ve bir nāzenīn ġarībin̄ bu ḳadar ġamına ne ṭāḳaṭ getürür diyen ḫaṭā eylediler Ḫufte ber sincāb-ı şāhī nāzenīni rā çe ġam, ger zi ḫār ü ḫāre sāzed pister ü bālīn ġarīb ḫufte lafẓ-ı müşterekdir yatmış ve uyumuş maʿnāsına sincāb kül yaʿni ḫākister renginde bir ḥayvāndır ki kürküne de sincāb dirler kiʿacem pādişāhları ḳış vaḳtinde anı döşenip örtünürlerimiş, duʿā-gūy bu ḳıṣṣayı ḫamselerde va baʿżı ḳaṣāidde gördügümden saʿādetlü pādişāhın̄ ḥarem-i ḫāṣṣına ḫıdmet eyleyenlerden istifsār eyledim ki pādişāh ḥażretleri ḳışın samur veyā vaşaḳ veyā ġayri kürklerden nesne örtünüp döşenir mi yoḳ didiler, şāhī yā ḥarf-i nisbetdir, ḥarf-i maṣdar diyen ġalaṭ eyledi nāzenīnī rā nāzenīn nāz luġatde faḫr maʿnāsınadır yā ḥarf-i nisbet nūn teʾkīd-i nisbet içündür nazlı maʿnāsına rā edāt-ı mefʿūl çe ġam istifhām-ı inkārī, ḫār diken ḫāre de ve ḫārā da ḳara ṭaşa dirler, pister döşek bālīn yastıḳ leff ü neşr-i mürettеb ṭarīḳıyla ẕikr olmuşdur, sāzed sāzīdenden fiʿl-i mużāriʿ-i müfred-i ġāib ṣiġasıdır *Maḥṣūl-i beyt* pādişāha ne sincāb üzerinde yatup uyumuş nāzenīne ne ġam eger dikenden döşek ve ḳara ṭaşdan yastıḳ idinirse merd-i ġarīb yaʿni cānān ki ẕevḳ ü ṣafā vü refāhiyyetde ola ve ʿuşşāḳ-i bī-nevā ve bīçāre ki derd ve belā ve ġam ve elemde ola ol bunların̄ ḥālini ne bilür her kişi çekdügün bilür ancaḳ Ey ki der zencīr-i zülfet cān-ı çendīn āşinā est, ḫoşfütādān ḥāl-i müşkīn ber ruḫ-ı rengīn ġarīb ey ḥarf-i nidā, münādāsı maḥẕūf çendīn kem-i ḫaberiyye maʿnāsına müşkīn ve rengīnde yā nisbet ve nūn teʾkīd içündür, ġarīb ḫoş lafẓına muḳayyeddir, ḫōş ġarīb vāḳiʿ oldı dimekdir, Maḥṣūl-i beyt ey cānān ki bu ḳadar āşinānın̄ cānı zincir-i zülfün̄dedir ruḫ-ı rengīnin̄ üzre ol ḥāl-i müşkīn ne ʿaceb, güzel vāḳiʾ olmuş, ġarīb bunda ʿacīb maʿnāsınadır, ġarīb lafẓı rengīn lafẓına maṣrūf olmaḳ daḫı cāʾizdir diyen ġarīb söz söylemişdir Bes ġarīb üftāde est ān mūr-ı ḫaṭṭ gird-i ruḫet, gerçe ne-būd der nigāristān-ı ḫaṭṭ miskīn ġarīb bes bunda ziyāde maʿnāsınadır mūr ḳarınca mūr-ı ḫaṭṭdan murād teşbih ṭarīḳıyla taze ẓuhūr eyleyen ṣaḳaldır, gird eṭrāf maʿnāsına nigāristān ve nigār-ḫāne çinde bir ḫānenin̄ ismidir ki Mā-

ni-i nakkaş peydā eylemişdir ve kendünüñ istiḫrāc eyledügi nukūş-ı ġaribeyi anda nakş eylemiş ve andan ġayri her üstād ki bir nakş-ı ġayr-ı mükerrer istiḫrāc eylemişdir, anda nakş eylemişdir pes pür nukūş-ı ġarībe bir ḫānedir ki kitāblarda mezkūr ve mesṭūrdur [F 25 a] Maḥṣūl-i beyt, ziyāde ʿacīb vāḳiʿ olmuş ol karınca gibi ḫaṭṭ renkli ruḫın etrafında egerçe nigārḫāne-i Çinde ḫaṭṭ-ı müşkīn, yaʿni nakş-ı müşkīn ʿacīb degildir, yaʿni cānānına taze ḫaṭṭ ziyāde yaraşup yakışduġunu söyler zülfüñde āşinālarıñ cānı giriftār olduġuna yüzüñde olan siyāh ḫāl şāhiddir diyeniñ müddeʿāsına dört şāhid gerek Mī-nümāyed ʿaks-i mey der reng-i rūy-i mehveşet hemçū berg-i erġuvān ber ṣafḥa-i nesrīn ġarīb mi-nümāyed fiʿl-i ḥāl-i lāzım görinür, maʿnasına ṣafḥa luġatde bir şeyiñ cānibine dirler, ġarīb mī-nümāyede mukayyeddir Maḥṣūl-i beyt, ay gibi beyāż rūyıñ renginde şarābıñ ʿaksi ġarīb ü ʿacīb görinür, ṣafḥa-i nesrīn üzerinde erġuvān yapraġı ʿacīb ü ġarīb görindügi gibi yaʿni bāde teʾsīrinden yüzüñüñ ḥumreti beyāż beşere ile mütelevvin olup ġāyet güzel görinür, ḥāṣılı aġı aġ ve kızılı kızıl olup hūb yaraşmış Goftem ey Şām-ı ġarībān ṭurre-i şeb-reng-i tū der seḥer-gāhān ḥaẕer kun ger be-nāled in ġarīb ey Şām münādā-i maḥẕūf ṭurre alından yukarı başıñ öñidir ki ʿarabīde aña nāṣiye dirler, soñra nāṣiyeniñ alın üzerine inen saçlarda istiʿmāl eylediler, ẕikr-i maḥall ve irāde-i ḥāl kabīlindendir cemʿ ṭurer gelür, ṭanıñ żammı ve rānıñ fetḥiyle şeb-reng, gece renkli, siyāhtan kināyetdir, ṭurreye ṣıfatdır, seḥer-gāhān elif ve nūnla cemʿ olmuş ḫilāf-ı kıyās üzre be-nāled fiʿl-i müstakbeldir, nālīdenden iñlemek maʿnāsına Maḥṣūl-i beyt, didim ey ġarībler aḫşāmı ṭurre-i şe-rengiñ olan cānān, seḥer vaktinde bu ġarīb iñlerse ḥaẕer eyle, zīrā seḥer vaktinde olan āh ü nāle müʾessīr olaġandır, taḫvīfden ġaraż cānān cānibinden iltifātdır Goft Ḥāfıẓ āşināyān ger makam-ı ḥayretend dūr neb d ger nişīned ḫaste vü ġamgīn ġarīb maʿlūm ola ki bir kelimeniñ ki āḫirinde mīm olsa, aña yā-yi nisbī dāḫil olmak olsa, iki ṭarīkledir, birisi sāir elfāẓ gibi gāh yalñız ya idḫāl iderler ġamı ve nemi gibi ve gāh nūnla teʾkid iderler ġamın ve nemīn gibi ve birisi de yāyla nūndan evvel bir kāf-ı ʿacem ile tavassuṭ iderler ġam-

gin ve nemgīn gibi,pes Maḥṣūl-i beyt cānān Ḥāfıẓıñ mezkūr kelimātın işidicek didi ey Ḥāfız āşinālar maḳām-ı ḥayretdedir pes seng gibi ġarīb bīmār ve ġamnāk oturursa, ba'īd degildir, ya'ni ḳadīmī āşinā ola, 'uşşāḳ vuṣlata vesīle ve zerī'a bulamayup ḥayrette ḳalıcak, sen ki merd-i ġarīb ve bīgānesin ġamīn ve marīż oturmak 'aceb degildir Mī-demed ṣubḥ u kille best sehāb eṣ-ṣabūḥ eṣ-ṣabūḥ yā eṣḥāb mī-demed fi'l-i ḥāl demīdenden müştaḳḳdır, yil esmek ve ādem üfürmek ve nebātāt bitmek ve bir nesne peydā ve ẓāhir olmak, bunda ma'nā-yı āḫir murāddır, kille kāf-ı 'arabīniñ kesrī ve lāmın fetḥiyle ve teşdīd ile perde cem'-i kilel gelür sehāb bulut eṣ-ṣabūḥ fi'l-i maḥẕūfuñ mef'ūlüdür taḳdīr-i kelām etūnī eṣ-ṣabūḥ dimekdir ṣabāḥ bādesini veriñ ma'nāsına ṣabūḥı eylemege ziyāde ḥırṣı oldugundan ṣabūḥ lafẓını tekrār ẕikr eyledi, eṣḥāb ṣāḥibiñ cem'idir yārān [F 25 b] dimekdir, Maḥṣūl-i beyt ṣabāḥ ẓāhir olayorır ve seḥāb da perde bağladı, ya'ni sünbül hevā oldı, imdi ey yārān bāde getürüñ içelim, zīrā bāde-nūşlar ḳatında bulutlu günde ki bulut yüksek ola yağmur olmaḳ iḥtimāli olmıya, içki mu'teberdir, 'alel-ḫuṣūṣ ki çemende ola nite ki Maḳāmāt-ı Ḥarīrīniñ yigirmi dördinci maḳāmede buña işāret eylemişdir ve şurrāḥ bu vech üzre şerḥ eylemişler, pes ṣabāḥ şarābını içiñ diyen, beytiñ murādın bilmedi Mi-çeked jāle ber ruḫ-ı lāle el-müdām el-müdām yā aḥbāb Mī-çeked fi'l-i ḥāldir çekīdenden ṭammaḳ ma'nāsına, jāle bunda çeh ma'nāsınadır müdām şarābdır, aḥbāb, ḥabībiñ cem'i, dūstlar dimekdir, Maḥṣūl-i beyt lāleniñ ruḫı üzerine çe ṭamayorır ey dostlar, bāde getürüñ içelim, tekrār te'kīd içündür, beyt-i sābıḳda gibi Mī-vezed ez çemen nesīm-i behişt pes be-nūşīd dāima mey-i nāb Mī-vezed fi'l-i ḥāl, vezīdenden yel esmek ma'nāsına behişt bānıñ fetḥiyle ve kesriyle luġatdir, cennet ma'nāsına, pes 'arabīde fā-i cevāb ma'nāsınadır, nāb bunda ḫāliṣ ma'nāsınadır, Maḥṣūl-i beyt çemenden cennetiñ hoş ḳoḳulı yeli eseyorır, imdi dāīmā mey-i ḫāliṣ içiñ ey yārān, bu beytde be-nūşīd lafẓını ḳarīne idüp iki beyt-i sābıḳda içiñ diyüp aṣḥāb ü aḥbāba ve mütekellimi idḫāl eylememek eṭvār-ı kelāmdan kemāl-i ġafletdendir Taḫt-ı zümrüd zi dest-i gül be-çemen rāḥ

çūn la'l-i āteşīn der-yāb zümrüd bunda vezn içün mim sākin ve rā muḫaffef okınur aṣlında zānıñ ve mīmiñ ve rānıñ żammeleriyle ve rānıñ teşdīdiyledir bir yaşıl cevherdir, ḥakkında çok ḫavaṣṣ yazarlar cümleden ḥayyāb ü ʿaḳārib yaʿni yılanlar ve ʿaḳrebler ol cevheri götürenden kaçar ve yılan ol cevheri görse gözi kör olur, aʿyān-ı nāsdan bir devletli naḳl ider ki beryecikden giderdim, yolıñ kenārında bir yılan yatur gördüm, nāgah başın ḳaldırıp baña baḳtıġı gibi arḳası üzerine geldi, ne oldı bu ki diyecek yanımda ḳużātdan bir ehl-i ʿilm ḳāżi var idi, eytdi yüzügüñdeki ḳaş nedir didi, didim zümrüd, didi ki anı gördügüñden helāk oldı, didim ki bunuñ sırrını baña anlada, pes ḳāżi zümrüdüñ nice ḫavaṣṣını beyān eyledi, ol zamāndan beri hiç yanımdan zümrüdi eksik eylemem didi, rāh şarāb, āteşīn ateşe mensūb, yaʿni ḳırmızı la'la ṣıfatdır, āteşīnle vaṣf eyledi zīrā la'liñ ḳırmızısı sāir renklisinden muʿteberdir ve rāh ile de hemrengdir Maḥṣūl-i beyt gül çemende zümrüd taḫt örmüşdür, yaʿni yer yüzüni yaşıl çemen kaplamışdır, imdi ḳırmızı la'l gibi şarāb tedārik eyle, bāde-nūşlar ḳatında bahār faṣlında şürb-i ḫamr sāir usūldan mergūbrekdir, ol cihetden, bu ġazeli bahār faṣlında bāde-nūşluk üzerine mebnī ḳılmışdır Der-i meyḫāne besteend diger ifteteh ya müfettiḥü'l-ebvāb diger bunda siḥr-i ḥelāl ḳabīlinden vāḳiʿ olmuş, yaʿni iki mıṣrā'a ṣarf eylemek ḳābildir ve lafẓ-ı diger ki daḫı maʿnāsınadır diyen yañlış söyledi, pes bunda yine maʿnāsındır yāhūd te'kīd içündür iteteh iftiʿāl bābından fiʿl-i emr-i muḫāṭab, aç dimekdir, Maḥṣūl-i beyt meyḫāne ḳapusını [F 26 a] baġlamışlardır, yāhūd yine baġlamışlardır ey ḳapular açıcı aç, yahud yine aç Der çūnīn mevsimī ʿaceb bāşed ki be-bendend meygede be-şitāb mevsim her nesneye muvāfık zamāne dirler, meygede, gede ẓarf-ı mekāndır, meygede ve ġamgede ve bütgede mey yeri ve ġam yeri ve büt yeri, şitāb ismdir şitābidenden ivī maʿnāsına, Maḥṣūl-i beyt, bu neclin zamānda yaʿni bahār zamānında ʿacebdir ki meyḫāneyi iviyle, yaʿni ʿacele ile baġlıyalar leb-i la'l-i turā ḥuḳūḳ-ı nemek, hest ber rīş sīnehāy-ı kebāb ne-

mek tuzdur, şu'arā-yı 'acem tuzı ve yāreyi ve ḳırmızı dudaġı şi'rlerinde cem' iderler, zīrā yāreye tuz saçınca ḳızārıp ziyāde elem virir, imdi gūyā ki lebiniñ ḥasretinden şikāyetdir beyt ber sīne-i rīş-i derdmendān la'let nemekī temām dāred Maḥṣūl-i beyt seniñ la'l gibi lebiñüñ mecrūḥ kebāb-ı sīneler üzerinde çoḳ nemek ḥaḳḳı vardır, kāne ki yāreleriñ ḳızarması anıñ lebiniñ te'ṡīrindendir ve ba'żılar didiler, lebde fi'l-cümle nemekīnlik vardır, du'ā gūy didim, ben bilmem dāden bilür men lemyezuk lem ya'rif meşhūrdur Ḥāfıẓā ġam me-ḫūr ki şāhid-i baḫt, 'aḳıbet ber-keşed zi çehre nikāb çehre cim-i 'acemīniñ kesriyle hāy-ı resmīsiz şekl ve sīmā ma'nāsında müsta'meldir, peri-çehr gibi ammā hāy-ı resmīyle maḫṣūṣdur yüze Maḥṣūl-i beyt ey Ḥāfıẓ ġam yeme ki ṭāli' maḥbūbı eñ soñra saña çehresinden nikābı çeküp saña yüz gösterir, ya'ni ṭāli'iñ murādıñ virir, zīrā her 'usrdan soñra bir yüsr vardır, dimekdir, Ṣubḥ-i devlet mī-demed kū cām hemçūn āfitāb, fırṣati zīn bih kucā bāşed be-deh cām-ı şerāb kū ḳanı dimekdir, 'arabīde āyen gibi istifhāmdır, ḫiṭāb-ı 'ām ṭarīḳi üzre, Maḥṣūl-i beyt, devlet ṣabāḥı ẓāhir olayorır ḳanı āfitāb gibi rūşen cām, ẕikr-i maḥall ve irāde-i ḥāl ḳabīlindendir ya'ni bāde, pes bundan yegrek fırṣat ḳanda olur, cām-ı şerābı vir, bu ġazel Şāh şücā' taḫta cülūs eyledügi zamānda dinmiştir, zīrā o ziyāde 'ayyāş-ı bāde-nūş pādişāh idi ve anıñ zamānında kimse bāde-nūşları incidüp nesne dimezdi, bu ġazelde ol zamān denilmişdir beyt der devr-i pādişāh-ı ḫaṭā baḫş-i cürm-pūş, Ḥāfız ḳarābe-keş şud ü müftī piyāle-nūş ḫāne bī-teşviş ü sāḳi yār u muṭrib bezle-gūy mevsim-i 'ayş est ü devr-i sāġar ü 'ahd-i şebāb teşvīş, tef'īl bābından maṣdardır, taḫlīṭ ma'nāsına, ya'ni ḳarış muriş olmak, bezle, laṭīfe, bezle-gūy, vaṣf-ı terkibīdir, latīfe-gū ma'nāsına, ahd bunda zamān ma'nāsınadır, şebāb bunda yigitlikdir, Maḥṣūl-i beyt ḫāne teşvīşsiz, ya'ni intiẓām-ı ḥāl üzre, sāḳi ise yār-ı muṭrib ise laṭifeci 'ayş u 'işret zamānı ve sāġar devri, ya'ni vaḳti ve yigitlik eyyāmıdır, ḥāṣıl-ı kelām cemī'-i esbāb-ı 'işret āmāde ve müheyyā hiç bir

cihetden yok ez pey-i tefrīḥ tab' vü zīver-i ḥüsn-i ṭarab , ḫōş būd terkīb-i zerrīn-cām bā la'l-i müẕāb zīver zīnet ma'nāsınadır müẕāb ism-i mef'ūldür, ef'āl bābından erimiş, ma'nāsına, la'l-i müẕāb erimiş la'l, şarābdan kināyetdir, ḥüsn-i ṭarab, güzel şenlikdir, Maḥṣūl-i beyt, tab'a feraḥ ve güzel şenlige zīnet virmek içün, erimiş la'lle altun ḳadeh terkibi ḫōşdur, ya'ni altun ḳadeḥden ḳırmızı bāde içmek ṭab'a feraḥ ve ṣafā ve güzel şenlige zīnet virir şāhid ü mutrib [F 26 b] bedest efşān mestān pāy-kūb , ġamze-i sākī zi çeşm-i mey-perestān burde ḫāb bedest efşān, ba harf-i zāīd, dest-efşān vaṣf-ı terkibīdir, efşānīdenden el ḳarşıcı, ya'ni avucu avuca ḳaḳıcı pāy-kūb da vaṣf-ı terkibīdir, kūbīdenden raḳḳaṣa dirler, ġamze, 'arabīde ġamz ḥāsız, gözle işārete dirler, ammā 'acem ha ile nāz u şīvede isti'māl iderler, mey-perestan mey-perestan elif ve nūnla cem' olmuşdur, ẕevī'l-'uḳūldan olduğuçün vaṣf-ı terkibīdir, meye tapıcı dimekdir, ammā ıṣtılāḥda bādeye mülāzemet idenlerde isti'māl iderler, Maḥṣūl-i beyt şāhid ü mutrib el ḳarşar mestler ise raḳṣ ider, sākīniñ nāz ü şīvesi de bāde-nūşlar gözinden uyḳuyı almış, ḥāṣıl-ı kelām bu beyt bāde meclisiniñ ġāyet ṣafāsını tavṣīf ider ḫalvet-i ḫās est ü cāy-ı emn ü nüzhet-gāh-ı üns her ki īn ṣohbet beyāyed yābed ū ṣad fetḥ-i bāb nüzhet-gāh, gāh ism-i mekāndır, namāzgāh seyrān-gāh gibi, nüzhet şādlıḳ dimekdir, pes nüzhet-gāh, şādlık yeridir, üns hemzeniñ żammıyla ögür ya'ni ġam-güsār, vahşet muḳābili, ḥāṣılı kişinin ḫūyuyla ḫūylaşmaḳ Maḥṣūl-i beyt meclisimiz ḫalvet-i ḫāṣṣdır, aġyārdan kimse yoḳ cāy-ı emndir ases ve dārūġa ya'ni subaşı ve yeñiçeri aġası ḳorḳusu yoḳ, dostlar hem meşreb-i sürūr ü şenlik yeridir, her kimse ki bu meclisi bulup dāhil olursa ol kimse yüz fetḥ-i bāb bulur ez ḫayāl-i luṭf-i mey meşşāta-i çālāk tab' , der żamīr-i berg gül ḫoş mī-kuned pinhān gülāb ez ḫayāl, ḫayālden bunda murād, taḫayyül ve tefekkürdür, luṭf, luġatde yumuşaḳlıḳdır, ammā bunda iḥsān ve keremdir, meşşāta māşıṭanıñ mübālaġasıdır, düzgünci ḫātun dimekdir, zīrā muşṭ, mimiñ żammı ve şīniñ sükūniyle

ṭaraġa dirler ve düzgüncilerin̄ işi ekṣer ṭaraġla olduġuçün meşşāṭa didiler, çālāk ve cüst ü çabük çevik ma'nāsınadır, ṭab', ıṣṭılāḥda şol şeydir ki mebde' ya'nī 'illet-i ḥareket ola gerek ḥareketinden şu'ūrī ve vuḳūfī ola, ḥayvān gibi gerekse olmıya, eflāk gibi ba'żılar ḳatında żamīr ismdir gizli ve saḳlı ma'nāsına, cem'i żamāīr gelür, berg her nesnenin̄ yapraġıdır, ḫoş bunda eyü ma'nāsınadır, bunda meşşāṭa çālāka ve çālāk ṭab'a mużāf olmuşdur, iżāfet-i beyāniyye ṭarīḳıyle ya'nī ṭab' ki meşşāṭa-i çālākdır ve cem'-i eşyāda 'ālimdir, bādenin luṭfunı ve keremini taḫayyül eyledügünden gülābı gül yapraġı içinde güzel ıżmār eyledi, Ḫāce'nin̄ bu beyti ḥükemā dili üzerine vāḳi' olmuşdur ki anlar cemī'-i ef'āli ṭabāyi'e isnād iderler, meṣelā nebātātda ve ḥayvānātda taġẕiye ve tenmiye ve tevlīd misli tabāyi'e isnād iderler ki anın̄ ādi ḳatlarında vāhibü'ṣ-ṣūrdur pes Maḥṣūl-i beyt ṭab'-ı çālāk ki tezyīn ü tertīb-i eşyāda meşşāṭaya müşābihdir, meyin̄ 'acāīb keyfiyyātını ve ġarāīb ḥālātını taḫayyül ve tefekkür eyledi ve gördü ki bu keyfiyyāt ve ḥālāt gülābda yoḳ, pes gülābı berg-i gülde ıżmār eyledi, bir mertebede ki āteşlere urmayınca bir ḳaṭre gülāb virmez dimekdir, pes çālāk-ı ṭab' vaṣf-ı terkibīdir ve ṣıfat-ı meşşāṭadır diyen ḫaṭā-i fāḥiş eyledi çālāk-ı ṭab' meşşāṭa x x[1] ki nebātātın̄ mecāzen mertebesidir diyen efḥaş-i ḫaṭāyā eyledi Tā şud ān meh müşterī der hāy-ı Ḥāfız rā be-cān [F 27 a] mī-resed her dem be-gūş-i zühre gülbāng-i rübāb tā ibtidā-i ġāyet içün münẕ ma'nāsına Maḥṣūl-i beyt ol meh Ḥāfız'ın̄ eş'ārına cānla müşteri olalıdan teberrüken her meclisde anın̄ eş'ārı oḳınur oldı, bir mertebede ki her nefes zührenin̄ gūşuna ulu āvāzı irişür oldı, yāḫūd Ḥāfız kendü şi'rini rübābla sāz eyleyüp şevḳle çalar bir mertebe ki zührenin̄ gūşına rübābın̄ bāng-ı bülendi her nefes vāṣıl olur, ya'nī cānān şi'rine raġbet ideli her dem taze sürūdla çaldıġı rübābın̄ bülend āvāzı gūş-ı zühreye irişür Zi bāġ-ı vaṣl-ı tu yābed riyāż-ı rıżvān āb zi tāb-ı hicr-i tu dāred şerār-ı dūzaḫ tab riyāż rānın̄ kesriyle ve ravż rānın̄ fetḥi ve vāvın̄ sükūniyle ravżanın̄ cem'idir, çayır ve çimen ma'nāsına ammā bunda cennet

---

1) Nüshanın bu kısmında arka arkaya iki kelime silik çıktığı için okunamamaktadır.

bağçeleri murāddır, zikr-i ḥāl ve irāde-i maḥall ḳabīlindendir rıżvān rānıñ kesriyle ve rużvan żammıyla ve merżāt mimiñ fetḥi ve rānıñ sükūniyle ve rıżā bir ma'nāya maṣdarlardır ammā bunda cennet ḳapucısı murāddır, ābdan murād bunda yüz suyudur, āb-rū ma'nāsına tāb iki yerde bile ısıcaḳ ma'nāsınadır, hicr hānıñ fetḥi ve cimiñ sükūniyle maṣdardır, ayrılıḳ ma'nāsına, şerār ā-teş ḳıġılcımı, dūzaḫ cehennem Maḥṣūl-i beyt seniñ vaṣlıñ ba-ġından ya'nī seniñle muvāṣala ve mülāḳātdan cennetler revnaḳ ve ṣafā ve āb-rū bulur ḥāṣılı sende bir mertebe-i leṭāfet ve ṣafā vardır ki cinān bu ḳadar güzellikle ki meşhūrdur, saña vāṣıl olmaḳdan özge ḥüsn kesb ider, imdi hicrānıñ da bunuñ 'aksidir ya'nī seniñ firāḳıñ ısıcaġından dūzaḫıñ şerārı ḳızar, ya'nī se-niñ hicrānıñ āteşi ve ḥarāreti bir mertebededir ki cehennemiñ ısıcaġı bu ḳadar ki meşhūrdur, aña nisbet bāriddir Be-ḥüsn 'ā-rıż ü ḳadd-i tu burdeend penāh behişt ü ṭūbi vü ṭūbā lehüm vü ḥüsn me'āb 'ārıż 'arabīde yüzüñ bir cānibi ve her cānibine 'ārıż dirler, rānıñ kesriyle ammā 'acem rānıñ fetḥiyle oḳudu, nite ki kāfiri fānıñ fetḥiyle ve ḫātemi tānıñ fetḥiyle oḳudılar, evve-liki ṭūbā cennetde bir aġacıñ ismidir ve ikinci ṭūbā aṭyabıñ müennesidir aṣlı ṭuybā idi yā vāva ḳalb olmuşdur, māḳabli maż-mūm olduġıçün ziyāde iyilik ma'nāsına me'āb mimiñ fetḥiyle ve elif-i memdūd ile ism-i mekāndır, āb yaubdan merci' ma'nāsına Maḥṣūl-i beyt seniñ 'ārıż ü ḳaddiñ güzelligine sıġınmışdır cen-netle ṭūbā, ya'nī cennet 'ārıżıñdan ḥüsn ü behcet iktisāb ider ve ṭūbā ḳaddiñden ḥüsn-i ḳıyām, pes ḥasenāt ve sa'ādāt ve ḥüsn-i merci' anlarıñ leff ü neşr-i müretteb ṭarīḳıyla behişt 'ārıża göre ve ṭūbā ḳadde göredir, lehüm żamīri cemi' 'ārıż ve ḳadd ve behişt ve ṭūbāya rāci'dir Çu çeşm-i men heme şeb cūybār-ı bāġ-ı behişt ḫayāl-i nergis-i mest-i tu bīned ender ḫāb cūybār bun-da ırmak ya'ni nehir ma'nāsınadır, nergisden murād çeşmdir, teşbīh kināye ṭarīḳıyla beytiñ mıṣrā'-ı evveli mıṣrā'-ı ṣāniye merhūndur, ḫāb bunda düş ma'nāsınadır, Maḥṣūl-i beyt benim çeşmim gibi cennet ırmaġı bütün gice seniñ çeşm-i mestiñ ḫayā-lini görür, düşünde, ya'ni bütün gice çeşm-i mestiñ ḫayāli be-nim düşümden gitmedügi gibi nehr-i behiştiñ de gitmez, benim çeşmim gibidir, cennet baġınıñ ırmaġı, diyen mıṣrā'-ı evvel

s̱āniye merhūn olduğunu tafaṭṭun eylememiş [F 27 b] Bahār şerḥ-i cemāl-i tu dāde der her faṣl behişt ẕikr-i cemīl-i tu kerde der her bāb şerḥ u faṣl u ẕikr u bāb mürāʿāt-ı naẓīrdir ve cemāl u cemīl ṣanʿat-ı iştiḳāḳ Maḥṣūl-i beyt bahār ḥüsn ü behcet cihetinden her faṣlda seniñ cemāliñ şerḥini virmişdir, yaʿnī güzelligini beyān eylemişdir, cennet daḫı her bābda seniñ ẕikr-i cemīliñ eylemişdir, yaʿnī seniñ elṭāf-ı mā-lā-nihāyeñi niçe yerde ve niçe cihetinden añmışdır, bāb bunda īhām ṭarīḳıyla vāḳiʿ olmuşdur, zīrā cennetiñ ḳapuları sekizdir Be-sūḫt īn dil ü cānem be-kām-ı dil ne-resīd be-kām eger be-resīdī ne-rīḫtī ḫūnāb ne-resīdī ve ne-rīḫtī yaları ḥikāyet-i ḥāl-i māżīdir, Maḥṣūl-i beyt benim yüregim yandı ve cānım murādına irişmedi eger canım murādına irişeydi yüregim ḳanlu sular dökmezdi, baʿżı nüsḫada bu beyt böyle vāḳiʿdir, be-suḫt īn dil-i ḫām u be-kām-ı dil ne-resīd be-kām eger be-resīdī be-rīḫtī ḫūnāb dile ḫāmlıḳ is̱bātı ḳan dökdügündendir, yaʿni eger puḫte olsa ḳan dökmezdi, evvelki dilden yürek, ikinciden göñül murāddır, be-rīḫtī, banıñ kesriyle istifhām-ı inkārī olmaḳda cāīzdir Maḥṣūl-i beyt bu çiğ yürek yandı ve göñli murādına irişmedi, eger göñli murādına irişeydi ḳanlu su döker miydi, yaʿnī dökmezdi Leb ü dehān-ı turā ey besā ḥuḳūḳ-i nemek ki hest ber ciger-i rīş ü sīnehā-yı kebāb leb dudağa ve kenara dirler leb-i deryā gibi ey besā ey ḥarf-i nidā, münādāsı maḥẕūf ey cānān dimekdir besā çoḳ dimekdir bisyār gibi Maḥṣūl-i beyt seniñ leb ü dehānıñıñ ey cānān niçe ṭuz ḥaḳları var mecrūḥ ciger ve kebāb sīneler üzre, yaʿni lebin ḥasretinden cigerler mecrūḥ ve sīneler kebāb olmuşdur, sābıḳa bir beytiñ maʿnāsında leble nemek münāsebeti ẕikr olunmuş idi, tekrāra iḥtiyāc yoḳdur, seniñ leb ü dehānıña niçe tuz ḥaḳḳı var diyen dadsız söylemiş Gümān meber ki be-devr-i tu ʿāşıḳān mestend ḫaber ne-dārī ez aḥvāl-i zāhidān-ı ḫarāb gümān kāf-ı ʿacemīniñ żammıyla ʿarabīde ẓann maʿnāsına ve Türkīde sezmek dimekdir, me-ber eyletme, ne-dārī fiʿl-i nefy-i ḥāl, istifhām-ı inkārī maʿnāsına, ḫaberiñ yoḳ mı dimekdir, ḫarāb mest maʿnāsına Maḥṣūl-i beyt gümān eyletme yaʿni ẓann eyleme ki seniñ zamānıñda hemān ʿāşıḳlar mestdir yā mest ve evḳār zāhidlerden yaʿnī aḥvāllerinden ḫaberiñ yoḳ

mı anlarda ʿāşıḳlar gibi seniñ ḥayrānıñdır, ḥāṣıl-ı temām-ı ʿā-lem seniñ ālüfte ve üftādeler gider dimekdir Merā be-devr-i lebet şud yaḳīn ki cevher-i laʿl pedīd mī-şeved ez āfitāb-ı ʿālem tāb cevher gevherden muʿarrebdir, yaʿnī Fārisī lafẓdır, kāf-ı ʿacemīyi cime ibdāl eylemişlerdir ki ḳanun böyledir, nite ki benge benc dirler, bedīd ẓāhir dimekdir, ʿacem bāy-ı ʿacemile ve rūmīlerʿarabiyle oḳurlar ʿālem-tāb vaṣf-ı terkibīdir ve ā-fitāba ṣıfatdır, ʿāleme żiyā virici maʿnāsına Maḥṣūl-i beyt baña seniñ lebiñ devrinde yaḳīn oldu ki laʿl-i gevherī ʿāleme żiyā viren āfitābdan ẓāhir olur, yaʿnī seniñ yüzüñ güneşdir ki lebiñiñ ḳızarması andandır, zīrā şuʿarā lebi laʿle teşbīh ider-ler, laʿl ise rengi güneşden alur, şöyle ḥikāyet olunur ki laʿl maʿdendir, çıḳınca beyāż çıkarımış, pes bunı taze ḳanlu cigere yatırıp güneşe ḳorlar ki böyle ḳızarır gūyend seng-i laʿl şeved der maḳām-ı ṣabr ārī şeved ve līk be-ḫūn-ı ciger şeved [F 28 a] Niḳāb bāz-güşā tā key īn ḥicāb kunī ez īn niḳāb çe ber beste-i be-ġayr-i ḥicāb niḳāb yüz örtüsü, bāz bunda teʾkīd içündür, tā intihā-i ġāyet ilā maʿnāsınadır, key bunda ḳaçan, ʿarabīde metā maʿnāsınadır tā key ḳaçana dek dimekdir, ḥicāb luġatde perde ıṣ-ṭılāḥda utanmak maʿnāsınadır, ber-beste, ber bunda ḥarf-i teʾ-kīddir, be-ġayr-i ḥicāb, ḥicāb bunda iḥticāb maʿnāsınadır, yaʿ-nī ḥicāb içinde olmak Maḥṣūl-i beyt niḳābıñı aç niçeye dek bu ḥicābı idersin, yaʿni yüzüñe perde çekersin, yāḫūd utanırsın, bu niḳābdan ḥicābdan ġayrı ne baġlamışsın, yaʿni ne ḥāṣıl eylemiş-sin, mıṣraʿ-ı s̱ānīde īhām ṣanʿatı var Bedīd rūy-i turā gül fü-tād der āteş şinīd būy-i turā vez şerm geşt gülāb bedīd bāyı zürafā-iʿacem kesriyle ammā rūstāyīler żammla oḳıdılar, ḥāṣılı ikisi de cāizdir Maḥṣūl-i beyt gül seniñ rūyıñı gördi, ateşe düşdi, yaʿnī rūyıñı görüp şermende oldı ve ḳızardı ve seniñ bū-yıñı işitdi ve ḥicābından eridi, gülāb oldı, ḥāṣılı bu iki ḥāl güle ġayret ve ḥicābdan vākiʿ oldı Be-ʿaşḳ rūy-i tu Ḥāfıẓ ġa-rīḳ-i baḥr-i belāst ki fevt mī-şeved inak biyā yekī der-yāb beʿaşḳ, bā sebeb ifāde ider, seniñʿaşḳıñda diyen yañlış maʿnā virdi, ġarīḳ, faʿīl, be-maʿnā mefʿūldür, yekī bunda bir dimek-dir yāy-ı s̱āniye zāʾidedir, der-yāb añla dimekdir Maḥṣūl-i

beyt Ḥāfıẓ seniñ rūyıña ʿāşıḳ olmaḳ sebebiyle belā deñizine müstaġrıḳdır, işide fevt olayorır, ḥālini gel bir tedārik eyle ola ki böyle bir kāmil vücūd helāk olmıya, bu beyt baʿżı nüsḫada bulunduġuçün yazıldı, ammā Ḫoca'nıñ olduġunda naẓar var, zīrā hem kāfiyesi maḳtaʿ-ı maḫlaṣ-ı s̱ānīniñ ki dīvānlarda mevcūddur, kāfiyesiyle muttehiddir ve hem ki lafẓı żāid vāḳiʿ olmuşdur Mehil kiʿömr be bīhūde begzered Ḥāfıẓ be-gūş u ḥāṣılı ʿömr-iʿazīz rā der-yāb mehil mīmiñ fetḥi ve hānıñ kesriyle nehy-i muḫāṭabdır, halīdenden müştaḳḳ, salıvirme, yaʿnī ḳoma, māniʿ ol beyhūde, żāyiʿ veʿabes̱ maʿnāsına vāvıñ ḥaẕfıyle bīhūde de dirler, Maḥṣūl-i beyt ey Ḥāfıẓ ḳoma kiʿömrüñ ʿabes̱ yere geçe, saʿy eyle veʿömr-iʿazīziñ ḳıymetini añla ki güzāf yere geçmiye, mezkūr ġazeliñ beş beyti Kemāleddīn Selmānıñ bir ḳaṣīdesinde mevcūddur ki ol ḳaṣīdeyi Muʿizü'd-dīn Sulṭān Üveys nāmına dimişdir ki maṭlaʿı budur zi sīm-i berf-i zemīn şud çu Ḳulzüm-i Sīmāb biyā vü geştī-i deryāy-ı laʿl rā der-yāb bu ḳaṣīde Ḫāce Selmānıñ meşāiyesidir ki elli beytden mütecāvizdir, pes maʿlūm oldı ki nāsiḫler taṣarruf idüp bir maṭlaʿ ve bir maḳṭaʿ peydā idüp Ḫāce'ye isnād eylediler, zīrā tevārüd olmaḳ iḥtimāli yoḳdur, egerçe ki Ḫāce ve Selmān muʿāṣırlar idi ve aralarında teveddüd ve muḥabbet var idi, nite ki Ḫāce'niñ bir ḳıṭʿasından mefhūmdur ḥakīm fikr-i men ezʿaḳl dūş kerd su'āl ki ey yegāne-i elṭāf-ı ḫāliḳ-i raḥmān kudām gevher-i naẓmest der cihān ki ez u şikest ḳıymet-i bāzār-i lu'lu-i ʿummān cevāb dād ki bişnev zi men velī meşnū ki in ḳaṣīde filān guft ü ān ġazel behmān ser āmed-i fużalā-yı zamāne dānī kist zi rūy-i ṣıdḳ ü yaḳīn ne zi rāh-i kiẕb ü gümān şehenşeh-i fuzalā pādişāh-ı mülk-i [F 28 b] suḫen cemāl-i millet ü dīn Ḫāce-i cihān Selmān ḥarfü't-tā ve adeduhu tiseʿūn ġazelen Be-cān-ı Ḫāce vü ḥaḳḳ-ı ḳadīm üʿahd dürüst ki mūnis-i dem-i ṣubḥdem duʿāy-ı devlet-i tust be-cān, bā, ḥarf-i ḳasem Ḫāce'den murād Ḳıvāmüddīn'dir, ʿahd bunda ḳavl ü ḳarār maʿnāsınadır, ʿarabīde ves̱āḳ ve mevs̱ıḳ dirler veʿahde de dirler, dürüst bütün dimekdir, mūnis bunda muṣāḥib ve yār ma'nāsınadır, dem bunda vaḳt maʿnāsınadır, ṣubḥ-dem ve sepīde-dem gibi duʿā-yi devlet, maṣdarıñ mefʿūle iżāfeti ḳabīlindendir, tust, tū ile est lafẓından mürekkebdir, terkīble tunıñ vāvı ve

ve estiñ elifi düşmüşdür, Maḥṣūl-i beyt Ḫāce'niñ cānı ve ḥaḳḳ-ı ḳadīm ve bütün ʿahd ḥaḳḳıçün ki ṣabāḥ vaḳtinde benim yār-ı mūnisim seniñ devletiñe duʿā eylemekdir, ġāibden muḫāṭaba iltifāt eyledi, zīrā muḫāṭabı yine Ḫāce'dir ve cāizdir ki muḫāṭabı cānān ola ve Ḫāce'niñ cānına yemīn baʿd-ı vefāt-ı Ḫāce ola duʿā-yi devleti dem-i ṣubha taḫṣīṣ eyledi, zīrā duʿālar müstecāb olmaġa eşref-i evḳāt ṣabāḥ vaḳitdir dimişler, ḥaḳḳ-ı ḳadīm didi, zīrā Ḫāce Ḳıvām temām-ıʿömründe velī-i niʿmeti olmuşdur veʿahd-ı dürüst didigi anıñçündür kiʿuhdesine almış imiş ki Ḫāce'niñ devām-ı devleti içün baʿżı nesneye meşġūl ola Sirişk-i men ki zi ṭūfān-ı Nūḥ dest be-burd zi levḥ-i sīne neyārest naḳş-ı mihr-i tu şust sirişk ve eşk gözyaşı maʿnāsında müstaʿmeldir, tufan su taşup bir yeri ḳaplamaḳ, dest be-burd, ıṣṭılāḥda ġālib oldı maʿnāsınadır, dest burd, banıñ żammı ve rānıñ sükūniyle ġalebe maʿnāsınadır dest ber dest-gāh-iʿarż-ı hüner be-seḫā vü vefā vüʿadl uʿayār nūret ez mihr ü luṭfet ez nāhīd berret ez ebru hilmet ez kuhsār bādest burd kilket kān ebr der feşānest taʿrīf ḫīş kerden imkān-ı kān nebāşed levḥ luġatde taḫtaya dirler, sīneye iżāfeti beyāniyyedir ne-yārest, yāresten ve yārīden ḳādir olmak maʿnāsınadır, neyārest, fetḥ-i rāyla ḳādir olmadı, nefy-i māżīdir, mihr bunda muḥabbet maʿnāsınadır şust fi'l-i māżī bunda şusten maʿnāsınadır Maḥṣūl-i beyt benim gözüm yaşı ki ṭūfān-ı Nūḥa ġālib oldı, ġalebe bunda iki maʿnāya mutaṣavverdir, biri budur ki benim gözüm yaşınıñ suyı anıñ ṭūfānı suyundan artıḳdır dimek ola, biri de budur ki anıñ ṭūfānı altı ay ṭurdı, ancaḳ ama benim gözüm yaşı cemīʿ-iʿömrümde ḳā'im ve s̱ābitdir, hiç dükenmez, maʿlūm ola ki kitāblarda yazdıḳları budur ki Ḥażret-i Nūḥ aleyhi's-selām Receb ayınıñ onıncı gün gemiye binüp Muḥarrem ayınıñ onıncı günü kiʿāşūrā günidir, gemiden çıḳdı ki cemīʿan altı ay olur, pes imdi ṭūfān-ı Nūḥ, ʿazametiyle, levḥ-i sīnemden seniñ muḥabbetiñ naḳşını yumaġa ḳādir degildir, bu beyt ṣanʿat-ı gulüvv ile vāḳiʿ olmuşdur ve muḫāṭabı cānānı ola veyā Ḳıvām ola Be-kun muʿāmele-i vīn dil-i şikeste be-ḫar ki bā şikestegī erzed be-ṣad hezār derest be-ḫar ḫānıñ fetḥiyle fiʿl-i emr-i muḫāṭab, satun al dimekdir, şikestegī ya

ḥarf-i maṣdar ṣınıḳlık dimekdir, erzed fi'l-i mużāri' erzīden-den bahāya degmek ma'nāsınadır, derest [F 29 a] bunda īhām ṭarīḳıyla vāḳi' olmuş zīrā derest iki ma'nāda müsta'meldir biri şikeste muḳabili bütün, biri de altun ma'nāsına, altuna ḳaṣr eyleyen taḳṣīr eyledi Maḥṣūl-i beyt bir mu'āmele eyle ve bu ṣınıḳ gönli satun al, zīrā ṣınıḳlıġla yüz biñ bütün gönle, ya'ni 'aşḳıñ derd ü ġamıyla müte'eṣṣir olmayup cāmid ḥükmünde olan yüz biñ ḥacer gibi gönle deger, yāḫūd yüz biñ altun deger, ḥāṣılı ḥüsn-i mu'āmele eyle ve benim 'aşḳ ü muḥabbetle bīmār gönlümi ele getürüp teselli eyle ki saña neçe favāīd ẓuhūr eyleye Melāmetem be-ḫarābī me-kun ki mürşid-i 'aşḳ ḥavāletem be-ḫarābāt kerd rūz-i nuḫust melāmet maṣdardır, levm gibi lām-ı yelūmuden azarlamaḳ ve ḳaḳmaḳ ma'nāsına, ḫarābī, ḫarāb sarḫoş yā ḥarf-i maṣdar serḫoşluḳ dimekdir, mürşid-i 'aşḳ, mürşid ṭoġrı yola ḳulavuzlayana dirler, 'aşḳa mużāf olmuşdur, iżāfet-i beyāniyye ṭarīḳıyla mürşid-i 'aşḳ ḫüdādır diyen bilmedi, ḥavālet ve iḥālet, hemzeniñ kesriyle bir kimseyi bir iş üzerine dikmege dirler, ḫarābāt meyḫāne nuḫust evvel dimekdir, rūz-ı nuḫust, rūz-ı ezel ma'nāsınadır Maḥṣūl-i beyt beni ḫarāblıḳ ve sarḫōşluk sebebiyle azarlama zīrā 'aşḳ pīri ve mürşidi beni rūz-ı ezelde meyḫāneye ḥavāle eyledi, ya'ni benim rüsvāyī ve ḫarābātī oldugum kendü iḫtiyārımla degildir beyt Ḥāfıẓ be-ḫōd ne-būşīd in ḫırḳa-i mey-ālūd ey şeyḫ-i pāk-dāmen ma'ẕūr dār mā rā Be-ṣıdḳ gūş ki ḫurşīd zāīd ez nefeset ki ez dürūġ-ı siyeh-rūy geşt ṣubḥ-ı nuḫust ṣıdḳ, ṣādıñ kesriyle maṣdardır, gerçek ma'nāsına, bāsı ḥarf-i ṣıladır, zāīd yānıñ fetḥiyle fi'l-i mużāri'dir, zāīden-den ṭogmak ma'nāsına, dürūġ yalandır, ṣıdḳ māḳabli ṣubḥ-ı nuḫust, ṣubḥ-ı kāẕibdir ki ṣubḥ-ı ṣādıḳdan evvel ṭulū' ider, ardınca 'ālemi bir miḳdār ḳarañlıḳ basar, ba'dehu ṣubḥ-ı ṣādıḳ ṭulū' ider Maḥṣūl-i beyt ṣadāḳate sa'y eyle ki nefesiñden güneş ṭoġa, ya'nī her söz ki aġzıñdan çıḳa, ṣıdḳ bereketiyle güneş gibi herkese te'sīr eyleye, zīrā ṣubḥ-ı kāẕib dürūġundan siyeh rūy oldı, ya'ni beyāżlıġını ẓulmāt kapladı ḥāṣılı kiẕb cemī'-i edyān ü milelde ḥarāmdır Dilā ṭama' me-ber ez luṭf-i bī-nihāyet-i dūst çü lāf-ı 'aşḳ-zedī ser be-bāz çāpük ü çest me-ber bānıñ żammıyla nehy-i muḫāṭabdır, burīdenden, be-bāz emr-i

muhātabdır, bāzīdenden oynamak ma'nāsına, çāpük cīm-i 'acemīle ve bāy-ı 'aceminiñ żammıyle ve çest cīm-i 'aceminiñ żammı ve siniñ sükūniyle 'atf-ı tefsīridir, çevük ma'nāsına Mahsūl-i beyt, ey gönül dostuñ nihāyetsiz lutfundan tama'ı kesme, çünki 'aşk u muhabbet lāfını urduñ yolunda başını x[2] oynat, ya'ni fedā eyle, zīrā muktezā-yı muhabbet cāna ve başa kalmamakdır, hāsılı sen hemān tarīk-i 'aşkda x[3] dust senden iltifātını kesmez şudem zi dest-i tu şeydā-i kūh-ı deşt ü henüz , ne-mī kunī be-terahhum nitāk silsile süst nitāk ve mıntıka, nunuñ ve mīmiñ kesreleriyle kuşak ma'nāsınadır, silsile zincīrdir süst geñşek dimekdir, nitakın silsileye iżāfet-i beyāniyyedir, Mahsūl-i beyt seniñ eliñden kūh u sahrā dīvānesi, ya'ni Ferhād ü [F 29 b] Mecnūn oldum ve hāl bu ki dāhi terahhum ile cefā zincirini sust ya'ni geñşek eylemezsin, hāsılı her ne kadar ki 'aşkıñ yolunda sergeşte ve sergerdān ve vālih ve hayrān oldumsa hiç baña merhametle iltifāt olmadı zebān-ı mūr ber Āsaf dirāz geşt ü revāst , ki Hāce hātem-i Cem yāve kerd ü bāz necüst zebān, zāyıñ fethi ve żammıyla lugatdir, mūr u mūrçe karınca, Āsaf b. Berhiyā Hażret-i Süleymān Peygamber'iñ vezīri idi bu beytde Hāce'den murād oldur, Hażret-i Süleymān degildir, ba'żılar zann eyledügi gibi, dirāz geşt uzadı dimekdir, revā cevāz ma'nāsına, revāst cāizdir, dimekdir ki harf-i ta'līl hātem-i Cem bunda Hatem'den murād mühr-i Süleymāndır ve Cemden murād kendüleridir mihr-i Süleymān dimekdir nite ki bir yerde gene dimişdir x[4] hātem-i Cem rā beşāret deh be-hüsn-i hātemst kism-i a'zam kerd ez u kūtāh dest-i Ehremen 'alā küll-i hālin Hāce'niñ sözünden fehm olunur ki Cem, Hażret-i Süleymān ola, ve'l-'ilm-i 'indallah, yāve-kerd yitirdi, żāyi' eyledi ma'nāsına, bāz bunda te'kīd içündür, ne-cüst nefy-i māżīdir, cüstenden aramadı dimekdir, Mahsūl-i beyt, Āsaf b. Berhiyā'ya mūrıñ dili uzadı, ya'ni karınca aña zebān-ı dirāzlık eyledi ve revādır aña eyledügi dil uzunlugı, zīrā Hāce ya'ni Āsaf mühr-i Süleymān'ı yitirdi ve aramadı, hāsılı mührüñ zāyi' oldugun

2) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

3) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

4) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

bildi ve Belkıs'a da i'lām eyledi, ammā tefaḥḥuṣıyle taḳayyüd eylemedi, pes mūr aña 'itāb ve ḫiṭāb idüp didi, sen arayup bulmasına ḳādir iken ihmāl eylediñ ma'lūm ola ki Ḥażret-i Süleymān'ıñ ḫātemi dīve aldırup yine bulması ḳıṣṣası mutavvel ḳıṣṣadır, ẕikri buraya münāsib degildir, me-renc-i Ḥāfız ü ez dilberān ḥıfāẓ me-cūy , günāh-ı bāġçe bāşed çu īn giyāh nerüst ḥıfāẓ ü muḥāfaẓa müfā'ale bābından maṣdardır, bunda ri'āyet ve ṣıyānet murāddır, ma'nā-yı lāzımīsi vefādır, giyāh taze yaş ota dirler, Maḥṣūl-i beyt ey Ḥāfız dilberleriñ cevr ü cefāsından incinme ve anlardan ri'āyet vefā umma, mıṣrā'-ı s̱āni buña mes̱el idüp dir bağıñ günāhı nedir, çünki anda bu nebāt bitmedi, ya'ni Allahu Te'ālā ki anları sitemkār ve cefākār ḫalḳ eyledi, vefādār ve dilnevāz olmasalar anlarıñ suçı ve günāhı bu ḫuṣūṣda yoḳ x[5] bārhā gofteem ü bār-ı diger mī-gūyem , ki men-i dil-şude īn reh ne be-ḫod mi-gūyem x[6] Rivāḳ-ı manẓar-ı çeşm-i men āşiyāne-i tust , kerem-nümā vü fürūdā ki ḫāne ḫāne-i tust rivāḳ, rānıñ kesriyle varaḳ, rānıñ fetḥi ve vāvıñ sükūniyle aṣlında eviñ öñünde ḥayātıñ ṭavanına dirler, ammā Niṣāb-ı Ṣıbyān luġatinde rivāḳ eyvān dimişdir, ve Şāhidī manẓūmesinde büyük çarṭaḳdır, eyvān dimiş, pes ma'lūm oldı ki rivāḳ büyük çarṭaḳ ola, manẓar ism-i mekāndır naẓar idecek yer, ba'dehu seyrāngāh ma'nālarında isti'māl eylediler, rivāḳıñ manẓara ve manẓarıñ çeşme iżafetī, beyāniyyedir, āşiyāne ve āşiyān ḳuş yuvası fürūdā fürūd bi-ḥasebü'l-luġat eşfā dimekdir ve elif elif-i memdūdla emr-i muḫāṭab gel dimekdir, āyīdenden bunda fürūdlā terkīb olup ḳon dimekdir, eşfā gel dimek degildir, ba'żılar ẓann eyledügi gibi kerem-nümā, nümā nūnuñ fetḥi ve ẓammı cāizdir, nümāyīdenden nümūdenden degil ẓann olunan gibi [F 30 a] Maḥṣūl-i beyt benim gözüm manẓarı revāḳı seniñ āşiyānıñdır, ya'ni mekān ü ḳarārgāhıñdır imdi kerem göster ve ḳon ki ḫāne ḫānedir, ya'ni gözüm senden ġayra naẓar eylemez ve senden ġayrıyı ḳabūl eylemez, pes seniñ eyvānıñ ve mesnediñ olmuşdur ġayrı yere gitme dimekdir be-luṭf-i ḫāl ü ḫaṭ ez 'ārifān rübūdī dil Laṭīfhā-

5) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.
6) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

yi ᶜaceb zīr-i dām ü dāne-i tūst ekser-i nüshada be-lutf-ı ḫāl vākiᶜ olmuş ve baᶜżısında be-zülf-i ḫāl lutf-ı ḫāle mużāf olmuşdur, Mahṣūl-i beyt ḫāl ü ḫaṭṭ leṭāfetiyle ᶜāriflerin̄ ve ᶜāşıkların̄ gön̄lüni ḳapdın̄, ᶜaceb laṭīfeler vardır, senin̄ dām u dānen̄ altında, ya'ni ᶜārifleri ve ᶜāşıkları ṣayd eylemege ol nāzın̄ ḫāli dāne ve ol laṭīf ḫaṭṭı dām eylemişsin dilet be-vaṣl-i gül ey bülbül-i seḥer ḫōş-bād , ki der çemen heme gülbāng-ı ᶜaşıḳāne-i tūst ḫōş lafẓı dilet lafẓına maṣrūfdur, dilet ḫōş bād dimekdir, bülbüli tehniyedir, Maḥṣūl-i beyt ey seḥer bülbülī gön̄lün̄ gül vaṣlıyla ḫoş olsun, ya'ni şād olsun, ḥāṣılı san̄a vaṣl-ı gül mühennā olsun, zīrā çemende cemīᶜan ᶜāşıḳāne eṣvāt ü terennümāt senin̄dir, hiç senden ġayrı kimsenin̄ böyle sūz-nāk ve derd-nāk ve mü'eṣṣir nāleleri yoḳdur ve kimse senin̄ āvāzın̄dan ġayri āvāza ḳulaḳ tutmaz ᶜİlāc-ı żaᶜf-ı dil-i mā be-leb ḥavālet kun ki ān müferriḥ-i yāḳūt der ḫazāne-i tūst ḫazāne ḫā-yi mü'ceme-i maksūre ile ḫazīne maᶜnāsındır, cemᶜi ḫazāin gelür, Maḥṣūl-i beyt bizim gön̄lümüzün̄ żaᶜfınınᶜilāc ve dermānını lebin̄e ḥavāle eyle, yaᶜni gön̄lümüzün̄ çāresini lebin̄le eyle zīrā yāḳūt cevherinden ḥāṣıl olan ol müferriḥ maᶜcūn senin̄ ḫazīne-i şāhānen̄e maḫṣūṣdur ve senden ġayrı kimsede bulunmaz, Beten muḳaṣṣırem ez devlet-i mülāzimetet velī ḫülāṣa-i cān ḫāk-i āsitāne-i tūst taḳṣīrden murād ᶜaczdir, ḫulāṣa-i cān iżāfeti beyāniyyedir, ḫulāṣa-i cān dildir diyen bilmemiş Maḥṣūl-i beyt senin̄dir devletin̄e mülāzemet eylemek ᶜizzet ü saᶜādetinden gerçe bīmār ü zaᶜīf tenle muḳaṣṣır ü ᶜācizem velī cān-ı ḫāliṣ ü pāk senin̄ eşigin türābıdır, yaᶜni sāir ᶜuşşāḳ gibi āsitān-ı saᶜādet-meāba mülāzim olan itlere ṣıḳlet ü mużāyaḳa virüp küstāḫāne ol cenāb-ı kibriyā-nisāba ẓāhiren varup mülāzemet eylemezsem, ammā cān u dil ol ḫāk-i kīmyā āsāra mülāzemetden bir dem ḫālī degil Men ān ki dehem naḳd-i dil be er şūḫī der-i ḫızāne be-mihr-i tu vü nişāne-i tūst Maḥṣūl-i beyt ben ol degilim ki pāk ü x gön̄lümü her bir şūḫa ve şenge virem belki gön̄ül ḫazīnesi ḳapusı senin̄ mührün̄ ve senin̄ nişānın̄ladır, zīrā derūn

---

7) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

ve x x[8] taṣarruf idüp seniñ żabṭındadır, ḥāṣılı göñül senden ġayriye tenezzül eylemez ḳavl olmaz degme bir x x x[9] cenāb ister Tu ḫōd çu lu'beti ey şehsüvār-ı şīrīnkār ki tevsen çü felek-rām tāziyāne-i tūst x x x[10] muḳḥemdir te'kīd içün gelür, lu'betī yā ḥarf-i ḫiṭāb, lu'bet aṣlında mel'ubun bih ya'nī zārla oynanan oyunlarda müsta'meldir, meselā nerd ve ṭavla gibi soñra 'acem ḳuḳla ve oġlancıḳlar ḳuḳla gibi yapdıḳlarında isti'māl eylediler, gâh olur ki bāzla terkīb idüp lu'bet-bāz dirler, ḳuḳlacı cinsine ammā bunıñ gibi yerlerde[F 30 b] çāpük ve çālāk ve ḥaşerī ma'nāsınadır, lu'bet-bāz ma'nāsına degil didikleri gibi, şehsüvār şeh şāhdan muḥaffef ve süvār atlı ma'nāsına, pes şehsüvār atlı pādişāh dimekdir, şīrīnkār, kār kāf-ı 'acem ile edāt-ı fā'ildir, Türkīde ci ma'nāsına meselā cefākār ve sitemkār cefācı ve zulmci dimekdir, gâh olur ki elifini taḫfīfen ḥazf iderler, cefāger ve sitemger dir faḳıṣ tevsen aṣlında kūredir, vaḥşī ma'nāsına çe ḫōş goft Behrām-ı ṣaḥrā-nişīn çü yekrān tevsen zedeş ber zemīn yekrāndan murād atdır ve tevsenden vaḥşī ba'de muṭlaḳ at ma'nāsında isti'māl eylediler, yāsı vaḥdet veyā tenkīr içündür, rām muṭī' ma'nāsına, tāziyāne ḳamçı Maḥṣūl-i beyt ey dad ve lezzet virici şehsüvār sen ne çāpük ve çālāk vücūd-i şerīfsin ki felek gibi bir vaḥşi veyā vaḥşi at seniñ ḳamçıña rām ü muṭī' olup serkeşlik eylemez, ya'ni sende bir tasarruf vardır ki felegi emriñe musaḫḫir eylemişsin, cānānını isti'zāmla mertebe-i iġrāka īṣāl eylemiş şīrīn-kāra laṭīf ü şīrīn işlü diyen ve ḫūb-kār diyen kārıñ ma'nāsında iṣābet eylemediler Çe cāy-i men ki be-laġzed sipihr-i şo'bede-bāz ez īn ḥiyel ki enbāne-i bahāne-i tūst cāy-ı mende cāy muḳhemdir çe cāy-ı men ben degil ma'nāsınadır, be-laġzed bā ḥarf-i te'kid laġzed fi'l-i mużāri' laġzīdenden balçıḳda ṭınmak zelel ma'nāsına ṣo'bede şiniñ fetḥiyle va'aynıñ sükūniyle ve bānıñ fetḥiyle maṣdardır, dehrece bābından ṣo'bede-bāz ḥoḳḳabāz ve göz baġıcı ma'nāsınadır, sipihr siniñ ve bānıñ kesriyle felek ma'nāsına ḥiyel ḥānıñ kesri ve yānıñ fethi 'arabīdir cem'-i ḥīledir,

8) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

9) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

10) Metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

enbāne ve enbān ṭaġarcıġa dirler enbāneniñ bahāneye iżāfeti beyāniyyedir Maḥṣūl-i beyt ben degil ki ḥīle-bāz ve ḥokka-bāz felek bile sürçer ve düşer, bu dürlü dürlü ḥīlelerden ki seniñ bahāneñ ṭaġarcıġındadır, cānānene ḫiṭāb idüp dir ki ʿuşşāḳa firīb virmek ḫuṣūṣunda ol ḳadar mekkārlıḳ ve ġaddārlıḳ kesb eylemişsin ki felek bu ḳadar ḥīle-bāzlıġla ve ʿayyārlıġla saña aldanup firīfte olur, ḳanda ḳaldı ki bīçāre ʿāşıḳlar Sürūd-ı mecliset eknūn felek be-raḳṣ āred ki şi'r-i Ḥāfız-ı şīrīn süḫan terāne-i tūst sürūd ırdır, eknūnda gününde şimdi dimekdir, terāne ır içinde tene ten ten dimege dirler, evvelde bir ḳaç nev'dir ki yine ehli bilür Maḥṣūl-i beyt seniñ meclisde ırıñ yaʿni ırlamañ felegi raḳṣa getürür, zīrā terennümātıñ ṭatlu ve leẕīẕ sözli Ḥāfız'ıñ şiʿridir, ḥāṣılı meclisde ki sen Ḥāfız'ıñ şiʿrini naġamāt ve terennümāta getüresin, felegi raḳṣa getürür, zīrā ol ır iki leẕīẕ şeyden mürekkeb olur, seniñ ṭatlu dehānıñla Ḥāfızıñ şīrīn şiʿrinden Dil serā-perde-i muḥabbet-i ūst dīde āyīne-dār-ı ṭalʿat-ı ūst serā-perde evler içinde çekilen perdeye dirler, her oda ki bezden ola cibinlik gibi aña serā-perde dirler,ʿarabca sürādıḳ ve cemʿi sürādıḳāt gelür, siniñ żammıyla ikisi de bile serā-perdeden muʿarrebdir, pes göñül anıñ muḥabbetiniñ iç ḥavlısıdır, diyen bu perdeye giremedi, āyīne-dār vaṣf-ı terkībīdir, āyīne dutıcı dimekdir yaʿnī dāīmā gözümdedir, hiç gözümden gitmez, ṭalʿat aṣlında görmekdir, ṣoñra yüzde isti'māl eylediler, fārisīde dīdār aṣlında dīd getürici maʿnāsına idi yaʿni görme getürici bedīdār merdüm şuden ʿayb nīst velīkin ne çendān ki gūyend bes soñra yüzde isti'māl eylediler dīdār mī-nümāyī ve perhīz mī-kunī bāzār-ı ḫīş ü āteş-i mā tīz mī-kunī Maḥṣūl-i beyt , göñül cānān muḥabbetiniñ serā-perdesidir, yaʿni serā-perdede olanlar nā-maḥremden mestūr ü maḫfī olduġı gibi anıñ muḥabbeti benim göñlümde aġyārdan şöyle maḫfīdir göz de anıñ dīdārınıñ āyīne-dārıdır, yaʿni gözümden hiç zāīl ü ġāīb olmaz, āyīneden her bir şey'in aksi zāīl olmaduġı gibi, mādām ki muḥāẕīsindedir ḥāṣılı uyusam göñlümdedir ve uyanıġiken gözümdedir

IV. BİBLİYOGRAFYA

Ana Britannica : "Şerh ", c XX, İstanbul 1990, s. 266.

Ana Britannica : "Sûdî", c. XX , İstanbul , 1990 , s. 113.

Atayi, Nevizade :"Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti'ş-şakaik, c. II İstanbul 1268, s.332.

Banarlı, Nihad Sami : "XVI. Asırda Osmanlı Türkçesi Edebiyatı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.I İstanbul 1987, s. 557 .

Blochet, Edgar : Chatalogüe des Manuscrits Turcs de la Bibliothegue Nationale, s. 288, 327.

Burmaoğlu, H. Bilen (Yard. Doç Dr.): Bursalı Lâmi'i Çelebi Divanı'ndan Seçmeler, Ankara 1989, s.7,9,21.

Bursalı Mehmet Tahir : Osmanlı Müellifleri, c. I İstanbul 1975, s. 323.

Büyük Türk Klasikleri : "XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatına toplu Bakış", c. III, İstanbul 1987, s. 195,196,198,200,201.

Develioğlu, Ferit : "Gılmān-ı hassa", Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1986, s. 343.

Flügel, Güstav : Die Arabischen Persischen und Türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien, c.I, s. 541.

İslam Ansiklopedisi : "Ebherî" c. IV İstanbul 1977 s. 5

İslam Ansiklopedisi :"İbnü'l-Hācib", c. V/II, İstanbul 1968 s. 856-857.

İslam Ansiklopedisi : "İbrahim Paşa " c. V/II, İstanbul 1968 s. 915-919.

İslam Ansiklopedisi : "Sürûrî", c.XI, İstanbul 1979, s.250.

İslam Ansiklopedisi : "Şerḥ", c. XI, İstanbul 1979, s.429.

Karahan, Abdülkadir : Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, s. 62-63.

Köprülü, Fuad : Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1986, s. 377, 378,381,382,388,389.

Meydan Larousse : "Lârî Acemi", c.VII, İstanbul 1986, s. 820

Nâimâ : Nâimâ Tarihi, c.I, İstanbul 1927, s.74

Rieu, Charles : Chatalogue of The Turkısch Manuscripts in The British Museum, London 19.. , s. 158-159.

Selânikî Mustafa Efendi : Tarih-i Selânikî, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını), 1989, s. 78,102

Türk Ansiklopedisi : "Ebherî", c.XIV, Ankara 1966, s. 261.

Türk Ansiklopedisi : "Lârî Acemî Mevla Muslihiddin" c.XXII, Ankara 1975, s.475

Türk Ansiklopedisi : "Sûdî", c. XXIX , Ankara 1975, s.470.

25 Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi : "Lâmi'î Çelebi" c.IV İstanbul L986, s. 67-68.

ÖZGEÇMİŞİM

1970 yılında İzmir'de doğdum. Bostanlı, Mustafa Reşit Paşa İlkokulu'nu ve Karşıyaka Gazi Lisesi'ni bitirdim. Liseden mezun olduğum 1987 yılında, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandım. Üniversite hayatımı başarıyla tamamladım ve 1991 yılının Haziran ayında bölüm ikincisi olarak mezun oldum.

Üniversiteyi bitirdiğim yıl Eylül ayında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce açılan yüksek lisans sınavını, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda kazandım ve yüksek lisansa başladım.

Yine 1991 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nca yapılan "Öğretmenlik Yeterlilik Sınavı"nda başarılı oldum. Aynı yıl İzmir'de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliğine başladım. Halen bu görevimi sürdürmekteyim.

1993 yılının Haziran ayında eşim Ayvaz Morkoç'la evlendim.

Yasemin (Ertek) Morkoç

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ